

ПРИКАРПАТСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТЕФАНІКА
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПРИКАРПАТСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТЕФАНІКА
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

КАРАБІН ЄВГЕНІЙ МИРОСЛАВОВИЧ

УДК 343.3/.7

ДИСЕРТАЦІЯ

**КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ПОЛІТИКА У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ОХОРОНИ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ КРИМІНАЛЬНОЇ ЮСТИЦІЇ**

Спеціальність 081 Право

Галузь знань 08 Право

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ Є.М.Карабін

Науковий керівник: **Фріс Павло Львович** – доктор юридичних наук,
професор

Івано-Франківськ – 2025

АНОТАЦІЯ

Карабін Є.М. Кримінально-правова політика у сфері забезпечення охорони діяльності органів кримінальної юстиції. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 Право. – Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника. Івано-Франківськ, 2025.

Дисертація є першим в Україні дослідженням, яке присвячене питанням кримінально-правової політики у сфері забезпечення охорони діяльності органів кримінальної юстиції.

Розділ 1 дисертаційного дослідження присвячений загальним засадам кримінально-правової політики у сфері забезпечення охорони діяльності органів кримінальної юстиції та складається з трьох взаємопов'язаних підрозділів, які розкривають теоретичне підґрунтя досліджуваної проблематики.

У підрозділі 1.1 «Правоохоронна функція держави як основа «юстиції» та «юстиційної діяльності» автор досліджує сутність правоохоронної функції держави як базової категорії для розуміння юстиції та юстиційної діяльності. Розглядаються різні наукові підходи до визначення правоохоронної функції держави, її ознак та особливостей. Особлива увага приділяється аналізу поняття «юстиція» у вузькому, широкому та звуженому значеннях, а також співвідношенню термінів «юстиція», «правосуддя» та «юрисдикція». На основі проведеного аналізу автор формулює власне визначення юстиційної діяльності як передбаченої законом діяльності уповноважених державою суб'єктів, спрямованої на реалізацію її правоохоронної функції.

Підрозділ 1.2 «Місце кримінальної юстиції серед інших складових діяльності в сфері юстиції» присвячений визначенню місця кримінальної юстиції в системі юстиційної діяльності. Автор аналізує різні види юстиції (конституційна, адміністративна, господарська, ювенальна, військова тощо) та

критерії їх виділення. Особлива увага приділяється кримінальній юстиції, її особливостям та системному характеру. На основі проведеного дослідження автор формулює визначення кримінальної юстиції як передбаченої законом системної діяльності уповноважених державою суб'єктів, спрямованої на реалізацію її правоохоронної функції шляхом запобігання, виявлення та усунення кримінальних правопорушень.

У підрозділі 1.3 «Забезпечення охорони діяльності органів кримінальної юстиції як спеціальна сфера кримінально-правової політики» розглядається місце забезпечення охорони діяльності органів кримінальної юстиції в системі кримінально-правової політики. Автор аналізує різні підходи до диференціації кримінально-правової політики, критерії виділення її загальних та спеціальних сфер. На основі проведеного дослідження обґрунтовується віднесення кримінально-правової політики у сфері забезпечення охорони діяльності органів кримінальної юстиції до спеціальних сфер та формулюється її визначення як спеціальної сфери кримінально-правової політики, спрямованої на досягнення максимальної ефективності діяльності органів кримінальної юстиції.

Загалом у розділі простежується логічний перехід від загальних категорій (правоохоронна функція держави, юстиція, юстиційна діяльність) до більш конкретних (кримінальна юстиція, кримінально-правова політика у сфері забезпечення охорони діяльності органів кримінальної юстиції). Автор демонструє два взаємопов'язані ланцюжки: перший - від правоохоронної функції держави до діяльності органів кримінальної юстиції, другий - від політики в сфері боротьби зі злочинністю до кримінально-правової політики в сфері забезпечення охорони діяльності органів кримінальної юстиції. Це дозволяє комплексно розкрити теоретичні засади досліджуваної проблематики та створити підґрунтя для подальшого дослідження конкретних аспектів кримінально-правової охорони діяльності органів кримінальної юстиції.

У розділі 2 дисертаційного дослідження розглядаються інституційні, функціональні та рівневі аспекти кримінально-правової політики щодо захисту діяльності органів кримінальної юстиції. Розділ складається з двох взаємопов'язаних підрозділів, які формують цілісне розуміння досліджуваної проблематики.

Підрозділ 2.1 присвячений інституційно-функціональному підходу як основі діяльності органів кримінальної юстиції. У ньому детально аналізується система органів кримінальної юстиції та їх функціональне призначення. На основі аналізу нормативно-правових актів та наукових джерел автор виділяє п'ять основних груп органів кримінальної юстиції: 1) органи та установи кримінальної юстиції, які розглядають кримінальні справи (суди різних інстанцій); 2) інститут державних обвинувачів (прокуратура); 3) органи правопорядку; 4) органи та установи виконання кримінальних покарань; 5) адвокатура. Особлива увага приділяється аналізу правового статусу кожної групи органів та їх місця в системі кримінальної юстиції. Важливим аспектом дослідження є вивчення європейського досвіду організації органів правопорядку та можливостей його імплементації в українських реаліях.

У підрозділі 2.2 розглядаються рівні кримінально-правової політики у сфері забезпечення охорони діяльності органів кримінальної юстиції. Автор пропонує виділяти наддержавний (міждержавний) та державний рівні такої політики. На наддержавному рівні аналізуються міжнародні стандарти забезпечення охорони діяльності органів кримінальної юстиції, зокрема положення Декларації про поліцію, Європейського кодексу поліцейської етики та інших міжнародних документів. На державному рівні досліджуються норми національного законодавства, насамперед Кримінального кодексу України, щодо захисту діяльності органів кримінальної юстиції. Автор систематизує відповідні норми Загальної та Особливої частин КК України стосовно кожної з п'яти виділених груп органів кримінальної юстиції.

Важливим науковим здобутком розділу є обґрунтування необхідності застосування функціонального підходу до розуміння системи органів кримінальної юстиції. Це дозволило автору довести, що адвокатура, попри свій недержавний характер, є невід'ємною складовою цієї системи, оскільки виконує важливу функцію захисту в кримінальному провадженні. Також заслуговує на увагу запропонована класифікація рівнів кримінально-правової політики, яка враховує як вертикальний (територіальний), так і горизонтальний (внутрішній/зовнішній) аспекти.

Розділ 3 дисертаційного дослідження присвячений комплексному аналізу тенденцій та перспектив розвитку кримінально-правової політики у сфері забезпечення охорони діяльності органів кримінальної юстиції. Структурно розділ складається з двох взаємопов'язаних підрозділів, кожен з яких розкриває окремі аспекти досліджуваної проблематики.

У підрозділі 3.1 «Особливості кримінально-правового забезпечення охорони діяльності органів кримінальної юстиції у Проекті КК» здійснено ґрунтовний аналіз положень проекту нового Кримінального кодексу України в контексті захисту діяльності органів кримінальної юстиції. Автор детально розглядає революційні зміни, запропоновані Робочою групою з питань розвитку кримінального права, зокрема, нову структуру Книги восьмої «Кримінальні правопорушення проти правосуддя», яка, на відміну від чинного КК, містить три окремі розділи. Дослідження проведено з урахуванням функціонального підходу до визначення органів кримінальної юстиції, що дозволило систематизувати норми відповідно до п'яти основних груп таких органів: органи та установи, які розглядають кримінальні справи; прокуратура; органи правопорядку; органи та установи виконання кримінальних покарань; адвокатура. Особлива увага приділяється новелам кримінально-правового регулювання, зокрема, використанню терміну «вплив» замість традиційного «втручання», а також відсутності в проекті КК певних складів кримінальних правопорушень, які є в чинному кодексі.

Підрозділ 3.2 «Концептуальні запити кримінально-правової політики у сфері забезпечення охорони діяльності органів кримінальної юстиції» розкриває актуальні проблеми та виклики, що постають перед системою кримінально-правового захисту органів кримінальної юстиції. На основі аналізу наукової літератури та власних досліджень автор формулює дев'ять ключових концептуальних запитів, які потребують вирішення як на рівні загальнодержавної політики, так і в межах кримінально-правової політики. Серед них: необхідність чіткого визначення змісту та обсягу юстиційної діяльності; формування вичерпного переліку органів кримінальної юстиції; вирішення термінологічних неузгодженостей щодо правоохоронних органів; встановлення оптимальних меж криміналізації та рівня караності відповідних діянь; забезпечення ефективного захисту від кіберзагроз в умовах діджиталізації; розробка механізмів функціонування органів кримінальної юстиції в умовах збройного конфлікту; імплементація міжнародних стандартів; вирішення проблеми ідеологічної складової.

Ключові слова: політика у сфері боротьби із злочинністю, кримінально-правова політика, кримінальна відповідальність, покарання, склад кримінального правопорушення, кримінальний проступок, злочин, кримінально-правова кваліфікація, кримінальна юстиція, органи кримінальної юстиції, правоохоронні органи, працівники правоохоронних органів, кримінальне право ЄС, Проект кримінального кодексу.

SUMMARY

Karabin Ye.M. Criminal and legal policy in the field of ensuring the protection of the activities of criminal justice bodies. – Qualification scientific work in the form of a manuscript.

Dissertation for the degree of Doctor of Philosophy in the specialty 081 Law. – Vasyl Stefanyk Precarpathian National University. Ivano-Frankivsk, 2025.

The dissertation is the first study in Ukraine devoted to the issues of criminal and legal policy in the field of ensuring the protection of the activities of criminal justice bodies.

Section 1 of the dissertation focuses on the general principles of criminal law policy in protecting the activities of criminal justice bodies and consists of three interconnected subsections that reveal the theoretical foundation of the research topic.

Subsection 1.1, «The Law Enforcement Function of the State as the Basis for ‘Justice’ and ‘Justice Activities’», examines the essence of the state’s law enforcement function as a fundamental category for understanding justice and justice-related activities. The author explores various scholarly approaches to defining the state’s law enforcement function, its characteristics, and features. Special attention is paid to analyzing the concept of «justice» in its narrow, broad, and restricted meanings, as well as the relationship between the terms «justice», «judiciary», and «jurisdiction». Based on this analysis, the author formulates their own definition of justice activity as legally prescribed actions of state-authorized subjects aimed at implementing its law enforcement function.

Subsection 1.2, «The Place of Criminal Justice Among Other Components of Justice Activities», focuses on determining the position of criminal justice within the system of justice activities. The author analyzes various types of justice (constitutional, administrative, commercial, juvenile, military, etc.) and the criteria for their classification. Particular attention is given to criminal justice, its features, and systemic nature. Based on the research, the author formulates a definition of criminal justice as legally prescribed systematic activity of state-authorized subjects aimed at implementing its law enforcement function through preventing, detecting, and eliminating criminal offenses.

Subsection 1.3, «Protection of Criminal Justice Bodies’ Activities as a Special Sphere of Criminal Law Policy», examines the place of protecting criminal justice bodies’ activities within the system of criminal law policy. The author analyzes

various approaches to differentiating criminal law policy and criteria for identifying its general and special spheres. Based on the research, the author justifies classifying criminal law policy in protecting criminal justice bodies' activities as a special sphere and formulates its definition as a special sphere of criminal law policy aimed at achieving maximum effectiveness of criminal justice bodies' activities.

Throughout the section, there is a logical progression from general categories (state law enforcement function, justice, justice activities) to more specific ones (criminal justice, criminal law policy in protecting criminal justice bodies' activities). The author demonstrates two interrelated chains: the first - from the state's law enforcement function to the activities of criminal justice bodies, and the second - from crime-fighting policy to criminal law policy in protecting criminal justice bodies' activities. This allows for a comprehensive exploration of the theoretical foundations of the research topic and creates a basis for further investigation of specific aspects of criminal law protection of criminal justice bodies' activities.

Chapter 2 of the dissertation examines the institutional, functional, and level-based aspects of criminal law policy regarding the protection of criminal justice bodies' activities. The chapter consists of two interconnected subchapters that form a comprehensive understanding of the research subject.

Subchapter 2.1 focuses on the institutional-functional approach as the foundation for criminal justice bodies' activities. It provides a detailed analysis of the criminal justice system and its functional purpose. Based on the analysis of legal acts and academic sources, the author identifies five main groups of criminal justice bodies: 1) criminal justice bodies and institutions that handle criminal cases (courts of various instances); 2) the institution of public prosecutors (prosecutor's office); 3) enforcement agencies; 4) bodies and institutions for criminal punishment execution; 5) the advocacy. Special attention is paid to analyzing the legal status of each group of bodies and their place in the criminal justice system. An important aspect of the research is the study of European experience in organizing law enforcement agencies and possibilities for its implementation in Ukrainian realities.

Subchapter 2.2 examines the levels of criminal law policy in protecting criminal justice bodies' activities. The author proposes to distinguish between supranational (international) and state levels of such policy. At the supranational level, international standards for protecting criminal justice bodies' activities are analyzed, particularly the provisions of the Declaration on Police, the European Code of Police Ethics, and other international documents.

At the state level, the research examines national legislation norms, primarily the Criminal Code of Ukraine, regarding the protection of criminal justice bodies' activities. The author systematizes the relevant norms of the General and Special Parts of the Criminal Code of Ukraine for each of the five identified groups of criminal justice bodies.

An important scientific achievement of the chapter is the justification for applying a functional approach to understanding the system of criminal justice bodies. This allowed the author to prove that advocacy, despite its non-governmental nature, is an integral part of this system as it performs an important function of defense in criminal proceedings. The proposed classification of criminal law policy levels is also noteworthy, taking into account both vertical (territorial) and horizontal (internal/external) aspects.

Chapter 3 of the dissertation research provides a comprehensive analysis of trends and prospects in the development of criminal law policy regarding the protection of criminal justice bodies' activities. The chapter consists of two interconnected subsections, each exploring distinct aspects of the subject matter.

Subsection 3.1, «Features of Criminal Law Protection of Criminal Justice Bodies' Activities in the Draft Criminal Code», presents a thorough analysis of the provisions in the draft of the new Criminal Code of Ukraine concerning the protection of criminal justice bodies.

The author examines in detail the revolutionary changes proposed by the Working Group on Criminal Law Development, particularly the new structure of

Book Eight «Criminal Offenses Against Justice», which, unlike the current Criminal Code, contains three separate sections.

The research was conducted using a functional approach to defining criminal justice bodies, allowing for the systematization of norms according to five main groups of such bodies: bodies and institutions that handle criminal cases; prosecution; law enforcement bodies; bodies and institutions for criminal punishment execution; and advocacy. Special attention is paid to innovations in criminal law regulation, particularly the use of the term «influence» instead of the traditional «interference», as well as the absence of certain criminal offenses in the draft Criminal Code that are present in the current code.

Subsection 3.2, «Conceptual Demands of Criminal Law Policy in Ensuring Protection of Criminal Justice Bodies' Activities», reveals current problems and challenges facing the system of criminal law protection of criminal justice bodies. Based on the analysis of academic literature and original research, the author formulates nine key conceptual demands requiring resolution at both the national policy level and within criminal law policy.

These include: the need for clear definition of the content and scope of justice activities; formation of an exhaustive list of criminal justice bodies; resolution of terminological inconsistencies regarding law enforcement bodies; establishment of optimal limits for criminalization and punishment levels for relevant acts; ensuring effective protection against cyber threats in the context of digitalization; development of mechanisms for criminal justice bodies' functioning during armed conflict; implementation of international standards; and addressing the ideological component.

Keywords: crime policy, criminal law policy, criminal liability, punishment, elements of a criminal offense, criminal misdemeanor, crime, criminal law qualification, criminal justice, criminal justice bodies, law enforcement agencies, law enforcement officers, EU criminal law, Draft Criminal Code.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Карабін Є.М. Учасники кримінально-правової політики у сфері забезпечення охорони діяльності органів кримінальної юстиції. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України* [текст] : Збірник наукових статей. Випуск 62. Івано-Франківськ, 2023. С. 1.156-1.163.

DOI: <https://doi.org/10.15330/apiclu.62.1.156-1.163>

URL: <https://journals.pnu.edu.ua/index.php/apiclu/article/view/8770>

2. Карабін Є.М. Рівні кримінально-правової політики у сфері забезпечення охорони діяльності органів кримінальної юстиції. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України* [текст] : Збірник наукових статей. Випуск 65. Івано-Франківськ, 2024. С. 1.129-1.137.

DOI: <https://doi.org/10.15330/apiclu.65.1.129-1.137>

URL: <https://journals.pnu.edu.ua/index.php/apiclu/article/view/8771>

3. Карабін Є.М. Доктринальні підходи до виділення сфер кримінально-правової політики. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України* [текст] : Збірник наукових статей. Випуск 66. Івано-Франківськ, 2024. С. 1.51-1.60.

DOI: <https://doi.org/10.15330/apiclu.66.1.51-1.60>

URL: <https://journals.pnu.edu.ua/index.php/apiclu/article/view/8772>

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Карабін Є.М. Органи кримінальної юстиції в доктринальній площині. *Вдосконалення правового регулювання прав та основних свобод людини і громадянина* [Текст] : Матеріали щорічної Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих вчених (16 травня 2022 р.). Івано-Франківськ, 2022. С. 20-22.

URL: <https://law.pnu.edu.ua/vdoskonalennia-pravovoho-rehuliuвання/>

2. Карабін Є.М. Міжнародно-правовий вимір захисту діяльності органів кримінальної юстиції: короткий огляд. *Вдосконалення правового регулювання прав та основних свобод людини і громадянина* [Текст] : Матеріали щорічної Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих вчених (5-6 травня 2023 р.). Івано-Франківськ, 2023. С.31-32.

URL: <https://law.pnu.edu.ua/vdoskonalennia-pravovoho-rehuliuвання/>

3. Карабін Є.М. Кримінально-правове забезпечення охорони діяльності органів кримінальної юстиції: вітчизняні підходи. *Вдосконалення правового регулювання: погляд молодих науковців* [Текст] : Матеріали щорічної Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих вчених (10-11 травня 2024 р.). Івано-Франківськ, 2024. С.588-590.

URL: <https://law.pnu.edu.ua/vdoskonalennia-pravovoho-rehuliuвання/>

Наукові праці, які додатково відображають наукові результати дисертації:

1. Карабін Є.М. Норми щодо забезпечення охорони діяльності органів кримінальної юстиції у Декларації про поліцію. *International Journal Law & Society*. Issue 5, 2022. с.119-124.

URL: <https://journals.pnu.edu.ua/index.php/lsp/article/view/8773>

2. Карабін Є.М. Міжнародно-правове забезпечення охорони діяльності органів кримінальної юстиції: типові приклади регулювання. *International Journal Law & Society*. Issue 7, 2023. с.8-12.

URL: <https://journals.pnu.edu.ua/index.php/lsp/article/view/8774>

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ.....	14
ВСТУП.....	15
РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОХОРОНИ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ КРИМІНАЛЬНОЇ ЮСТИЦІЇ.....	22
1.1. ПРАВООХОРОННА ФУНКЦІЯ ДЕРЖАВИ ЯК ОСНОВА «ЮСТИЦІЇ» ТА «ЮСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ».....	22
1.2. МІСЦЕ КРИМІНАЛЬНОЇ ЮСТИЦІЇ СЕРЕД ІНШИХ СКЛАДОВИХ ДІЯЛЬНОСТІ В СФЕРІ ЮСТИЦІЇ	50
1.3. ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОХОРОНИ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ КРИМІНАЛЬНОЇ ЮСТИЦІЇ ЯК СПЕЦІАЛЬНА СФЕРА КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ПОЛІТИКИ	71
РОЗДІЛ 2. ІНСТИТУЦІЙНА, ФУНКЦІОНАЛЬНА ТА РІВНЕВА СКЛАДОВІ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ПОЛІТИКИ В СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОХОРОНИ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ КРИМІНАЛЬНОЇ ЮСТИЦІЇ	86
2.1. ІНСТИТУЦІЙНО-ФУНКЦІОНАЛЬНИЙ ПІДХІД ЯК ОСНОВА ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ КРИМІНАЛЬНОЇ ЮСТИЦІЇ.....	86
2.2. РІВНІ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОХОРОНИ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ КРИМІНАЛЬНОЇ ЮСТИЦІЇ.....	137
РОЗДІЛ 3. ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОХОРОНИ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ КРИМІНАЛЬНОЇ ЮСТИЦІЇ	157
3.1. ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОХОРОНИ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ КРИМІНАЛЬНОЇ ЮСТИЦІЇ У ПРОЄКТІ КК.....	157
3.2. КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАПИТИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОХОРОНИ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ КРИМІНАЛЬНОЇ ЮСТИЦІЇ	164
ВИСНОВКИ	170
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	178
ДОДАТКИ.....	200

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ВККС – Вища кваліфікаційна комісія суддів;

ВРП – Вища рада правосуддя;

ЄКПЕ – Європейський кодекс поліцейської етики

ЄС – Європейський Союз

КВК України – Кримінально-виконавчий кодекс України

КК України – Кримінальний кодекс України

Концепція – Концепція реформування кримінальної юстиції України, затверджена Указом Президента України від 08.04.2008 № 311/200880 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15 лютого 2008 року «Про хід реформування системи кримінальної юстиції та правоохоронних органів»;

КПК України – Кримінальний процесуальний кодекс України

Мін'юст – Міністерство юстиції України;

Проект КК – проєкт Кримінального кодексу, створений Робочою групою з питань розвитку кримінального права Комісії з питань правової реформи, утвореної Указом Президента України №584/2019 від 7 серпня 2019 року.

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Ефективне функціонування органів кримінальної юстиції є основою для забезпечення дотримання принципу верховенства права та захисту прав і свобод громадян у демократичному суспільстві. В умовах сучасних викликів, зокрема зростання форм злочинності, появи нових форм протиправної діяльності та підвищення рівня загроз національній безпеці, особливої актуальності набуває питання належного захисту діяльності органів кримінальної юстиції та їх працівників при виконанні ними своїх службових та професійних обов'язків.

Відсутність системного підходу до формування та реалізації кримінально-правової політики у сфері забезпечення охорони діяльності органів кримінальної юстиції призводить до фрагментарності та неузгодженості заходів, спрямованих на захист цієї діяльності в цілому, а також на захист професійної та службової діяльності її працівників. Термінологічна плутанина у визначенні та змістовому наповненні понять «кримінальна юстиція», «органи кримінальної юстиції», «правоохоронні органи», «органи з правоохоронними функціями» перешкоджає динаміці реформування вказаної сфери відповідно до сучасних суспільних та загальнодержавних запитів.

Євроінтеграційний вектор розвитку України вимагає суттєвого оновлення підходів до формування та реалізації цієї сфери кримінально-правової політики відповідно до європейських та міжнародних стандартів. Це стосується забезпечення незалежності судової влади, зростання ролі прокуратури та інших органів кримінальної юстиції, створення ефективних механізмів їх захисту від незаконного втручання у їхню діяльність, а також гарантування особистої безпеки працівників органів кримінальної юстиції та членів їх сімей. Тому існує нагальна потреба у гармонізації національного законодавства з європейськими стандартами у сфері захисту діяльності

органів кримінальної юстиції та їх працівників, що включає імплементацію рекомендацій Ради Європи, рішень Європейського суду з прав людини та найкращих практик країн світу. Також необхідним є розвиток механізмів міжнародного співробітництва у сфері захисту діяльності органів кримінальної юстиції та удосконалення системи підготовки та підвищення кваліфікації їх працівників з урахуванням європейського досвіду.

У сучасних умовах також зростає необхідність розробки нових підходів до кримінально-правової охорони діяльності органів кримінальної юстиції в контексті цифровізації та появи нових форм протиправного впливу на їх діяльність. Процес реформування системи кримінальної юстиції України вимагає створення ефективної системи захисту працівників правоохоронних органів, яка б відповідала сучасним викликам та забезпечувала належне виконання ними своїх функцій. При цьому важливо забезпечити баланс між захистом прав працівників органів кримінальної юстиції та дотриманням прав і свобод громадян.

Теоретичні засади та базові постулати політики в сфері боротьби зі злочинністю, питання кримінально-правової політики та її сфер, взаємозв'язки з кримінально-процесуальною та кримінально-виконавчою сферою, загальні проблеми кримінального права в умовах євроінтеграції висвітлені в наукових працях Ю. В. Бауліна, В. І. Борисова, Ю. В. Кернякевич-Танасійчук, О. О. Житного, І. В. Козича, О. М. Костенка, О. М. Литвинова, Ю. І. Микитина, Є. С. Мнишенко, Ю. А. Пономаренка, В. Я. Тація, П. Л. Фріса, В. Б. Харченка, В. І. Шакуна та інших дослідників.

Питання змісту і критеріїв диференціації юстиції та юстиційної діяльності належним чином опрацьовані в роботах таких науковців, як О. В. Агапова, О. І. Безпалова, Р. Г. Ботвінов, О. С. Гусарєва, Х. І. Кобацька, І. С. Куненко, З. М. Макаруха, О. І. Мерза, В. І. Московець, П. В. Онопенко, І. Ю. Онопчук, А. В. Федькович, Ю. С. Шемшученко та ін.

Тим чи іншим аспектам діяльності системи органів кримінальної юстиції чи системи правоохоронних органів приділили увагу такі науковці, як І. С. Алексєєв, Н. В. Бенч, А. В. Головач, Ю. М. Грошевий, О.Ю. Дудченко, В. І. Ірінєєва, О. О. Кирбят'єв, М. Корнієнко, О. М. Литвак, С. Г. Міщенко, В. І. Осадчий, В. Півненко, О. О. Титаренко, Н. В. Топчий, М. І. Хавронюк, Н. М. Ярмиш та ін. Однак важко сказати, що зазначені та інші науковці у своїх працях з цієї тематики зосереджувалися на питаннях кримінально-правової політики, оскільки вони, все ж таки, розглядали в основному кримінально-правові аспекти.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана відповідно до «Основних наукових напрямів та найважливіших проблем фундаментальних досліджень у галузі природничих, технічних, суспільних і гуманітарних наук на 2019-2023 рр.», що затверджені постановою президії НАН України від 30.01.2019 р. № 30.

Тему дисертації затверджено Вченою радою Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (протокол № 5 від 01.06.2021 р.). Дисертація виконана на кафедрі політики у сфері боротьби зі злочинністю та кримінального права Навчально-наукового юридичного інституту Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Мета і завдання дослідження. *Метою* дослідження є вивчення питань, пов'язаних із функціонуванням кримінально-правової політики у сфері забезпечення охорони діяльності органів кримінальної юстиції.

Для досягнення цієї мети перед дисертацією ставляться такі *завдання*:

- проаналізувати наукові підходи до розуміння понять «правоохоронна функція держави», «юстиція», «юстиційна діяльність»;

- визначити критерії диференціації юстиційної діяльності і встановити місце кримінальної юстиції серед інших суміжних напрямків діяльності в сфері юстиції;

- встановити приналежність забезпечення охорони діяльності органів кримінальної юстиції до відповідної сфери кримінально-правової політики;

- на основі інституційно-функціонального підходу визначити перелік органів кримінальної юстиції, його співвідношення з суміжними поняттями («правоохоронні органи», «органи з правоохоронним функціями» тощо);

- проаналізувати рівні кримінально-правової політики у сфері забезпечення охорони діяльності органів кримінальної юстиції;

- дослідити новітні положення Проекту КК щодо кримінально-правової політики у сфері забезпечення охорони діяльності органів кримінальної юстиції;

- сформулювати концептуальні запити кримінально-правової політики у сфері забезпечення охорони діяльності органів кримінальної юстиції.

Об'єктом дослідження виступають суспільні відносин з приводу функціонування кримінально-правової політики у сфері забезпечення охорони діяльності органів кримінальної юстиції.

Предметом дослідження є кримінально-правова політика у сфері забезпечення охорони діяльності органів кримінальної юстиції.

Методи дослідження та їх використання в роботі обумовлені об'єктом, предметом, метою та завданнями дисертації. Під час написання дисертації відбувалося поєднання спеціальних та загальних наукових методів, зокрема: *порівняльно-правовий метод* застосовувався при вивченні досвіду країн ЄС (підрозділ 2.2 дисертації), норм міжнародних актів щодо забезпечення охорони діяльності органів кримінальної юстиції (підрозділ 2.2 дисертації); порівнянні норм Проекту КК з чинним КК України, (підрозділ 3.1 дисертації) *герменевтичний метод* застосовувався у ході тлумачення окремих загальних понять (усі розділи дисертації). Загальнонаукові методи *дедукції, індукції, аналізу, синтезу*, були використані в процесі з'ясування наукових позицій щодо змістового наповнення юстиції, юстиційної діяльності (підрозділ 1.1 дисертації), критеріїв її диференціації (підрозділ 1.2 дисертації); виділення

кримінально-правової політики у сфері забезпечення охорони діяльності органів кримінальної юстиції у якості спеціальної сфери (підрозділ 1.3 дисертації); визначення переліку органів кримінальної юстиції (підрозділ 2.1 дисертації), формулювання загальних та спеціальних запитів кримінально-правової політики у сфері забезпечення охорони діяльності органів кримінальної юстиції (підрозділ 3.2), узагальнення і формулювання висновків та пропозицій (усі розділи дисертації).

Наукова новизна отриманих результатів дослідження полягає у тому, що дисертація є першим в Україні дослідженням з проблем функціонування кримінально-правової політики у сфері забезпечення охорони діяльності органів кримінальної юстиції. До найбільш вагомих положень наукової новизни дисертації, що виносяться на захист, виділено такі:

вперше:

- кримінальну юстицію визначено одночасно як 1) один із різновидів юстиційної діяльності, спрямованих на реалізацію правоохоронної функції держави та 2) об'єднувальну ознаку, що слугує підставою виділення окремої сфери кримінально-правової політики;

- на основі поділу сфер кримінально-правової політики на загальні та спеціальні, встановлено критерії віднесення кримінально-правової політики у сфері забезпечення охорони діяльності органів кримінальної юстиції до спеціальних сфер;

- побудовано вертикально-горизонтальну модель рівнів кримінально-правової політики, в рамках якої об'єднано зовнішню та внутрішню політику (горизонтальна модель), загальнодержавний, регіональний та локальний рівень (вертикальна модель), і на підставі цього виділено наддержавний та державний (з відповідними підрівнями) рівні кримінально-правової політики у сфері забезпечення охорони діяльності органів кримінальної юстиції;

- доведено, що дорадчі органи є учасниками кримінально-правової політики у сфері забезпечення охорони діяльності органів кримінальної юстиції;

удосконалено:

- вчення про критерії виділення загальних та спеціальних сфер кримінально-правової політики, у зв'язку з чим сформульовано об'єднаний критерій «рівня узагальнення правових рішень, методів та способів формування й реалізації»

- перелік органів кримінальної юстиції, в якому на основі європейського досвіду запропоновано застосовувати поняття «орган правопорядку»;

набули подальшого розвитку:

- вчення про інструментально-функціональний підхід до формування кримінально-правової політики у сфері забезпечення охорони діяльності органів кримінальної юстиції;

- розуміння необхідності віднесення адвокатури до складу органів кримінальної юстиції;

- положення про те, що за результатами дослідження будь-якої сфери кримінальної політики має відбутися формування відповідних запитів (у даному випадку – запитів кримінально-правової політики у сфері забезпечення охорони діяльності органів кримінальної юстиції);

- розуміння важливості ідеології кримінально-правової політики для забезпечення ефективної діяльності органів кримінальної юстиції.

Практичне значення отриманих результатів. Сформульовані та викладені в дисертації висновки та рекомендації можуть бути застосовані:

- у *законотворчій діяльності* – при розробці узагальнень та пропозицій щодо удосконалення формування та реалізації кримінально-правової політики у сфері забезпечення охорони діяльності органів кримінальної юстиції;

- у *правозастосовчій діяльності* – для забезпечення ефективного функціонування органів кримінальної юстиції;

- у науково-дослідній сфері – для подальших досліджень спеціальних сфер кримінально-правової політики взагалі та щодо забезпечення охорони діяльності органів кримінальної юстиції, зокрема ;

- у навчальному процесі – при викладанні навчальних дисциплін «Кримінальне право» (Особлива частина), «Кримінально-правова політика», підготовці наукової та навчально-методичної літератури.

Апробація результатів дисертації. Основні положення дисертації, були оприлюднені шляхом виступів на Всеукраїнських науково-практичних конференціях: «Вдосконалення правового регулювання прав та основних свобод людини і громадянина» (м. Івано-Франківськ, травень 2022), «Вдосконалення правового регулювання прав та основних свобод людини і громадянина» (м. Івано-Франківськ, травень 2023 рр.); «Вдосконалення правового регулювання: погляд молодих науковців» (м. Івано-Франківськ, травень 2024).

Публікації. Результати дисертації відображено у 8 наукових публікаціях, з яких 3 наукові статті у виданнях, що входять до переліку наукових фахових видань України з юридичних наук, 3 тези доповідей на науково-практичних конференціях та 2 наукові статті, що додатково відображають результати дисертації.

Структура дисертації визначається об'єктом, предметом, метою, та завданнями дослідження. Дисертація складається із переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів, які включають у собі сім підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг роботи становить 201 сторінку, з яких основний текст – 163 сторінки, список використаних джерел (178 найменувань) – 22 сторінки, додатки – 2 сторінки.

РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОХОРОНИ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ КРИМІНАЛЬНОЇ ЮСТИЦІЇ

1.1. Правоохоронна функція держави як основа «юстиції» та «юстиційної діяльності»

Категорія «функції держави» слугує предметом наукової цікавості величезної кількості дослідників, причому не тільки правників, а й політологів, соціологів, економістів та багатьох інших. І це не дивно, адже саме через реалізацію своїх функцій кожна держава може досягнути того призначення, тих цілей, заради яких вона створена. О. М. Полковніченко зазначає, що функції держави є такими видами діяльності, які виражають її найістотніші риси, природу всіх гілок державної влади, є загальними напрямками державної роботи [93, с. 40]. Жодним чином не применшуючи наукових здобутків всіх фахівців, що досліджували й досліджують питання, які в тій чи іншій мірі розкривають функції держави, звернемо увагу на ті положення, які є найбільш вагомими для даного дослідження.

П. В. Онопенко, досліджуючи зміст функцій української держави (в т.ч. правоохоронних) приходить до справедливого висновку про те, що функції держави породжуються необхідністю задоволення суспільних потреб, які найбільш часто визначають як те, що об'єктивно необхідно для підтримки життєдіяльності групи, суспільства в цілому [82, с. 11-29].

На потреби як явище, яке зумовлює існування функцій держави, також вказує й Р. Я. Шай. Автор зазначає, що «...функції держави відображають пріоритетність її діяльності в конкретний період розвитку, знаходячись у постійному чи тимчасовому зв'язку між собою та з тими суспільними відносинами, на які держава намагається активно впливати, відповідно до

своїх потреб, всією своєю політикою. Саме функції держави характеризують саму суть державного впливу на суспільні відносини» [171, с. 96].

Різні функції держави, спрямовані на задоволення відповідних потреб, можуть бути по-різному відображені в законодавстві та практичній діяльності. Приміром, ст. 17 Конституції України прямо вказує на те, що «захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави» [44]. Водночас, в одному з підзаконних актів функціями вважається перелік напрямів діяльності державного органу чи структурного підрозділу, що дозволяють реалізувати покладені на них завдання та досягти поставлених цілей [114].

Різноманітність точок зору стосовно сутності, поняття та навіть назви правоохоронної функції, як справедливо зазначає О. Ю. Дудченко, викликана в першу чергу, її багатоелементністю та складністю [24, с. 105-106], різними підходами до розуміння поняття функціонування держави в правоохоронній сфері, а також зумовлені прогалинами у законодавстві відносно формулювання поняття правоохоронної функції держави [24, с. 107]. Однак, це не заважає автору абсолютно слушно констатувати, що «...правоохоронна функція має системний характер та, реалізуючись в органічно пов'язаних між собою формах, здійснює реалізацію державних функцій, що втілюються у конкретних діях...» [24, с. 107].

Правоохоронна функція держави прямо не закріплена у Конституції України. Проте, за влучним твердженням П. В. Онопенка, «...встановлення в ст. 1 Конституції України положення про те, що вона є правовою державою, означає, що вся державна діяльність здійснюється на підставі права і у порядку, передбаченому правом, тобто вся її діяльність здійснюється у правовому полі, у правовій оболонці, яка потребує своєї охорони» [82, с. 59-72]. Аналогічну думку висловлює В. В. Волинець, який, послуговуючись аргументованою позицією В. В. Цветкова та В. П. Горбатенко [169], теж наголошує на тому, що

«конституційна норма про Україну як правову державу набуває сенсу лише тоді, якщо на державному рівні об'єктивно реалізується функція охорони і захисту людини як особистості, її прав, властивого їй прагнення до забезпечення власної гідності і свободи» [11, с. 6].

Вітчизняний законодавець взагалі характеризується специфічним підходом щодо правоохоронної функції. Закон України «Про демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією і правоохоронними органами держави» [110], який діяв протягом досить тривалого часу – 15 років (нагадаємо, що, будучи прийнятим у 2003 році, він втратив чинність тільки у 2018 році [118]), - не розкривав поняття правоохоронної функції, однак, визначаючи поняття правоохоронних органів, у ст. 1 зазначав, що «правоохоронні органи - державні органи, які відповідно до законодавства здійснюють правозастосовні або правоохоронні функції» [110]. Паралельно, в Законі України «Про основи Національної безпеки України», який теж втратив чинність у 2018 році, у ст.1 зберігалось схоже визначення: «правоохоронні органи – органи державної влади, на які Конституцією і законами України покладено здійснення правоохоронних функцій». Натомість, в Законі України «Про Національну безпеку України», яким скасовано зазначені закони і який, вочевидь, прийшов їм на заміну, поняття правоохоронних органів не застосовується, а вживається дещо інший термін: органи «з правоохоронними функціями» (пп. 16-18 ст. 1, абз. 2 ч. 2 ст. 6, ч. 5 ст. 18, ч. 1 ст. 19) [118].

Такий же підхід вбачається і у ст. 2 Закону України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів»: «правоохоронні органи - органи прокуратури, Національної поліції, служби безпеки, Військової служби правопорядку у Збройних Силах України, Національне антикорупційне бюро України, органи охорони державного кордону, Бюро економічної безпеки України, органи і установи виконання покарань, слідчі ізолятори, органи державного фінансового контролю, рибоохорони, державної лісової охорони,

інші органи, які здійснюють правозастосовні або *правоохоронні функції*» [111] (виділено мною Є.К.).

Як бачимо, законодавче застосування терміну «правоохоронна функція» має тривалу історію, яка, в принципі, має дещо негативний відтінок в контексті того, що законодавець вживає її «як є», не окреслюючи свого бачення щодо неї. Хоча, варто віддати належне, така спроба має місце. Опосередковано, шляхом логічного і системного тлумачення ч.1 ст.2 Закону України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів», можна виділити перелік органів (а через нього – діяльнісне наповнення правоохоронної функції), які «беруть безпосередню участь відповідно у:

- а) конституційному провадженні;
- б) розгляді справ у судах, кримінальному провадженні та провадженні у справах про адміністративні правопорушення;
- в) оперативно-розшуковій та розвідувальній діяльності;
- в-1) виконанні бойових (спеціальних) завдань, покладених на Сили спеціальних операцій Збройних Сил України;
- г) охороні громадського порядку і громадської безпеки;
- д) виконанні вироків, рішень, ухвал і постанов судів, постанов органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування, та прокурорів;
- е) контролі за переміщенням людей, транспортних засобів, товарів та інших предметів чи речовин через державний і митний кордон України;
- є) нагляді і контролі за виконанням законів» [111].

Повернемося до спеціалізованої літератури. Р. Я. Шай справедливо наголошує на тому, що «...однією з невіддільних органічних функцій держави є правоохоронна. Від рівня її забезпечення юридичними, інтелектуальними, матеріально-технічними ресурсами залежать як ступінь захищеності людини та суспільства загалом, так, значною мірою, і перспективи розвитку самої держави» [171, с. 96], причому під правоохоронною функцією автор розуміє

основні напрями її впливу на суспільні відносини, що зумовлені її завданнями та цілями і характеризують її сутність [171, с. 107]. С. Г. Братель використовує дещо іншу термінологію, вважаючи, що «державно-правовий механізм реалізації *функцій правоохоронної сфери* (виділено мною – Є.К.) складається з упорядкованої сукупності елементів, які функціонують у правоохоронній сфері суспільного життя, тобто державно-правовий механізм утворює відносно самостійну соціальну систему - правоохоронну систему» [10, с. 66]. Однак, термін «функції правоохоронної сфери» не набув широкого вжитку в спеціалізованій літературі, тому будемо послуговуватися загальноприйнятим визначенням «правоохоронна функція держави».

Базовим підходом при визначенні змістового наповнення правоохоронної функції є розгляд її як головний/основний/комплексний (чи один з головних/основних/комплексних) напрямів/напрямків діяльності держави. Так, В. І. Московець вважає, що правоохоронна функція - це «...основний напрям внутрішньої діяльності держави, спрямований на забезпечення охорони від будь-яких порушень конституційного ладу, прав і свобод громадян, законності і правопорядку, довкілля, встановлених і регульованих правом усіх суспільних відносин» [76, с. 10].

Н. А. Савицька визначає правоохоронну функцію держави як головний напрям діяльності держави, який полягає у забезпеченні виконання державою перед людиною конституційних гарантій, спрямованих на збереження та охорону найвищої соціальної цінності, та охоплює всі внутрішні і зовнішні відносини держави [131, с. 36].

І. М. Ткаченко визначає правоохоронну функцію як головний напрямок діяльності держави, що включає захист конституційного ладу, прав і свобод громадян, законності та правопорядку, причому авторка акцентує увагу на необхідному взаємозв'язку цієї функції з попереджувальною функцією юридичної відповідальності [143, с. 37].

І. В. Кріцак вважає, правоохоронна функція держави – це «забезпечений системою необхідних ресурсів комплексний напрямок діяльності держави, який об'єднує низку заходів (в тому числі примусових), оснований на принципах справедливості та ефективності, спрямованих на безконфліктну реалізацію прав, свобод і законних інтересів людини та громадянина, забезпечення соціальної злагоди, недопущення індивідуальних, колективних і масових порушень законності та правопорядку» [52, с. 369]. Аналогічну позицію висловлює й О. М. Полковніченко [93, с. 43].

Поширеним також є підхід щодо визначення правоохоронної функції через більш загальне поняття діяльності держави (про діяльність держави в контексті діяльності в сфері юстиції мова буде йти пізніше). Приміром, А. М. Сердюк у визначення правоохоронної функції вкладає діяльність держави, яка спрямована на охорону всіх суспільних відносин, що урегульовані за допомогою права, на певній території спеціально створеними суб'єктами (уповноваженими органами) [135, с. 182]. Правоохоронна функція часто описується як цілеспрямована соціально значима діяльність держави, що здійснюється спеціально уповноваженими органами шляхом застосування юридичних заходів впливу згідно з законом з метою забезпечення законності і правопорядку в суспільстві, боротьби із злочинністю та іншими правопорушеннями, охорони та захисту законних інтересів громадян, державних і громадських організацій [11, с. 6]. О. Л. Стасюк вважає, що правоохоронна функція держави - це «публічно-владна діяльність держави, зумовлена її сутністю, здійснювана з метою запобігання і нейтралізації загроз правовому порядку в суспільстві, яка будується на принципах законності, демократичності, професіоналізму, поділу влади. Сутність правоохоронної функції держави полягає у концентрованому вираженні принципів і методів їх реалізації. У цьому сенсі правоохоронна діяльність може і повинна аналізуватись як вид діяльності держави, що більшою мірою виражається

через сутність і юридичну природу методів реалізації принципів, ніж інші види діяльності» [138, с. 61].

На можливість трансформації змісту та обсягу правоохоронної функції вказують О. С. Яра та О. П. Світличний, які розглядають правоохоронну функцію через призму діяльності правоохоронних органів в умовах воєнного стану. Автори наголошують, що після 24 лютого 2022 року правоохоронна функція держави зазнала суттєвих змін - було значно розширено повноваження правоохоронних органів з метою забезпечення національної безпеки та територіальної цілісності [175, с. 472].

Ознаки правоохоронної функції держави теж отримали належне місце у фахових наукових дослідженнях. Зокрема, О. Л. Соколенко серед її основних ознак називає такі:

- правоохоронна функція становить комплексний пріоритетний напрямок державної політики;
- зміст правоохоронної функції складає забезпечення охорони права і правовідносин, а також захисту основ конституційного ладу, у тому числі прав, свобод і законних інтересів людини і громадянина, законності та правопорядку;
- правоохоронну функцію характеризує цілісність і внутрішня узгодженість, організованість і цілеспрямованість, стабільність і постійність, однорідність і різноплановість;
- правоохоронна функція ґрунтується на принципах верховенства права, законності, пріоритету прав і свобод людини і громадянина, самостійності, професійності, прозорості та ефективності;
- правоохоронна функція реалізується у відповідних правових і організаційних формах за допомогою державно-владних методів переконання та примусу;
- реалізація правоохоронної функції вимагає її своєчасного забезпечення достатніми матеріально-технічними, фінансовими та кадровими

ресурси, формування адекватної нормативно-правової та організаційної основи правоохоронної діяльності [137, с. 851].

Й. І. Горінецький теж приділяє увагу ознакам правоохоронної функції держави, виділяючи серед них наступні:

- правоохоронна функція є державною політикою, а не епізодичною чи несистемною діяльністю;
- правоохоронна функція держави заснована на законі;
- правоохоронна функція здійснюється за допомогою юридичних і організаційних засобів;
- правоохоронна функція спрямована на об'єкти, склад яких залежить від етапу розвитку суспільства і від політичних факторів, що визначають напрями правоохоронної діяльності;
- правоохоронна функція, її зміст органічно пов'язані з правом та праворозумінням у суспільстві;
- правоохоронна функція безпосередньо опирається на можливість застосування державного примусу;
- у правоохоронній функції держави найбільш чітко виражається нерозривний зв'язок держави і права, їх взаємовплив [16, с. 7-8].

Абсолютно підтримуючи визначені автором ознаки правоохоронної функції держави, варто зазначити, що правоохоронна функція – це не зовсім політика. На основі аналізу існуючих в науці підходів до розуміння понять «функція», «функція державної політики», «правоохоронна функція», «функція правової політики», І. В. Козич з позицій розуміння кримінально-правової політики як елемента політичної системи визначає функції кримінально-правової політики як важливі якісні характеристики особливого, відносно сталого та об'єктивного впливу публічної влади на злочинність, в яких відображається та конкретизується їх соціальна сутність і призначення, розкриваються їх цілі та завдання [41, с. 372]. Виходячи з цього, політика у певній сфері – це відповідна складова державної політики, яка спрямована на

реалізацію відповідної функції. Саме тому, широка за своїм змістом, правоохоронна функція може бути реалізована різними сферами державної політики, в т.ч. і політикою у сфері боротьби зі злочинністю та, відповідно, кримінально-правовою політикою.

До речі, визначення правоохоронної функції через напрям державної політики не є поодиноким явищем у науковій літературі. Так, О. Л. Соколенко вважає, що правоохоронна функція держави – це «комплексний цілісний пріоритетний напрямок державної політики, спрямований на забезпечення відповідно до засад верховенства права та пріоритету прав людини охорони права і правовідносин, а також захисту основ конституційного ладу, у тому числі прав, свобод і законних інтересів людини і громадянина, законності та правопорядку» [137, с. 851]. Також О. Ф. Кобзар визначає правоохоронну функцію як нормативно врегульований пріоритетний напрям державної політики, що ґрунтується на загальних принципах права та реалізується за допомогою державно-владних методів для забезпечення охорони конституційних прав і свобод людини та правопорядку [36, с. 11].

Отож, як бачимо, правоохоронна функція держави виступає змістовним підґрунтям для різного роду діяльності, серед яких особливої уваги, виходячи із предмету даного дослідження, заслуговує діяльність в сфері юстиції, як така, через яку в т.ч. реалізується правоохоронна функція.

Перш ніж окреслити розуміння такої діяльності, варто звернутися до більш загального поняття «юстиція».

Незважаючи на достатню поширеність і популярність терміну «юстиція», дуже важко стверджувати, що його використання має єдине розуміння в спеціалізованій науковій літературі, не говорячи вже про публічне чи, навіть, буденне, його застосування. І. Ю. Онопчук слушно зазначає, що термін «юстиція» в літературі, законодавстві та на побутовому рівні здається зрозумілим і усталеним, проте лише – на перший погляд» [83, с. 99]. О. І. Мерза, звертаючи увагу на неоднозначність трактування в науковій та

спеціалізованій літературі поняття «юстиції», підтверджує, що воно є «... багатоаспектним і співвідноситься з різними видами судочинства. Відповідно, слід розрізняти такі види юстиції як конституційна, адміністративна, кримінальна, ювенальна, військова...» [69, с. 59].

З цього приводу І. С. Куненко справедливо зазначає про те, що «праць, спеціально присвячених розробці поняття юстиції на загальнотеоретичному рівні, з'ясуванню сутності цього правового явища, одиниці. Більшість наукових досліджень стосуються або лише окремих видів юстиції (адміністративної, конституційної, ювенальної тощо), або визначення правового статусу окремих органів юстиції. При цьому автори не дають визначення поняття юстиції як такої, обмежуючись визначеннями відповідних видів юстиції» [55, с. 19].

Новий тлумачний словник української мови вказує на, по крайній мірі, три значення терміну «юстиція»: 1) суд, судова діяльність держави; правосуддя; 2) сукупність державних органів, що займаються судочинством; 3) юристи [81, с. 314]. Аналогічний підхід закріплений і в Академічному тлумачному словнику української мови в 11 томах [2].

О. М. Капля цитує Великий юридичний словник: «Юстиція (лат. *Justitia* – справедливість) – 1) те саме, що і правосуддя; 2) система судових установ, судове відомство. Залежно від виду і сфери судочинства, розрізняють кримінальну, цивільну, адміністративну, конституційну, міжнародну, військову, електоральну, ювенальну та інші види юстиції» [32, с. 108].

Словник-довідник юридичної лексики вказує на два значення: «...1. правосуддя; 2. система судових закладів, судове відомство» [48, с. 65]. Також схожі два значення окреслює Велика українська енциклопедія: «1) правосуддя; 2) система судових та пов'язаних з їх діяльністю установ» [26].

У юридичній енциклопедії Ю. С. Шемшученко визначає, що «юстиція - (лат. *justitia* – справедливість, правосуддя) - 1) правосуддя; 2) система судових та пов'язаних з їх діяльністю установ. Крім судів, до цієї системи включають

прокуратуру, органи слідства, адвокатуру, нотаріат тощо. Об'єднуючими засадами для них є їх покликання служити торжеству правосуддя, законності й справедливості, забезпеченню прав гр-н. Органами управління у цій галузі є м-ва юстиції. У різних країнах вони мають свої особливості щодо структури та повноважень. Спільним для них є організація роботи відповід. установ у забезпеченні правосуддя і правопорядку в країні [172, с. 499].

Економічна енциклопедія під юстицією розуміє «сукупність правових установ, діяльність судових органів щодо здійснення правосуддя, а також судове відомство» [25].

У 7-митомному Етимологічному словнику української мови «юстиція» визначається як «правосуддя, судочинство; сукупність державних органів, що займаються судочинством» [27, с. 526.]. У Словнику іншомовних слів «юстицію» окреслено як «...справедливість, сукупність судових установ, діяльність судових установ, що здійснюють правосуддя, а також судове відомство» [136, с. 864]. Взагалі, щодо розуміння «юстиції» в інших мовах, узагальнення провела О. В. Агапова, яка стверджує, що «юстиція» від лат. *justitia* означає справедливість, сукупність законів, правосуддя; від фр. *justice* – правосуддя, від голанд. *justitie* – справедливість, від англ. *justice*, від нім. *justiz* – правосуддя, судочинство, від чеськ. *justice*, від пол. *justycja* – правосуддя, судочинство [1, с. 42].

Отож, аксіоматичним фактом є латинське походження терміну «юстиція», на це вказують як всі словники, так і науковці у спеціалізованих фахових публікаціях. При цьому базовим підходом, як зазначають О. Д. Тихомиров та О. С. Гусарева, є такий, при якому «... за основу береться латинський термін *justitia*, що у перекладі означає «законність» або «правосуддя» [142, с. 25], хоча й непоодинокими є випадки посилання на інші латинські аналоги, серед яких *jus* (у перекладі означає «право») та *justicia* (у перекладі «справедливість») [142, с. 25].

Однак, О. М. Капля вказує й на іншу інтерпретацію. Автор вважає, що слово «*justitia*» «...складається з двох частин – «*juris*» та «*stitium*». У свою чергу, «*jus*», «*juris*» означає «право», «закон». А «*sistere*» – не що інше, як «ставити», «встановлювати» [32, с. 108]. Але, далі автор робить абсолютно непослідовний висновок, вважаючи, що сучасним аналогом латинського «*justitia*» є «правосуддя» [32, с. 108]. Доволі дискусійне твердження, адже, із слів «встановлювати»/«ставити» «право»/«закон» скоріш впливає розуміння певної діяльності з встановлення (чи формування) права /закону, яку важко визначити більш вузьким терміном «правосуддя», який, в першу чергу, позначає діяльність судів. Тут, скоріше, варто вести мову про діяльність, спрямовану на встановлення законності чи досягнення справедливості, що, очевидно, не може охоплюватися виключно діяльністю судів. Але, звичайно, і тут варто погодитися з автором, «правосуддя» в цьому контексті охоплюється змістом поняття «юстиція».

Взагалі, говорячи про переклад з англійської мови терміну «*justice*», О. В. Плотніков звертає увагу на те, що «слово «*justice*» слід перекладати як «юстиція». Це поняття ширше (*ніж правосуддя – Є.К.*) та охоплює діяльність як судових, так і несудових інституцій» [91, с. 46-47]. Так само, базуючись на перекладах «юстиції» в контексті «справедливість», О. В. Агапова справедливо стверджує, що юстицію «... не варто асоціювати лише зі справедливістю (згадуючи певний етап у генезі розвитку юстиції), навіть незважаючи на неоднозначність доктринальних підходів до розуміння самої справедливості» [1, с. 45]. З цього приводу І. С. Куненко наголошує, що в англійській мові справедливість визначається як *justice* й означає «юстиція», «правосуддя», «обґрунтованість», синонімом її є *fairness* – «справедливість», «чесність» [56, с. 12]. Натомість у німецькій мові справедливість визначається як *gerechtigkeit* – «неупередженість», «обґрунтованість» [56, с. 12]. При цьому для позначення останніх одразу вживаються й інші слова – *berechtigung* («обґрунтованість») та *ungerechtigkeit* («несправедливість»), що дає змогу

виділити єдиний корінь – *recht* – «право», «закон», «законність», «правота», а отже, й *gerechtigkeith* – «правосуддя», *rechtfeithigung* – «виправдання», *rechtlick* – «правовий», «юридичний», «законний» [56, с. 12].

Варто звернути увагу й на те, що «юстицію» на варто змішувати не тільки з справедливістю, а й з схожим до неї терміном «юрисдикція». О. В. Агапова слушно зазначає, що «...юрисдикція традиційно розглядається як «...наділення певного кола державних органів компетенцією щодо розгляду справ, які вони мають із правового спору чи порушення певної норми» ... *lat. jurisdictio* від *jus (juris)*, що означає «право» та від *lat. dico*, що у перекладі означає «проголошую» [1, с. 51-52]. Послугуючись загальноприйнятим розуміння її як «компетенцію судових органів щодо розгляду цивільних, кримінальних та інших справ; коло справ, які суд має право розглядати й вирішувати; коло питань, що належать до відання установи або держави; сферу застосування можливостей суб'єктом компетенції» [1, с. 52], авторка наголошує, що юрисдикцію варто розглядати як підвідомчість, яка дає змогу розмежувати коло тих «сфер відання», які притаманні кожному суб'єкту юстиції, які формують систему останніх [1, с. 52].

Незважаючи на в принципі єдність підходів щодо змістового наповнення терміну «юстиція», в літературі висловлюються й інші, доволі неординарні, позиції. Зокрема, О. М. Капля вважає, що він має умовний характер і потребує застосування тільки в тих випадках, де не вбачається необхідним передача конкретного змісту. Вчений зазначає, що «...маючи безперечно широке застосування в юриспруденції, поняття «юстиція» не несе конкретно визначеного юридичного навантаження. А тому, маючи здебільшого, абстрактне, збірне значення, не потребує дослідження його співвідношення з тими поняттями, які, застосовуючись у законодавстві та, з метою уніфікованого їх застосування, повинні мати чіткий, конкретний і однозначний зміст.... юстиція з точки зору юридично-змістового навантаження – це поняття одного ряду з такими, як «правоохоронці» (не

плутати з правоохоронними органами), «правда», «злодії» тощо. Іншими словами, юстиція – це термін більше соціальний і тому в юриспруденції може використовуватися умовно і лише у випадках, де не потрібна чітка передача змісту» [32, с. 110].

Таку позицію заперечує О. В. Агапова, стверджуючи, що «... спірним є все ж заперечення її юридичного значення й визнання її «абстрактного характеру». Так, дійсно, її можна вважати за своїм змістом «комплексною», «системною», однак в жодному разі не абстрактною, оскільки йдеться про конкретних суб'єктів, їхню організаційну структуру, цільову діяльність, засадничі основи такої діяльності» [1, с. 47]. Абсолютно підтримуючи висловлене зауваження, варто доповнити, що, можливо, на буденно-публіцистичному рівні «юстиція», дійсно, може мати при певних ситуаціях абстрактне наповнення. Однак, коли ми говоримо про діяльність відповідних органів, з відповідними повноваженнями щодо здійснення такої діяльності, а тим більше, про захист такої діяльності, про абстракцію не може бути й мови. Адже в такому випадку, абстрактними будуть всі юридично значимі положення, що торкаються такої діяльності.

О. В. Плотніков, намагаючись визначитися у співвідношенні понять «транзитивне правосуддя» та «транзитивна юстиція»¹ вважає, що в українському законодавчому полі, починаючи від ст. 124 Конституції України, термін «правосуддя», в першу чергу, «...вказує на діяльність судів. ... Однак транзитивна юстиція складається як з судових, так і з несудових процесів та механізмів, в тому числі, ініціатив з засудження, полегшенні ініціатив з права на істину, надання репарацій, інституційних реформ та національних консультацій. Отже, з точки зору українського права, застосування для

---

¹ В цілях даного підрозділу дослідження не має значення розуміння транзитивності. Звертаємо увагу тільки на той зміст, який автор вкладає у співвідношення понять «правосуддя» та «юстиція»

позначення цієї діяльності терміну «правосуддя» виключається. Значно більш коректним уявляється термін «юстиція»... [91, с. 45-46].

Підтверджує такий підхід і І. Ю. Онопчук. Вчена ставить цілком слушне запитання: «Якщо під юстицією розуміти правосуддя, судочинство чи сукупність державних органів, які займаються судочинством, систему судових установ..., то постає питання: як у цю систему вписуються Вища рада юстиції та Міністерство юстиції України — державні органи, що мають у своїй назві слово «юстиція»?» [83, с. 100]. Це не кажучи про прокуратуру й адвокатуру, про які йде мова у Конституції України, у розділі під загальною назвою «Правосуддя» [44].

Не погоджується із синонімізацією термінів «юстиція» і «правосуддя» й А. В. Грабильников, який стверджує, що «...поняття юстиції не обмежується сферою правосуддя і не пов'язується виключно зі здійсненням судочинства. Воно є більш загальним поняттям, яке охоплює як сферу законодавства, так і відповідні органи державної влади, що здійснюють функції правоохоронної діяльності, пов'язані так чи інакше з правосуддям, проте відмінні від нього» [17, с. 4-6].

О. В. Агапова теж виходить з того, що «правосуддя» розглядається «у прив'язці» до монособ'єкта — суду, залишаючи поза увагою всіх інших суб'єктів, а отже, й їхню цільову діяльність, яка також є складовою частиною розуміння юстиції, що формує підстави для висновку про те, що ототожнення юстиції лише з правосуддям є помилковим [1, с. 50-51].

Як уже згадувалося, у літературі нерідко термін «юстиція» пов'язують з діяльністю, спрямованою на реалізацією правоохоронної функції держави. Так, І. Ю. Онопчук стверджує, що поняттям юстиції охоплюється як сфера законодавства, так і відповідні органи державної влади, що здійснюють функції, пов'язані так чи інакше з правосуддям, проте відмінні від судочинства, функції, які охоплюються загальнішим поняттям правоохоронної діяльності [83, с. 105]. Вчена уточнює, що «...у даному разі правоохоронна функція

держави розглядається у широкому сенсі як в аспекті забезпечення режиму законності та правопорядку правоохоронними органами щодо реалізації громадянами своїх прав, свобод і інтересів, так і діяльності судових органів щодо захисту порушених прав громадян. ... Поняття юстиції значною мірою має зміст, тотожний з наведеним поняттям правоохоронної діяльності, з діяльністю тих органів держави, які традиційно відносять до правоохоронних. Водночас діяльність такого органу, як Міністерство юстиції не розглядається як правоохоронна» [83, с. 105].

Зважаючи на це, авторка пропонує розглядати поняття юстиції у зв'язку з діяльністю держави (виділено мною – *Є.К.*), «...пов'язаною так чи інакше з порушенням права, на відміну від творення та реалізації (запровадження) права. При цьому порушення права необхідно уявляти діалектично, тобто як процес, що починається із запобігання порушенням права, включає виявлення таких порушень, їх фіксацію, забезпечення права та надання належного захисту особі, чії права були порушені, або ж відновлення її порушених прав, застосування покарання тощо» [83, с. 105].

Відрядно, що пов'язування змісту терміну «юстиція» з діяльністю держави (в розумінні спеціально уповноважених її органів) не є поодиноким в спеціалізованій літературі. Наприклад, О. С. Гусарева розглядає юстицію як «частину юридичної системи», як «функцію держави», як «функціонально-організаційну структуру, що має забезпечувати права громадян» [20, с. 23]. Вчена визначає юстицію як «функціональне об'єднання суб'єктів юстиційної діяльності, а також інших спеціалізованих інституцій, призначених для розв'язання конфліктів у сфері права, безпосереднього здійснення правосуддя, як втілення справедливості, за допомогою правових засобів і процедур» [20, с. 60].

П. О. Фесянов та С. С. Хомуїло розглядають юстицію як «...систему органів та установ, що входять до складу міністерства юстиції та його територіальних органів, основним завданням яких є реалізація державної

правової політики, державної політики з питань банкрутства, у сферах державної реєстрації актів цивільного стану, державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень, державної реєстрації юридичних осіб, громадських формувань, друкованих засобів масової інформації; забезпечення реалізації державної політики у сферах організації примусового виконання рішень судів та інших органів; забезпечення роботи нотаріату» [149]. Не заперечуючи включення в загальний суб'єктний склад «юстиції» Мін'юсту та його територіальних органів, все ж таки варто відмітити, що автори надто звужують його наповнення діяльністю тільки органів юстиції. Тим самим автори взагалі заперечують усталений в науці поділ юстиції на такі види, які, наприклад, називає О. І. Мерза: конституційна, адміністративна, кримінальна, ювенальна, військова [69, с. 59] і т.п.

До речі, принагідно, варто зазначити, що стосовно поділу юстиції на види подібно висловлюється А.В. Грабильніков, який зазначає, що в Україні за ознаками цивільного, господарського, адміністративного, кримінального, а також конституційного судочинства введені в правову практику такі види юстиції, як цивільна юстиція, господарська юстиція, адміністративна юстиція, кримінальна юстиція, ювенальна юстиція, конституційна юстиція [17, с. 5].

Варто віддати належне, у вітчизняній науці існує велика кількість досліджень, присвячених саме видам юстиції. Однак, автори, досліджуючи конкретно конституційну, адміністративну чи іншу юстицію, намагаються дати належне визначення досліджуваного виду, зазвичай, не проводячи узагальнення щодо родового поняття «юстиції». Як слушно вказує О. С. Гусарева, «... сучасні автори розглядають явище юстиції дещо однобоко, в межах інтересів однієї галузі законодавства або сфери державного управління, зводячи це до розуміння юстиції як окремих органів (судів, прокуратури тощо), або їх діяльності, що не відображає в повній мірі весь зміст цього явища» [20, с. 23].

І. С. Куненко вважає, що спільним моментом, який об'єднує поняття «юрисдикція», «правосуддя», з юстицією, є поняття «юридична діяльність» [57, с. 9]. Автор будує певне логічне обґрунтування такої тези: «...насправді, якщо «юрисдикція» – це повноваження щодо вирішення справ уповноваженим суб'єктом, то вони реалізуються шляхом здійснення специфічної юридичної діяльності уповноваженим суб'єктом. «Правосуддя» здійснюється судовими органами, а отже теж пов'язується з юридичною діяльністю. Щодо поняття «юстиція», то як при «вузькому», так і при «широкому» підходах до його визначення не можна не відзначити «прив'язку» авторами даного поняття до здійснення деякої юридичної діяльності. З цього випливає, що поняття юридичної діяльності має розглядатися як родове поняття по відношенню до поняття юстиції, через нього належить формулювати загальну дефініцію юстиції як такої» [57, с. 9]. В цілому підтримуючи таку позицію, варто уточнити, що під юридичною діяльністю, як родової до юстиції категорії, треба розуміти також не якусь абстрактну поведінку, а, як, наприклад, визначає С. Д. Гусарев конкретний «...різновид правової діяльності, що здійснюється у формах практичної, освітньої та наукової діяльності юристами, на професійній основі, з метою отримання відповідного правового результату, задоволення потреб та інтересів соціальних суб'єктів» [19, с. 16].

З уже загаданого визначення співвідношення «правосуддя» та «юстиція», а також з короткого огляду особливостей функціонального призначення ВРП та Мін'юсту, О. В. Плотніков робить надважливий для нашого дослідження висновок про те, що «...поняття «юстиція» в українському праві асоціюється з державною політикою, спрямованою на підтримання законності, захист прав та свобод людини та громадянина, забезпечення функціонування системи правосуддя» [91, с. 46].

О. В. Агапова, повністю підтримує позицію О. Д. Тихомирова та О. С. Гусарєвої, які, визначаючи теоретико-методологічні засади сучасного розуміння категорії «юстиція», умовно «...виділяють т. зв. «вузьке» та

«широке» розуміння юстиції. Якщо перше переважно пов'язане з розумінням юстиції як «...судових установ, їхньої діяльності, насамперед, правосуддя, а також із судовим відомством» [142, с. 25], що зумовлене акцентом на монособ'єкта її здійснення (основного, «домінуючого», «базового», оскільки має місце вказівка й на «судове відомство») – судових інституцій в аспекті їхніх правового статусу, організаційної структури, функціонального призначення, процесуального аспекту. І саме з акцентом на зазначеного суб'єкта й формується т. зв. «вузьке» розуміння юстиції, навіть незважаючи на обґрунтування комплексного підходу стосовно нього [1, с. 44]. Тим не менше саме такий «виокремлений», «вибірковий» підхід стосовно суб'єкта юстиції й зумовлює висновок про те, що т. зв. «вузьке» розуміння юстиції є умовним. На противагу йому можна зустріти і т. зв. «широке» розуміння юстиції [1, с. 44], під яким прийнято розуміти «...правосуддя, правду, систему судових навчальних закладів, судове відомство, діяльність судових установ зі здійснення судочинства і правосуддя, забезпечення охорони прав і законних інтересів держави, територіальних організацій громадян, організацію роботи судів, систематизацію та підготовку пропозицій щодо кодифікації законодавства» [142, с. 25]. Вчена наголошує, що «...незважаючи на те що таке формулювання було запропоноване вченими–теоретиками права ще десять років тому, воно і дотепер вважається одним із «удалих» прикладів визначення т. зв. «широкого» розуміння юстиції...» [1, с. 44].

Отож, можемо провести певні узагальнення. Відкидаючи наявні в літературі нетрадиційні підходи щодо абстрактності поняття «юстиція», його застосування тільки в тих випадках, коли не потрібно передавати певну конкретику, наукова спільнота, зазвичай, сприймає проведене вказаними авторами узагальнення щодо вживання терміну «юстиція» у вузькому та широкому значеннях. Підтримуючи таку позицію, з врахуванням проведеного огляду наукових публікацій, варто дещо доповнити її, вживаючи термін «юстиція» у *звуженому, вузькому і широкому* значеннях.

У звуженому значенні «юстиція» охоплює діяльність Мін'юсту та його структурних підрозділів та територіальних органів.

У вузькому значенні «юстиція» асоціюється з «правосуддям» і охоплює діяльність всіх можливих судових органів та установ з вирішення відповідних спорів. У такому значенні юстиція може означати як правосуддя, так і судочинство.

У широкому значенні, як влучно вказує І. С. Куненко «...під терміном «юстиція» розуміють не лише судові органи держави, але й інші державні органи (прокуратура, органи та установи виконання кримінальних покарань тощо), а також органи і установи, пов'язані із діяльністю відповідних державних органів, діяльність яких, спрямована на запобігання, виявлення та усунення порушення права з метою забезпечення належної реалізації прав і свобод людини, утвердження законності та справедливості» [57, с. 7].

Не відкидаючи існуючі в літературі підходи щодо звуженого чи вузького розуміння поняття «юстиції», варто відміти, що в цілях даного дослідження будемо дотримуватися широкого підходу. О. В. Агапова влучно резюмує, що на сьогодні «..має місце відхід від моносуб'єкта у розумінні юстиції (зокрема, організаційний та функціональний аспекти) – судових інституцій і перехід до полісуб'єктної ознаки юстиції, діяльність яких безпосередньо або ж опосередковано пов'язана з правосуддям, судочинством, забезпеченням охорони і захисту прав, законних інтересів особи та держави, що й обґрунтовується деякою мірою вибір різних латинських термінів як бази для формулювання визначення юстиції...» [1, с. 44-45].

Поступові зміни змістового наповнення терміну «юстиція» простежуються і в історико-правовому руслі. О. С. Гусарева з цього приводу слушно стверджує, що «отримавши необхідну інституційну основу, термін «юстиція» спочатку використовувався для позначення діяльності судів та перших прототипів міністерства юстиції, а згодом й діяльності інших

державних та недержавних інституцій, діяльність яких спрямована на забезпечення справедливості» [20, с. 44].

Більш детальний аналіз поняття «юстиція» не є завданням даного дослідження, тому, виходячи з різноманіття визначень у спеціалізованій літературі, найбільш вдалою (з позицій визначених у вступі об'єкта, предмета, мети та завдань) видається дефініція І. Ю. Онопчук, яка пропонує юстицію розглядати як сферу діяльності держави, спрямовану на запобігання, виявлення та усунення порушень права з метою забезпечення належної реалізації прав і свобод людини, утвердження справедливості та законності у суспільстві [83, с. 106]. Варто дещо доповнити таке визначення, адже, по-перше, виходячи із зазначеного вище етимологічне розуміння юстиції як право+встановлення, не слід забувати про верховенство права, і, по-друге, юстиція як діяльність спрямована на реалізацію правоохоронної функції держави. Отож, в цілях даного дослідження, **юстиція** – *це один із напрямків діяльності держави, спрямований на реалізацію її правоохоронної функції шляхом запобігання, виявлення та усунення порушень права з метою забезпечення належної реалізації прав і свобод людини, утвердження справедливості та законності у суспільстві на засадах верховенства права.*

О. В. Гусарева з позицій функціонального підходу² слушно зауважує, що «... необхідним видається акцентуація уваги на функціональній площині розуміння й існування юстиції, а гармонічне поєднання функціонального та організаційного компонентів дасть змогу не тільки визначити внутрішню будову юстиції як сукупної (спільної) діяльності, місце та призначення у правовій системі, державі, громадянському суспільстві тощо, але й розрізнити безпосередню юстиційну діяльність, де організація має внутрішню по відношенню до цієї діяльності природу, а також організацію як зовнішній фактор забезпечення та координації суб'єктів юстиції, але не як суб'єктів

---

² Саме функціональний підхід ліг в основу досліджень І.В.Козича [40; 41 та ін.] щодо функцій та функціонування кримінально-правової політики.

юстиційної діяльності, що спрямовано на розрізнення безпосереднього здійснення юстиційної діяльності...» [20, с. 48-49].

У зв'язку з цим, О. В. Агапова виокремлює декілька складових аспектів юстиції, які в сукупності й формують її «...унікальність, визначають місце і роль юстиції як об'єкта правового... регулювання. Серед таких аспектів авторка виділяє наступні:

а) **суб'єктний** (із розмаїттям таких суб'єктів, поєднанням як державних, так і недержавних інституцій; суб'єктів, діяльність яких безпосередньо пов'язана зі здійсненням правосуддя (судові установи), і суб'єктів, діяльність яких не є правосуддям, проте певний зв'язок з останнім передбачається);

б) **функціональний** (цільова діяльність стосовно здійснення правосуддя, вирішення конфліктів у праві, забезпечення захисту та реалізації прав, законних інтересів фізичних, юридичних осіб, держави);

в) **організаційний** (унормованість особливостей формування, організаційної структури, допуску до діяльності та існування таких суб'єктів);

г) **процесуальний** (форми цільової діяльності, засадничі вимоги)» [1, с. 55-56].

Безумовно, варто підтримати такий підхід й додатково відмітити, що будь-яка діяльність, пов'язана з відповідними суб'єктами, що наділені певними повноваженнями має інституційний, функціональний, процедурний та ціннісний аспекти. Якщо говорити про юстицію, то з позицій **інституційного** наповнення – це система відповідних органів і установ, що здійснюють діяльність, спрямовану на запобігання, виявлення та усунення порушень права з метою забезпечення належної реалізації прав і свобод людини, утвердження справедливості та законності у суспільстві на засадах верховенства права.

З позицій **функціонального** змісту, юстицію можна розглядати як сферу державної діяльності (чи сферу політики), спрямовану на забезпечення законності, захист прав і свобод громадян шляхом вирішення правових

ситуацій, що виникають в процесі запобігання, виявлення та усунення порушень права.

Процедурна сторона юстиції включає в себе окреслення форм діяльності відповідних суб'єктів, визначення їх організаційної структури, взаємозв'язків координації чи підпорядкування, повноважень і т.п.

Ціннісна ж складова юстиції включає в себе систему відповідних засад і принципів, на основі яких вона функціонує. В найзагальнішому розумінні мова йде про втілення ідей, законності, справедливості та верховенства права в правовій системі та суспільному житті. І хоча О. В. Агапова прямо не вказує на ціннісну складову, тут варто згадати цілком слушне в даному контексті її твердження про те, що «...ототожнення (*законності та юстиції – Є.К.*) не є можливим, а доцільним є розгляд законності як основоположної засади, принципу для юстиції (як принципу організаційної побудови, функціонування, процедури діяльності всіх полісуб'єктів юстиції)» [1, с. 49]. Тим самим вчена опосередковано виділяє й принципи діяльності відповідних суб'єктів (на прикладі принципу законності), який жодним чином не може вважатися тим самим, що й юстиція.

Отож, логічним продовженням ланцюжка «правоохоронна функція»-«юстиція» виступає «діяльність», адже, як бачимо з наведених вище положень, велика кількість науковців розкриває поняття «юстиція» через відповідну сферу діяльності держави.

Також науковці звертають увагу й на очевидний зв'язок між функціями держави (в т.ч. й правоохоронною функцією) та відповідною діяльністю. Зокрема, П. В. Онопенко прямо зазначає, що «...немає жодних заперечень проти того, що функції держави – це її діяльність, тому, що і етимологія цього терміна, його філософське значення вказують на те, що функція – це не що інше як певна діяльність» [82, с. 14-17]. Доволі цікавим є формулювання автором певних етапів виникнення правоохоронних функцій з відповідних потреб, під якими, вочевидь, П. В. Онопенко розуміє і т.ч. й етапи відповідної

діяльності: «...на першому етапі внаслідок виникнення охоронної правової потреби з'являється необхідність з її задоволення за допомогою відповідної дії держави. На другому етапі внаслідок формування однорідних охоронних правових потреб виникає необхідність у відповідних однорідних діях держави із задоволення цих потреб. На третьому етапі, коли ці потреби проявляють себе як стійкі, це зумовлює появу відповідних стійких дій із задоволення цих потреб. На четвертому етапі визначаються ці потреби, необхідність в цьому напрямку діяльності держави, суб'єкти цієї діяльності, її форми і методи» [82, с. 79-85]. Повністю підтримуючи таку позицію автора, варто нагадати, що схожу модель функціонування кримінально-правової політики (принаймні, на етапі реалізації такої функції кримінально-правової політики як формування запитів) пропонує й І. В. Козич [41, с. 230].

Розглядаючи з позицій теорії діяльності проблеми правового регулювання процесу реалізації державними структурами правоохоронних функцій [171, с. 106-107], Р. Я. Шай зазначає, що «...основні проблеми, які виникають на рівні практичної реалізації ними своїх завдань, знаходяться саме у площині теоретичного обґрунтування структури такої діяльності. Державні органи фактично є тими суб'єктами, які створені саме з метою реалізації тієї чи іншої функції держави. Тобто, зміст функції виступає загальною метою діяльності такого органу, а завдання, що виконуються ним – цілями, визначеними з урахуванням конкретних історичних, політичних, економічних, соціальних умов» [171, с. 106-107].

Р. Г. Ботвінов розширює діяльнісну складову правоохоронної функції, включаючи у її зміст «...не тільки власне правоохоронну (правозахисну) діяльність, а й діяльність, спрямовану на створення умов для оптимальної дії правових інститутів, ефективного здійснення прав і свобод особистості та інших суб'єктів права і виконання ними юридичних обов'язків [9, с. 158].

Р. М. Ширшикова також аналізує правоохоронну функцію через категорію діяльності. На думку авторки, для ефективної реалізації

правоохоронної функції необхідне чітке професійне розмежування повноважень державних структур, відпрацювання механізму їх взаємодії та підвищення професійного рівня фахівців. Важливим є також науково обґрунтований механізм правового, інформаційного, ресурсного та технологічного забезпечення реалізації цієї функції [173, с. 590-597].

Важливо також відмітити, що діяльність з реалізації правоохоронної функції, як і діяльність у будь-якій іншій сфері, базується на відповідних принципах. Детальне їх дослідження не входить у завдання даного дослідження, однак, варто відмітити декілька базових положень, які слугують більш повному розумінню такої діяльності.

А. Ю. Деточка підкреслює вагоме значення таких принципів, виходячи з того що «...принципи: є першоджерелом, що обумовлює порядок здійснення, ефективність, спрямованість і причинність правоохоронної діяльності, а також дають змогу говорити про існування правоохоронної системи; є гарантіями забезпечення прав і свобод людини та громадянина; синхронізують систему правових норм і забезпечують узгодженість правових інститутів; вважаються юридичною базою для тлумачення правових норм і вирішення суперечливих питань, сприяючи правильному правозастосуванню; є вихідними положеннями для вдосконалення окремих правових інститутів, розвитку процесуальної форми й процесуальних гарантій правоохоронної діяльності» [22, с. 46].

Якщо ж говорити про загальне розуміння, то варто погодитися з О. І. Безпаловою, яка під принципами реалізації правоохоронної функції держави розуміє сукупність основних ідей, положень, які визначають пріоритетні напрямки реалізації правоохоронної функції держави, вимоги до діяльності відповідних органів виконавчої влади, що свідчить про демократичну і соціально-сервісну спрямованість державної політики у правоохоронній сфері [6, с. 42].

Як резюмує, А. Ю. Дєточка, принципи реалізації правоохоронної функції є об'єктивно властивими цьому виду державної діяльності, «...виступають в якості відправних начал, незаперечних вимог, що ставляться перед суб'єктами здійснення правової охорони, та які виражають найважливіші закономірності і підвалини даного типу відносин та відрізняються універсальністю, вищою імперативністю, загальною значимістю та стабільністю» [22, с. 46]. Отож, зазначена авторами діяльність з реалізації правоохоронної функції держави характеризується не тільки відповідним суб'єктним складом та відповідними цілями, а й відповідними принципами, що вчергове доводить пов'язаність такої діяльності з правоохоронною функцією.

Отож, як бачимо, доволі значна кількість науковців визначає правоохоронну функцію держави та її реалізацію через діяльнісну складову. В цьому контексті варто об'єднати досліджувані поняття (правоохоронна функція, юстиція, діяльність) і визначити певний вид діяльності, який якнайповніше буде характеризувати відповідний напрямок діяльності держави (чи відокремлену сферу державної політики).

З цього приводу треба звернути увагу на декілька аспектів. О. В. Агапова, аналізуючи генезу поняття «юстиція» стверджує, що «...мала місце певна модифікація значення, а отже, й розуміння юстиції – від погляду на неї як «страсти», «шибениці» з поступовим переходом до її розуміння як «справедливості» ... й, нарешті, як діяльності судів та перших прототипів міністерства юстиції (юстиційного відомства), а в подальшому й інших інституцій, у тому числі недержавних, діяльність яких ...зосереджена на забезпеченні справедливості» [1, с. 45]. Отож, вчена говорить про існування певного «юстиційного відомства» [1, с. 45, 49], діяльність якого, вочевидь, в цілому була зосереджена на досягнення чи забезпечення справедливості. Причому, зазначене юстиційне відомство О. В. Агапова ставить в один ряд з «міністерством юстиції» або іншим їх аналогом, «суб'єктом реалізації

державної політики у сфері юстиції» [1, с. 52]. Можна припустити, що таке відомство займається юстиційною діяльністю.

Проводячи порівняльно-правову характеристику центральних органів виконавчої влади у сфері юстиції, Х. І. Кобацька вже прямо вказує на європейський досвід і застосовує терміни «юстиційне законодавство» [35, с. 47 та ін.], «юстиційні органи» [35, с. 30 та ін.], «юстиційні відносини» [35, с. 36 та ін.], «юстиційна діяльність» [35, с. 45 та ін.], «юстиційні інституції ЄС» [35, с. 82 та ін.]. Вчена констатує «...недостатню увагу з боку науковців порівняльно-правовим дослідженням юстиційної діяльності. Фактично відсутні дослідження, присвячені проблематиці організації та діяльності головного державного органу у даній сфері, його трансформації, генези, визначення ролі та призначення у суспільстві та державі в контексті євроінтеграційних та глобалізаційних тенденцій розвитку, відповідності визнаним міжнародним стандартам та ін.» [35, с. 45]. З наведеного можна зробити висновок про те, що «юстиційність» вчена пов'язує виключно з діяльністю центрального органу виконавчої влади – Мін'юстом.

О. І. Мерза, досліджуючи вдосконалення державної політики в сфері юстиції в контексті євроінтеграції, зазначає, що така політика «... є складним та комплексним процесом, який повинен враховувати стратегічні та тактичні цілі її реалізації та пріоритети розвитку досліджуваної сфери, покращення нормативно-правового забезпечення реформ, які відбуваються в юстиційній сфері» [70, с. 158]. Авторка, очевидно, використовує словосполучення «у сфері юстиції» та «в юстиційній сфері» у якості синонімів.

Вивчаючи роль органів юстиції в організації та забезпеченні функціонування системи правосуддя, О. В. Федькович вказує, що «...органами юстиції України накопичено чималий досвід у галузі забезпечення системи правосуддя. За попередні періоди та протягом останніх десятиліть цей досвід має деякі негативні відтінки, але в цілому позитивних здобутків у справі *юстиційного управління* (виділено мною – Є.К.) значно

більше» [148, с. 3]. Цілком зрозуміло, що зазначення «юстиційного управління» зумовлене тематикою дослідження авторки в контексті організації та забезпечення функціонування системи правосуддя.

О. С. Гусарєва пропонує ввести, «...до науково-теоретичного обігу таке поняття юстиції під яким слід розуміти функціональне об'єднання суб'єктів *юстиційної діяльності* (виділено мною – Є.К.), а також інших спеціалізованих інституцій, призначених для розв'язання конфліктів у сфері права, безпосереднього здійснення правосуддя як втілення справедливості за допомогою правових засобів і процедур». Не висловлюючи зауважень до даного визначення, оскільки поняття юстиції вже було розглянуте вище, звернемо увагу на те, що авторка, говорячи про функціональне об'єднання відповідних суб'єктів, також вживає термін вищезгаданий термін «юстиційна діяльність» [20, с. 60]

Водночас, О. С. Гусарєва, аналізуючи побудову юстиції, вказує, що «... як законодавство, так й безпосередньо практика здійснення правосуддя об'єднує суб'єктів *юстиціальної діяльності* (виділено мною – Є.К.) у єдину структуру, а діяльність кожного із них спрямована на вирішення завдань та досягнення цілей юстиції загалом» [20, с. 52]. Хоча, знову ж таки, варто відмітити, що вчена, говорячи про «юстиціальну діяльність», як і Х. І. Кобацька, в цілому поширює її на діяльність Мін'юсту, зазначаючи, що «...домінуюче, координуюче і забезпечуюче значення для всіх суб'єктів юстиціальної діяльності мають міністерства юстиції...» [20, с. 83]. Отож, для позначення, в принципі, синонімічної діяльності О. С. Гусарєва, вочевидь, використовує різні терміни: «юстиційна діяльність» та «юстиціальна діяльність».

Погоджуючись з наведеними положеннями щодо використання терміну «юстиційна діяльність», варто зауважити, що за твердженням тих же авторів, як і багатьох інших, «юстиція» не обмежується функціями, повноваженнями чи діяльністю Мін'юсту, це набагато ширше коло діяльності.

Відтак, для позначення кореспондуючої загальному розумінню «юстиції» діяльності конкретних суб'єктів (органів), можна дати загальну назву «юстиційна діяльність» або ж «діяльність у сфері юстиції», які мають тотожне значення.

Відповідно, з врахуванням висловлених вище підходів до розуміння «правоохоронної функції» та «юстиції», під **юстиційною діяльністю (діяльністю в сфері юстиції)** слід вважати *передбачену законом діяльність уповноважених державою суб'єктів, спрямовану на реалізацію її правоохоронної функції шляхом запобігання, виявлення та усунення порушень права з метою забезпечення належної реалізації прав і свобод людини, утвердження справедливості та законності у суспільстві на засадах верховенства права.*

1.2. Місце кримінальної юстиції серед інших складових діяльності в сфері юстиції

Як ми бачимо, юстиційна діяльність охоплює надзвичайно широке поле діяльності уповноважених органів, об'єднаної загальною спільною метою правоохоронної функції – утвердження справедливості та законності у суспільстві на засадах верховенства права. Напрямки чи сфери такої діяльності мають свої специфічні риси в залежності від правової природи відносин, які вони регулюють, від конкретної спеціальної мети чи навіть від переліку суб'єктів, які її здійснюють. Тому видається за необхідне розглянути наявні у вітчизняній науці підходи до диференціації юстиційної діяльності за різними критеріями.

В. В. Волинець, говорячи про реалізацію правоохоронної функції держави вказує на те, що «...за своїм змістом, так і за своєю структурою вона утворює складну й багаторівневу систему, у якій взаємодіють різні органи державної влади» [11, с. 6].

О. С. Гусарєва, узагальнюючи основні властивості юстиції, способи її зовнішнього прояву, існування та розвитку (*мова, вочевидь, йде про реалізацію правоохоронної функції держави через юстиційну діяльність – Є.К.*), вчена приходить до висновку, що серед якостей, які характеризують структуру юстиції, можна виокремити наступні:

– нормованість (відносно державних) та свобода (відносно недержавних) правового формування органів системи юстиції;

– сталість функціонування органів юстиції в соціальній системі;

– формування типологічних ознак структури юстиції відповідно до типу соціального середовища;

– кожен з елементів системи юстиції характеризується відповідним правовим порядком функціонування;

– цілісність системи юстиції забезпечується гармонією, взаємодією елементів, розподілом та узгодженням функцій цих елементів, спільністю завдань та мети функціонування, наявністю організаційного (управлінського) начала;

– в організації функціонування всієї юстиції використовується як територіальний так і функціональний принцип її будови. Крім того, структурна організація має свої рівні – загальнодержавний, регіональний (обласний), місцевий (місто, село) та локальний (район в місті)» [20, с. 53]. Таким чином, авторка підтверджує наявність певної внутрішньої побудови чи структури функціонування юстиції, водночас наголошуючи на її цілісності, гармонійності та узгодженості.

Так само, В. В. Волинець справедливо узагальнює пануючу в літературі думку про те, що «...правоохоронна функція не є однорідною за своїм змістом і включає у себе декілька видів діяльності держави: здійснення правосуддя, конституційний контроль, попередження правопорушень, оперативно-розшукова діяльність, прокурорський нагляд, галузевий нагляд, виконання судових рішень, надання юридичної допомоги тощо» [11, с. 6].

О. І. Беспалова вважає, що зміст правоохоронної функції держави полягає в тому, що правоохоронна діяльність здійснюється уповноваженими на те органами державної влади за різноманітними напрямками (у різних сферах життєдіяльності) з використанням цілого комплексу спеціальних методів та засобів діяльності [5, с. 105].

Висловлені підходи дозволяють підтвердити об'єктивний факт існування певної внутрішньої систематизації діяльності в сфері юстиції (юстиційної діяльності), тим більше в науці існують певні, вже згадані вище, усталені критерії її поділу на складові.

Окремі автори виходять із правової природи тих відносин, щодо яких здійснюється юстиційна діяльність. Так, О. В. Муза вважає, що оптимальним критерієм розмежування справ адміністративної, цивільної та господарської юрисдикцій є правова природа спірних відносин [78, с. 156.]. Схоже розмежування проводить і О. М. Пасенюк [87, с. 70-71]. Отож, для зазначених та й багатьох інших авторів критерієм виділення певного виду юстиції є юрисдикція відповідного суду. Цілком характерна позиція для представників вузького розуміння юстиції – як правосуддя.

Інші автори є прихильниками традиційного, галузевого підходу. Зокрема, Х. І. Кобацька стверджує, що «...сучасний стан вітчизняної правової науки характеризується тим, що переважна більшість фахівців, які здійснюють дослідження юстиції, представляють галузеві правові науки, акцентуючи увагу на тих особливостях, що притаманні окремим галузям права. В результаті маємо ряд наукових досліджень відповідно до теоретично виокремлених видів юстиції, зокрема, адміністративної, ювенальної, конституційної, кримінальної тощо» [35, с. 15-16].

Приблизно такого ж підходу дотримується О. І. Мерза, вказуючи, що «...юстицію як поняття часто застосовують і до окремих видів судочинства. Зокрема, мова йде про адміністративну юстицію, військову юстицію,

конституційну юстицію, кримінальну юстицію, ювенальну юстицію» [70, с. 28].

По-різному підходить до структуризації юстиційної діяльності С. О. Гусарєва. З одного боку, авторка, як і Х. І. Кобацька чи О. І. Мерза, схиляється до галузевого поділу, наголошуючи на тому, що «...на сучасному етапі розвиток уявлень про юстицію обумовлюється тим, що більшість фахівців, які досліджують це явище, є представниками галузевих правових наук, а це, у свою чергу, безпосередньо впливає й на особливості самого розуміння юстиції. Так, правознавці – представники галузевих наук зосереджують свою увагу на тих особливостях юстиції, що притаманні лише окремим галузям права (мова йде про такі види юстиції як адміністративна, ювенальна, конституційна тощо)...» [20, с. 19]. Основною причиною такого галузевого підходу до окреслення видів юстиційної діяльності С. О. Гусарєва вбачає в малодослідженості функцій юстиції в цілому, яка веде до того, що «...юстиція, як правило, ототожнюється із поняттям правосуддя, то і функції окремо взятого виду юстиції, нажаль, зводяться до забезпечення правосуддя у тій чи іншій сфері суспільних відносин: кримінальній, адміністративній, ювенальній, господарській, військовій тощо» [20, с. 49].

З іншої сторони, проаналізувавши окремі концепції реформування юстиції, вчена приходить до висновку, що «...в Україні відсутня єдина узагальнена концепція реформування системи юстиції. Натомість існує цілий ряд пропозицій щодо організаційно-функціональних перетворень окремих її галузей (адміністративної, ювенальної, кримінальної) або інституцій (зокрема, органів нотаріату, адвокатури, виконавчої служби) [20, с. 182]. Отож, спочатку вчена проводить поділ юстиції на види, виходячи зі сфери суспільних відносин, а потім повертається до традиційного підходу, виділяючи в рамках юстиції наявність галузей та інституцій.

Спробуємо зробити короткий огляд основних видів юстиційної діяльності, до яких найбільше прикута увага дослідників, що займаються

різними проявами реалізації правоохоронної функції держави через діяльність у сфері юстиції.

Вочевидь, треба розпочати з **конституційної юстиції**, причому не стільки з тих мотивів, що вона є доволі новим видом юстиційної діяльності (наприклад, в порівнянні з адміністративною чи кримінальною), скільки в силу її специфічного характеру відносно традиційних видів.

В. О. Гергелійник, досліджуючи правові проблеми становлення та функціонування конституційної юстиції України, розглядає її як окремий конституційно-правовий інститут, який має специфічні ознаки та призначення. Головна особливість конституційної юстиції, за баченням автора, полягає в тому, що вона реалізується спеціалізованими органами в межах судової або контрольно-наглядової гілок влади з метою забезпечення верховенства Конституції. Автор наголошує на особливому статусі конституційної юстиції, оскільки вона регулюється безпосередньо Конституцією; визначає специфічні повноваження (перевірка конституційності актів, тлумачення конституції та законів, вирішення конституційних конфліктів); фіксується у кінцевих та загальнообов'язкових рішеннях, і, що, напевно, є найважливішим, виступає одним із механізмів стримувань і противаг в системі розподілу влади на законодавчу, виконавчу і судову. На його думку, конституційна юстиція є більш широким поняттям, ніж просто судовий конституційний контроль, і може реалізовуватися як через судові, так і через спеціальні контрольно-наглядові органи, при цьому вона зберігає свою інституційну автономність та особливу роль у системі державної влади, оскільки головне завдання органів конституційної юстиції полягає у відслідковуванні нормотворчої діяльності вищих державних органів влади та управління на предмет відповідності нормативних актів конституційним положенням [13, с. 41-53]. На важливість конституційної юстиції для забезпечення дієвості механізму стримувань і противаг вказує також і Т. П. Михеєва [72, с. 187]

Ю. В. Кузнецова також у схожому руслі проголошує, що конституційна юстиція – це діяльність судового органу або їх сукупності, правовий статус яких закріплено на конституційному рівні, що здійснюється від імені держави в рамках конституційної юрисдикції з питань, віднесених до його компетенції, в тому числі конституційного контролю, що реалізується у формі конституційного правосуддя шляхом здійснення конституційного судочинства, за результатами якої видаються процесуальні акти, які є остаточними, не можуть бути оскарженими, набувають чинності з дня проголошення та обов'язкові до виконання на всій території держави, що здійснюють безпосередній вплив на законодавство та відповідно на суспільне життя з метою забезпечення конституційної законності в державі. Причому, як вважає авторка, інститут конституційної юстиції можна розглядати як функцію, як засіб, а також як метод встановлення режиму конституційної законності [53, с. 190].

Найбільшою популярністю серед науковців користується **адміністративна юстиція**, причому автори застосовують різні підходи до її визначення.

Так, Ю. В. Гергієвський розуміє адміністративну юстицію як комплексне правове явище, що має подвійну природу. З одного боку, це специфічне провадження в межах адміністративного процесу щодо розгляду скарг на рішення, дії чи бездіяльність органів влади та посадових осіб, які порушують права громадян і юридичних осіб. З іншого боку, це особливий вид судового контролю у сфері державного управління та місцевого самоврядування, що проявляється через втручання суду в діяльність управлінських органів для захисту прав зацікавлених осіб у визначеній процесуальній формі [12, с. 166].

Я. В. Сандрачук аргументує, що адміністративну юстицію необхідно розглядати у широкому та вузькому значеннях: у першому розумінні адміністративна юстиція являє собою систему судів, які є частиною єдиної

судової системи України, однак які спеціалізуються на вирішенні спорів у сфері публічно-правових відносин у спеціальному порядку, визначеному законом; у широкому розумінні до системи органів адміністративної юстиції також належать органи (квазісудові), які уповноважені розглядати спори між особою та державою (наприклад, Комісія з питань розгляду скарг у сфері державної реєстрації Міністерства юстиції України, Колегія з розгляду скарг Антимонопольного комітету України тощо) [133, с. 229].

Виключно в рамках вузького підходу (юстиція=правосуддя) пропонує розуміти адміністративну юстицію О. І. Шостенко, яка вважає, що «...адміністративна юстиція являє собою систему судових органів, які контролюють дотримання законності у сфері державного управління шляхом особливого процесуального порядку вирішення адміністративно-правових спорів у суді між громадянином, з одного боку, і органом виконавчої влади (посадовою особою), – з іншого» [174, с. 109].

Будучи, напевно, найбільше опрацьованою в вітчизняній правовій науці, адміністративна юстиція не залишається єдиним монолітом. Деякі автори продовжують структурування і виділяють окремі види вже всередині адміністративної юстиції. До прикладу, О. А. Журавський виділяє адміністративну юстицію в податкових правовідносинах [29, с. 26].

Доволі цікавий підхід до виділення **господарської юстиції** пропонує Т. С. Федорова, критерієм для якого виступає правовий порядок. У цілях свого дослідження авторка визначає *господарський правопорядок* – «...це такий стан правової реальності, який характеризується упорядкованістю суспільних відносин у сфері господарювання й утілюється у правомірній поведінці їх учасників, має конституційні основи та законодавчі межі, відображає єдність приватних і публічних інтересів у досягненні спільної мети – забезпеченні стабільності та розвитку економічної системи суспільства, формується через ринкове саморегулювання економічних відносин суб'єктів господарювання, державне регулювання макроекономічних процесів, відповідальність держави

за свою діяльність» [147, с. 194]. Базуючись на роботах А. Ф. Крижанівського, Т. С. Федорова наводить декілька типологій правопорядку, причому «...галузевий зріз вирізняє конституційно-правовий, адміністративно-правовий, адміністративно-процесуальний, цивільно-правовий, цивільно-процесуальний, екологічний, *кримінально-правовий*, (виділено мною – Є.К.) кримінально-процесуальний, правовий порядок у трудових правовідносинах та ін.» [147, с. 55]. Очевидно, що це (мається на увазі галузевий правовий порядок) доволі перспективний напрям наукових розвідок в напрямку пошуків критеріїв виділення видів юстиційної діяльності.

Ну і, звичайно, визначення господарської юстиції Т. С. Федорова буде на основі вищезазначеного підходу – «...це легальна та легітимна діяльність із забезпечення вирішення спорів, які виникають із господарських та, у окремих випадках, цивільних правовідносин, що реалізується через систему державних органів (господарські суди) і недержавних суб'єктів (третейський суд, арбітраж та ін.), котрі наділені відповідними юрисдикційними повноваженнями, з метою ефективного захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав і законних інтересів фізичних та юридичних осіб, держави, утвердження справедливості у сфері господарювання та *підтримки господарського правопорядку* (виділено мною – Є.К.» [147, с. 195].

Широко освітлюється в літературі й ювенальна юстиція. Н. Й. Лакатош, виділяючи ряд ключових її ознак (як-от «...суб'єкт особливого правовідношення, множинність структурних одиниць ювенального профілю та ступінь їх деталізації, особливі завдання, використання принципу мультидисциплінарної кооперації») [58, с. 181] дає авторське її визначення, вважаючи що «...ювенальна юстиція – це система державних, правоохоронних і правозахисних органів, муніципальних установ та організацій ювенального профілю, що зосередженні навколо ювенального суду, що здійснюють свою діяльність на основі мультидисциплінарної кооперації, за допомогою використання формально-юридичних, а також медико-соціальних та

психолого-педагогічних методик роботи, що направлені на забезпечення захисту прав та свобод дітей» [58, с. 181]. Схожого підходу дотримується В. О. Левченко, вважаючи що ювенальна юстиція – це система органів державної влади і управління, що здійснюють діяльність відносно дітей з метою захисту їх прав та інтересів і відновлення соціальної справедливості [58, с. 169].

О. В. Плотніков вказує, що термін «транзитивна юстиція» в першій половині 90-х років ХХ століття використовувався в англomовному експертному середовищі для позначення різноманітних юридичних технік, за допомогою яких забезпечується перехід держав та суспільств від авторитаризму до демократії, а зараз, здебільшого використовується для забезпечення перетворень в державі та суспільстві, які позначаються терміном «транзит» [91, с. 43-44]. Відповідно, вчений пропонує прив'язати визначення *цієї особливої форми юстиції* (виділено мною – Є.К.) до поняття транзиту та характеризувати її як транзитивну, тобто таку, що «забезпечує ... заходи з подолання наслідків будь-яких порушень прав людини, в тому числі тих що відбулися під час збройного конфлікту. В цьому сенсі, транзит відбувається від стану руйнації верховенства права під час конфлікту до стану нормального функціонування правової системи та захищеності прав та свобод людини» [91, с. 46-47].

А. С. Цибуляк-Кустевич вважає, що мирова юстиція за своєю правовою природою є державно-правовим інститутом, оскільки: виконує функцію однієї з гілок державної влади – судової; має своє функціональне призначення (урегулювання побутових конфліктів з орієнтацією на їх мирне розв'язання); є відносно відособленою частиною державної структури, що володіє певною «автономією» (представлена мережею спеціально створених органів – мирових судів, володіє власними засобами реалізації судових повноважень (спрощені та примирні процедури), особливою компетенцією (малозначні,

нескладні справи)); покликана виконувати особливу функцію держави – функцію правосуддя [170, с. 128].

О. С. Гусарєва виділяє й такий специфічний вид юстиції як **політична юстиція**, стверджуючи, що «...її поява пов'язується із існуванням режиму Радянського Союзу. Під політичною юстицією розуміли окремі структури, які обслуговували специфічні інтереси влади і були орієнтовані на боротьбу із політичними противниками. Автори книги «Політична юстиція в СРСР» - В.М. Кудрявцев та А.І. Трусов – визначають цей вид юстиції як частину юридичної системи, спеціально створеної для придушення політичних противників шляхом застосування правових і протиправних засобів, а також як антипод справжньої законності та справедливості...» [20, с. 20]

Н. П. Свиридюк, підтверджуючи специфіку політичної юстиції, також двояко ставиться до диференціації видів юстиції. В цілому, вчена дотримується класичного галузевого підходу, зазначаючи, що поява та історичний розвиток галузей права, диференціація сфери правового регулювання, виходячи із потреб соціального розвитку, обумовили виникнення різних галузей юстиції – конституційної, адміністративної, кримінальної, ювенальної тощо [134, с. 59]. Разом з тим, вчена наголошує, що «...ряд подій державно-політичного життя суспільства, що відбувалися протягом ХХ століття обумовили виникнення особливого виду юстиції – політичної юстиції. Цей термін, з огляду на функції та призначення політичної юстиції, як явища соціальної дійсності, набув негативного забарвлення та став прикладом псевдозаконного та псевдоправового явища» [134, с. 59]. У якості прикладу Н. П. Свиридюк наводить, зокрема, події 20 – 40-х років ХХ століття, коли «...вона набула масового характеру і перетворилася на інструмент втілення карального правосуддя. Фактично, вона була штучно деформована і перетворена в особливий «юридичний» механізм здійснення політичних репресій, а цей період увійшов в радянську історію як період «великого терору». Фальсифікації обвинувачень дали змогу перетворювати людей, що

виявляли незгоду з діючим режимом, у зрадників батьківщини, терористів, які, як правило, діяли у змові з контрреволюційними організаціями. Придушення класових противників, тобто, фактичне знищення таких людей, стало однією з основних задач тогочасної «правової» системи і для цього застосовувалися будь-які засоби» [134, с. 60]. Про каральну ідеологію більшовизму з позицій кримінально-правової політики також детально йдеться у працях П. Л. Фріса [158, 161 та ін.].

С. Люлько звертає увагу на те, що в умовах агресії російської федерації одним із факторів ефективної діяльності військових формувань України є розбудова та налагодження системи **військової юстиції**. Та й зміни у системі суб'єктів забезпечення національної безпеки та оборони, вважає вчений, свідчать про тенденцію до зміщення акцентів на сферу військової юстиції. Отож, військова юстиція розглядається як збірне поняття, що «...означає сукупність органів державної влади (судової, виконавчої), наділених повноваженнями застосування загального і військового законодавства щодо військовослужбовців. Традиційно в число органів військової юстиції включаються військові суди, органи військової прокуратури та юридичної служби військових формувань» [65, с. 144]. В. Пилипчук та М. Беланюк з цього приводу зазначають, що «...розбудова сучасної моделі військової юстиції потребуватиме вжиття таких основних заходів:

1) формування ефективної системи захисту конституційних прав військовослужбовців і членів їх сімей, а також мирного населення в зоні бойових дій, проведення операцій об'єднаних сил, миротворчих і антитерористичних операцій;

2) відновлення системи військових судів;

3) створення державного правоохоронного органу зі спеціальним статусом у воєнній сфері;

4) реорганізація військової прокуратури в контексті судової реформи, реформування органів прокуратури та змін до Конституції України;

5) оптимізації завдань і функцій юридичних підрозділів військових формувань;

б) подальшого запровадження наукової і навчальної спеціалізації «право національної безпеки та військове право» [88, с. 18].

Щодо найважливішого для нашого дослідження юстиційної діяльності – **кримінальної юстиції** – в науці теж немає єдиного підходу.

Деякі автори, розглядаючи питання, що становлять предмет їхнього дослідження, говорять про кримінальну юстицію як про існуюче явище, не розкривають його змісту, а зосереджуються на тих аспектах, які є найближчими до їх досліджень.

Приміром, І. С. Алексєєв знаходить чимало передумов соціально-правового спрямування (пов'язаних з необхідністю виправлення та ресоціалізації засуджених шляхом застосування диференційованих й індивідуалізованих методів впливу, зниження рівня рецидиву злочинності, депеналізації і декриміналізації певних кримінальних діянь, гуманізації системи покарань тощо) для запровадження інституту пробації в систему кримінальної юстиції [3, с. 208], причому, що мається на увазі під явищем «система кримінальної юстиції» чи навіть хоча б «кримінальної юстиції», автор чітко не встановлює.

З позицій соціально-натуралістичної криминології дивиться на кримінальну юстицію О. М. Костенко, який вважає, що «...реалізація діяльності щодо протидії злочинам у сфері правосуддя може бути ефективною у випадку дотримання доктрини протидії злочинності, яка виражається формулою: «соціальна культура громадян плюс кримінальна юстиція». Виходячи з цієї доктрини, існує така закономірність: «Кримінальна юстиція є ефективною настільки, наскільки розвинутою є соціальна культура громадян, під якою розуміється політична, економічна, правова, моральна культура громадян» [46, с. 219].

Велика кількість авторів виводить розуміння сутності кримінальної юстиції через перелік відповідних суб'єктів. Наприклад, О. М. Литвак розглядає кримінальну юстицію як систему державних установ, створених для протистояння злочинності через застосування кримінальних законів і соціально-кримінологічного попередження злочинів [62, с. 124]. Ю. Ф. Кравченко досліджуючи кримінальну юстицію як соціальну систему, вважає, що вона об'єднує ті функції суду, прокуратури, органів внутрішніх справ, служби безпеки, міністерства юстиції, адвокатури й установ, які пов'язані з виявленням, розкриттям, розслідуванням і судовим розглядом кримінальних справ, виконанням покарання, що призначено судом [47, с. 168].

Також за суб'єктивним критерієм підходить до розуміння кримінальної юстиції М. Корнієнко, який пов'язує термін «кримінальна юстиція» з діяльністю всіх державних органів, що здійснюють забезпечення законності та правопорядку в країні. Однак, автор висловлює своєрідне бачення побудови її системи, вважаючи при цьому базисом кримінальної юстиції як «за місцем, так і за родом функцій і компетенції» Міністерство внутрішніх справ України [45, с. 13].

Цілком зрозумілими є коріння такого непоодинокого в літературі підходу – адже в Концепції реформування кримінальної юстиції України «...реалізацію державної політики у сфері правопорядку та боротьби зі злочинністю має забезпечувати Міністерство внутрішніх справ України» [122]. Справедливо критикують таке положення зазначеної Концепції О. Кальман та О. Чикін, вважаючи, що «...така позиція розробників Концепції є не зовсім обґрунтованою і правильною, і не відповідає європейським та світовим стандартам. У багатьох країнах світу ці питання вирішуються численними державними, правоохоронними органами за активної участі громадськості. Вважаємо, що у Концепції слід було б зазначити, що реалізація державної політики у сфері правопорядку покладається на МВС України, СБУ,

прокуратуру, Міністерство фінансів, Міністерство юстиції України відповідно до їх компетенції»... [31, с. 33-34].

Процесуальні аспекти юстиційної діяльності у своє бачення кримінальної юстиції вкладає В. П. Любавіна. Вчена стверджує, що «...змістом кримінальної юстиції є організована процесуальна діяльність уповноважених державних органів (суб'єктів), що регламентується кримінальним та кримінально-процесуальним законодавством і спрямована на реалізацію публічної державної функції – протидії злочинності. За своїм характером зазначена діяльність є сукупністю зусиль, спрямованих на протидію злочинності за двома напрямками: 1) правове реагування на вчинені кримінальні правопорушення; 2) запобігання вчиненню новим кримінальним правопорушенням» [64, с. 236].

У декількох аспектах бачить кримінальну юстицію Н. В. Топчий. Авторка наголошує, що «...кримінальна юстиція як явище узагальнює інституційні та нормативно-функціональні ознаки. Перша з них полягає в існуванні органів та установ (виділено мною – Є.К.), які входять до системи кримінальної юстиції (визначених у відповідній Концепції, а також новоутворених і тих, що наділені відповідною компетенцією щодо здійснення заходів, пов'язаних із забезпеченням передбачених функцій та завдань) і діяльність яких прямо або опосередковано пов'язана із її функціонуванням (допоміжні структури, на які покладено забезпечення діяльності основних елементів системи кримінальної юстиції), та державних органів, що формують політико-правові передумови існування досліджуваної системи. Кримінальна юстиція у процесуальному значенні узагальнює *нормативні та функціональні основи* (виділено мною – Є.К.) і полягає у забезпеченні дотримання прав та свобод осіб під час досудового розслідування і судового провадження, процесуальних дій у зв'язку із вчиненням діяння, передбаченого законом України про кримінальну відповідальність, встановленні справедливості у суспільстві через істинність та законність судового рішення у конкретній

справі та притягнення винних осіб до відповідальності, а також забезпеченні виправного та ресоціалізуючого впливу на засуджену особу з метою її утримання від подальшої протиправної діяльності після відбування покарання [144, с. 172-173].

Отож, як бачимо, в науці відсутній єдиний підхід до поділу юстиції на види. Однак, в такій розгалуженій систематизації за різними критеріями кримінальна юстиція повинна зайняти і займає своє особливе місце серед інших складових діяльності в сфері юстиції. З цього приводу треба висловити декілька зауважень.

Конституційний Суд України неодноразово у своїх рішеннях вказував, на те, що за змістом статті 55 Конституції України [44] право кожного на судовий захист передбачає конкретні гарантії забезпечення ефективного поновлення у правах шляхом здійснення *правосуддя* як правозастосовної діяльності з розгляду і вирішення у встановленому законом порядку віднесених до компетенції суду *цивільних, господарських, кримінальних та інших* справ [див., наприклад, 129].

Аналогічно, виходячи зі змісту ч.1. ст. 18 Закону України «Про судоустрій та статус суддів», суди спеціалізуються на розгляді цивільних, кримінальних, господарських, адміністративних справ, а також справ про адміністративні правопорушення [123].

За ч.3 ст. 18 – у місцевих загальних судах та апеляційних судах діє спеціалізація суддів із здійснення кримінального провадження щодо неповнолітніх [123].

Згідно ч. 2. ст. 31 зазначеного Закону, вищими спеціалізованими судами є:

- 1) Вищий суд з питань інтелектуальної власності;
- 2) Вищий антикорупційний суд [123].

Отож, з врахуванням зазначених норм, за критерієм *спеціалізації (галузі/сфери) правосуддя* можна виділити:

- цивільну юстицію;
- кримінальну юстицію;
- господарську юстицію;
- адміністративну юстицію;
- кримінальну юстицію щодо неповнолітніх³;
- юстицію з питань інтелектуальної власності;
- антикорупційну юстицію.

Однак треба зауважити, що проводити таку систематизацію юстиції за спеціалізацією (галуззю чи сферою) судочинства можна, але це занадто вузький підхід, який орієнтований на наближення юстиції тільки до правосуддя, що видається не зовсім прийнятним. Адже, як уже було вказано в попередньому підрозділі, юстиція – це не тільки правосуддя, це набагато ширша діяльність уповноважених державою органів. Звичайно, правосуддя входить у юстиційну діяльність, але не вичерпує її. Тому така систематизація є допустимою, але тільки в рамках вузького підходу до розуміння юстиції та юстиційної діяльності.

Крім того, за такого підходу поза межами залишаються й інші види юстиції, про які вже було загадано вище, наприклад, специфічна конституційна юстиція чи політична юстиція і т.п.

Тому, в рамках широкого підходу все ж таки варто повернутися до критерію систематизації юстиції в залежності від напрямку (сфери) реалізації правоохоронної функції. Базовим у даному випадку буде окреслення тих правовідносин чи групи правовідносин, які мають спільні ознаки та спільних суб'єктів реалізації відповідного напрямку правоохоронної функції держави.

---

³ У багатьох джерелах кримінальна юстиція щодо неповнолітніх розглядається в контексті ювенальної юстиції, яка є більш широким поняттям. Наприклад, Н. Й. Лакатош, висловлюючись щодо доцільності існування в системі ювенальної юстиції численних допоміжних органів, зауважує, що «...необхідним є констатувати охоплення нею не лише сфери кримінально-правових відносин, але й цивільно-правових» [58, с. 63]. В цілому співвідношення вказаних понять не входить до предмету даного дослідження.

Саме такий критерій дозволить не обмежуватися галузевим підходом, а виходити з конкретної точки прикладення зусиль компетентних органів держави.

В цьому контексті, слушною є думка В. П. Півненка, який вважає, що кримінальна юстиція – живий організм, який має усі ознаки системи, що саморозвивається, саморегулюється і відіграє знакову роль у забезпеченні належної протидії злочинності. Саме тому визначення сутності та змісту кримінальної юстиції як системи, її структури, особливостей розвитку і функціонування її основних суб'єктів має стати одним із напрямів сучасних кримінологічних досліджень [89, с. 22].

Аналогічно про політику в сфері боротьби зі злочинністю⁴, як про систему, говорить І. В. Козич. Вчений наголошує, що сучасна наука, «...орієнтуючись на вирішення окремих, прикладних (дійсно доволі важливих), точкових питань, фактично відмежувались від вивчення багатьох фундаментальних теоретичних проблем галузі, які і повинні визначати, в першу чергу систему політики в сфері протидії злочинності в цілому (відповідно й систему всіх її сфер – Є.К.). Дійсно, навіть в межах законодавчої платформи кримінально-правової політики, про яку «системність» кримінального закону можна вести мову, якщо вона вже давно порушена? Роль науки зводиться до того, що вчені-криміналісти фактично з величезним запізненням фіксують далеко не найкращу ситуацію в сфері протидії злочинності» [43, с. 114]. Говорячи про політику в сфері протидії злочинності як про певну систему, І. В. Козич закликає враховувати незаперечний факт про те, що «...будь-яку систему утворюють дві надважливі складові: 1) її структура (набір необхідних елементів) і 2) фактори, які дозволяють бути цим елементам в єдності, цілісності, взаємозв'язку і обумовленості. І якщо щодо

---

⁴ Вказане, вочевидь, стосується всіх складових підсистем політики в сфері боротьби зі злочинністю (кримінально-правової, кримінально-процесуальної, кримінально-виконавчої, та кримінологічної) та всіх сфер цих підсистем, в т.ч. кримінально-правової політики в сфері забезпечення охорони діяльності органів кримінальної юстиції.

складових елементів системи політики в сфері протидії злочинності особливих відмінностей в поглядах науковців немає (сюди, як правило, відносять кримінально-правову, кримінально-процесуальну, кримінально-виконавчу та кримінологічну підсистеми з незначними варіаціями в назві), то стосовно забезпечення цілісності її елементів існує суттєва прогалина, в першу чергу в межах доктринальної платформи. Політика в сфері протидії злочинності, дійсно, включає в себе вищеназвані компоненти з власною внутрішньою структурою. Їх взаємодія, зв'язки тим або іншим способом впливають на її стан як цілісної системи. В свою чергу, підсистеми політики в сфері протидії злочинності також являються відносно самостійними системами, які мають власну структуру і фактори, що впливають на їх певну цілісність. Надзвичайно важливим на даному етапі кримінально-правової реформи видається пізнання механізму управління як цими далеко не статичними складовими, так і всією політикою в сфері протидії злочинності...» [43, с. 114].

Також про юстиційну діяльність як про систему говорить О. С. Гусарева, адже на її слушну думку, «...юстиція охоплює статичний та динамічний аспекти, де статичний – це структура (організація, складові елементи) юстиції, причому, структура як внутрішня (власне сама юстиція), так і зовнішня (зв'язки юстиції з іншими елементами правової системи, державою, громадянським суспільством тощо). У свою чергу, динамічний аспект – це процес, діяльність (правосуддя, забезпечення, реалізація справедливості тощо)...» [20, с. 55]. Отож, вчена виділяє інституційний та функціональний аспекти системи юстиції, які, вочевидь, також повинні бути притаманні її складовим.

Грунтовно підійшов до питання розуміння кримінальної юстиції як системи М. І. Хавронюк. Вчений справедливо вважає, що для системи кримінальної юстиції мають бути властиві такі ознаки:

- 1) відокремленість і самоорганізація, тобто виділення системи із зовнішнього середовища та відносна незалежність системи від зовнішнього середовища, її автономія;
- 2) комунікативність - істотні зв'язки системи із різними об'єктами зовнішнього середовища;
- 3) компонентність і структурність - існування в системі її компонентів - найбільш істотних частин та істотних зв'язків між ними, які мало змінюються під час функціонування системи і забезпечують її функціонування;
- 4) інтегративність і мета. Інтегративність означає властивості системи, якими володіє система у цілому, але якими не володіють її компоненти, а мета - те, до чого прагне система, спонукання до діяльності і водночас кінцевий результат;
- 5) функціональність - визначення функцій, які виконують компоненти системи. Щодо цієї ознаки вчений наголошує, що деякі елементи системи можуть одночасно бути елементами інших систем [168, с. 99-101]. До прикладу, окремі суди можуть бути елементом системи кримінальної юстиції і водночас елементом системи правосуддя взагалі, адвокатура - елементом системи кримінальної юстиції і водночас елементом системи захисту прав і свобод людини, органи досудового розслідування - елементом системи кримінальної юстиції і водночас елементом системи забезпечення правопорядку [168, с. 99-101];
- 6) управління, координація і моделювання;
- 7) забезпечення ресурсами, у т. ч. інформаційне забезпечення, та власної безпеки. Якщо система вчасно отримує необхідні для неї ресурси, турбується про свою безпеку і силу, ефективно виконує свою функцію, є в міру гнучкою, то вона міцна і стабільна (як-от системи кримінальної юстиції в країнах сталої демократії) і жодні вимоги її реформувати, висловлені ззовні, не досягнуть своєї мети [168, с. 99-101].

О. І. Мерза, досліджуючи взаємозв'язок завдання державної політики в сфері юстиції України, її цілей та пріоритетів захисту прав і свобод, наголошує, що гармонійне поєднання та взаємодія цих компонентів є запорукою результативних дій у юстиційній галузі [70, с. 154-155]. Тобто, вчена говорить про державну політику в сфері юстиції, водночас виділяючи юстиційну галузь, в діяльності якою, скоріш за все, авторкою презюмується реалізація такої політики.

Х. І. Кобацька слушно резюмує, що «...створення єдиного інформаційного простору, належний рівень правового забезпечення, чітке і неухильне дотримання визнаних принципів, правил, стандартів та процедур, проведення єдиної *юстиційної політики* (виділено мною – Є.К.), все це, загалом, сприяє підтримці правопорядку, захисту основних прав та свобод людини, а отже й підвищенню рівня розвитку соціальної сфери та добробуту громадян в національних державах [35, с. 93 та ін.].

Якщо в такому ракурсі говорити про кримінальну юстицію, то вона, вочевидь, охоплює відповідний напрямок реалізації правоохоронної функції, тісно пов'язаний з забезпеченням виконання завдань та досягнення цілей політики в сфері боротьби зі злочинністю. З цього приводу варто згадати слушну думку С. Г. Міщенко, який наголошує, що «...є підстави стверджувати, що за характером своєї діяльності, однорідністю цілей і завдань у процесі виконання загальної (спільної) публічної функції протидії злочинності кримінально-правовими та спеціально-кримінологічними засобами органи кримінальної юстиції утворюють систему, яка повністю відповідає основним теоретичним вимогам щодо соціальних систем» [73]. Як бачимо, вчений також вбачає особливість системи кримінальної юстиції у протидії злочинності, що, безумовно, є наскрізною функцією державної політики в сфері боротьби з злочинністю. Звичайно, політика в сфері боротьби зі злочинністю, чи, навіть, її складова – кримінально-правова політика, не охоплюються тільки кримінальною юстицією, оскільки вона являє собою набагато ширший і

багатоаспектний напрям державної політики (детально питання політики в сфері боротьби зі злочинністю, кримінально-правової політики розглядаються в працях В. І. Борисова [8], П. Л. Фріса [150-167], І. В. Козича [39-42], В. Б. Харченка [92] та ін.). Але те, що кримінальна юстиція є юстиційною діяльністю, яка входить у державну політику в сфері боротьби зі злочинністю, не викликає сумнівів.

До речі, цікаву позицію з цього приводу демонструє Н. В. Топчий, яка вважає, що «...цілі кримінальної юстиції можуть бути розподілені на два рівні. Головна (пріоритетна) мета – забезпечення прав і свобод людини, а також справедливості у суспільстві (досягається шляхом системної, постійної, комплексної діяльності органів кримінальної юстиції з реалізації їхньої компетенції та функціонального спрямування). Цілі другого рівня - це стратегічні напрями діяльності конкретних елементів системи кримінальної юстиції:

- забезпечення здійснення досудового розслідування;
- забезпечення ефективного кримінального судочинства; - забезпечення виконання кримінальних покарань;
- участь у формуванні спеціальної політики та законодавства з питань кримінальної юстиції.

Цілі другого рівня обумовлюють постановку конкретних завдань, які повинні виконувати конкретні правоохоронні органи, що входять до системи кримінальної юстиції» [144, с. 171-172].

Вочевидь, виділені авторкою цілі обох рівнів кореспондують загальним цілям політики в сфері боротьби зі злочинністю в цілому та кримінально-правової політики, зокрема. Саме про існування окремого напрямку державної політики в сфері боротьби зі злочинністю, а саме державної політики у сфері кримінальної юстиції говорить П. Л. Фріс [165; 153 та ін.]. Абсолютно підтримуючи цю тезу, все ж таки варто відмітити, що кримінальна юстиція, як було вже показано вище, разом з іншими напрямками (сферами) юстиційної

діяльності входить у велику сферу загальнодержавної юстиційної діяльності, спрямованої на реалізацію правоохоронної функції держави. Тому такий напрям державної політики варто виділити в дещо вузчому масштабі, а саме в якості сфери кримінально-правової політики.

Підсумовуючи, варто звернутися до слушного твердження М. І. Хавронюка, який наголошує, що «система кримінальної юстиції – це соціально-правова система, призначенням якої є забезпечення справедливості для кожного члена суспільства у разі виникнення кримінально-правового конфлікту між ним та іншим суб'єктом - фізичною чи юридичною особою, державою громадянства чи іншою державою» [168, с. 103].

У зв'язку з приналежністю кримінальної юстиції до юстиційної діяльності взагалі та до реалізації правоохоронної функції держави в цілому, а також з врахуванням того, що кримінальна юстиція володіє ознаками системи, **кримінальну юстицію** варто визначити як *передбачену законом системну діяльність уповноважених державою суб'єктів, спрямовану на реалізацію її правоохоронної функції шляхом запобігання та виявлення кримінальних правопорушень, усунення їх шкідливих наслідків, притягнення до відповідальності винних осіб з метою забезпечення належної реалізації прав і свобод людини, утвердження справедливості та законності у суспільстві на засадах верховенства права.*

1.3. Забезпечення охорони діяльності органів кримінальної юстиції як спеціальна сфера кримінально-правової політики

Однією із характеристик юстиції, що дозволяє скласти її узагальнене поняття, як вважає О. С. Гусарева, є «...порядок її взаємодії із іншими соціальними та правовими явищами. У зв'язку з цим, актуалізується висвітлення ролі зовнішнього середовища, що відбивається, як на структурі організації системи юстиції, так і на процесі її розвитку. Як відомо, політична та економічна системи нерозривно пов'язані із функціонуванням юридичної

сфери. Боротьба, неузгодженість між різними представниками правлячої еліти та верств населення, еволюційні та кризові процеси - все це справляє безпосередній негативний вплив на функціонування юстиції, гальмує її розвиток, що в свою чергу має негативні наслідки для суспільства. І навпаки, взаємоузгодженість, злагоджена робота органів державної влади, стабільність соціально-політичної сфери обумовлюють ефективність функціонування юстиції, а отже і встановлення правосуддя та правопорядку в державі...» [20, с. 55-56].

Отже, кримінальна юстиція, маючи свою внутрішню систему, елементи якої взаємофункціонують для досягнення спільної мети, потребує встановлення свого місця не тільки в юстиційній діяльності, а й у політиці в сфері боротьби зі злочинністю в цілому та в кримінально-правовій політиці зокрема.

П. Л. Фріс, вивчаючи і тим самим закладаючи основи, теоретичні засади кримінально-правової політики, виділяв її внутрішні напрямки⁵. При цьому, як він вважає, критерії такої диференціації «...визначаються на підставі групування об'єктів злочинних посягань, які, у свою чергу, визначаються за рівнем значимості суспільних відносин благ та інтересів. Таким чином можуть бути виділені:

кримінально-правова політика у сфері боротьби із злочинами проти основ національної безпеки України;

кримінально-правова політика у сфері боротьби із злочинами проти життя та здоров'я особи;

кримінально-правова політика у сфері боротьби із злочинами проти волі, честі та гідності особи;

кримінально-правова політика у сфері боротьби із злочинами проти статевої свободи та статевої недоторканості особи;

---

⁵ В багатьох публікаціях П. Л. Фріс вживає термін «сфери» замість «напрямки» (наприклад, 154).

кримінально-правова політика у сфері боротьби із злочинами проти виборчих, трудових, та інших особистих прав і свобод людини і громадянина;

кримінально-правова політика у сфері боротьби із злочинами проти власності;

кримінально-правова політика у сфері боротьби із злочинами у сфері господарської діяльності;

кримінально-правова політика у сфері боротьби із злочинами проти довкілля;

кримінально-правова політика у сфері боротьби із злочинами проти громадської безпеки;

кримінально-правова політика у сфері боротьби із злочинами проти безпеки виробництва;

кримінально-правова політика у сфері боротьби із злочинами проти безпеки руху та експлуатації транспорту;

кримінально-правова політика у сфері боротьби із злочинами проти громадського порядку та моральності;

кримінально-правова політика у сфері боротьби із злочинами в сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інших злочинів проти здоров'я населення;

кримінально-правова політика у сфері боротьби із злочинами в сфері охорони державної таємниці, недоторканості державних кордонів, забезпечення призову та мобілізації;

кримінально-правова політика у сфері боротьби із злочинами проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань громадян;

кримінально-правова політика у сфері боротьби із злочинами в сфері використання електронно обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж;

кримінально-правова політика у сфері боротьби із злочинами у сфері службової діяльності;

кримінально-правова політика у сфері боротьби із злочинами проти правосуддя;

кримінально-правова політика у сфері боротьби із злочинами проти встановленого порядку несення військової служби (військовими злочинами);

кримінально-правова політика у сфері боротьби із злочинами проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку» [167, с. 84-85].

Мало того, вчений провів ще більш детальну систематизацію, вважаючи, що всередині вищенаведених (П. Л. Фріс називає їх основними [167, с. 85]) напрямків «...існує більш детальна диференціація. Так, наприклад, напрямок кримінально-правової політики спрямований на боротьбу із злочинами в сфері господарської діяльності, у свою чергу складається із піднапрямків:

кримінально-правова політика у сфері боротьби із посяганнями на фінансову та банківську системи України;

кримінально-правова політика у сфері боротьби із злочинними посяганнями на встановлений порядок господарської діяльності;

кримінально-правова політика у сфері боротьби із посяганнями на встановлений порядок приватизації, та ін.» [167, с. 85].

Дещо видозмінений підхід демонструє І. В. Козич.

По-перше, з приводу диференціації кримінально-правової політики на підставі родового об'єкта, вчений не зовсім погоджується з висловленою думкою. Адже «...злочини скоюються конкретними особами для досягнення своїх суб'єктивних цілей, сформованих об'єктивними умовами їх життєдіяльності, які не завжди співпадають з кримінально-правовими нормами. Наприклад, з точки зору кримінального права вбивство може бути простим і кваліфікованим; вчинюваним з корисливих чи хуліганських мотивів; вчинюваним у зв'язку із службовою діяльністю жертви чи у зв'язку з расовою приналежністю і т.п. Вбивства скоюються ситуативно або заздалегідь

обмірковано, в стані афекту, з перевищенням меж необхідної оборони, при затриманні злочинця, при спричиненні смерті з необережності тощо» [39, с. 90]. При цьому автор для прикладу цитує одного з дослідників щодо того, що комплекс причин вбивства з корисливих мотивів буде ближчий до розбою, грабежу і навіть до крадіжки, ніж до вбивства, вчиненого в стані афекту, а необережне вбивство - до порушень різноманітних правил, що спричинили смерть потерпілого, ніж до умисного вбивства» [39, с. 90].

Варто звернути увагу ще на одну виділену автором причину недостатньої придатності критерію родового об'єкта для диференціації кримінально-правової політики. І. В. Козич вважає, що кримінальне законодавство України перевантажене нормами, які по суті «...відображають одні і ті ж діяння, за невеличкими відмінностями, як правило, в предметі посягання – в результаті маємо біля 10 різних видів крадіжки. І на боротьбу проти кожного з цих видів крадіжки, якщо використовувати даний критерій диференціації, повинен бути спрямований свій напрямок кримінально-правової політики, що, вочевидь, не представляється логічним і вимагатиме від держави додаткових безпотрібних зусиль і затрат» [39, с. 90]. Більше того, сучасні тенденції кримінально-правової політики тяжіють, навпаки, до зникнення такого прийому законодавчої техніки, про що неодноразово на своїх публічних виступах наголошують керівник (проф. Ю. В. Баулін) і члени Робочої групи з питань розвитку кримінального права Комісії з питань правової реформи, утвореної Указом Президента України №584/2019 від 7 серпня 2019 року [146].

По-друге, І. В. Козич доволі скептично ставиться до диференціації кримінально-правової політики за, по суті, кримінологічними критеріями, згідно яких можна виділяти: «...економічну злочинність, корупційну злочинність, групову злочинність, організовану злочинність, професійну злочинність, повторну (рецидивну) злочинність, злочинність, пов'язану з алкоголізмом, наркоманією, злочинність, пов'язану з незаконним зберіганням

зброї, злочинність неповнолітніх, жіночу злочинність, міську і сільську злочинність, вуличну злочинність тощо. Перелік можна продовжувати до безкінечності, оскільки кримінологічних критеріїв поділу злочинності за характером є безліч» [39, с. 91]. Варто підтримати стриманий скептицизм, хоча б з мотивів того, що дійсно, таких критеріїв є надто багато, а, відтак, безліч напрямків (сфер) кримінально-правової політики. А це, за вже наведеним висновком автора - не є логічним і коштуватиме державі додаткових непотрібних зусиль і затрат.

I, по-третє, I. В. Козич пропонує «...в якості можливого критерію систематизації кримінально-правової політики ... використати загальноприйнятий поділ галузі права (як і науки, що вивчає цю галузь) на Загальну та Особливу (спеціальну) частину. В цьому контексті можна виділяти загально-кримінальні та спеціальні сфери кримінально-правової політики в сфері протидії злочинності» [39, с. 91]. Ключовим критерієм для виділення спеціальних сфер при такому підході автор вбачає вже не родовий об'єкт, а родовий склад кримінального правопорушення. Так, за думкою I. В. Козича, «...спеціальні сфери кримінально-правової політики визначають основні цілі, завдання, способи реалізації протидії окремим групам злочинів. Об'єднуючим критерієм в даному випадку може виступати родовий склад злочину – сукупність об'єктивних та суб'єктивних ознак, що характеризують групу подібних діянь як злочин. На підставі цього можна виділяти наступні сфери кримінально-правової політики в сфері протидії злочинності:

- кримінально-правова політика в сфері протидії злочинам, що вчиняються із застосуванням насильства;

- кримінально-правова політика в сфері протидії злочинам, що посягають на основи державного ладу та громадської безпеки;

- кримінально-правова політика в сфері протидії злочинам, що посягають на політичні, трудові та інші права громадян;

- кримінально-правова політика в сфері протидії корисливим посяганням;
- кримінально-правова політика в сфері протидії економічним та господарським злочинам;
- кримінально-правова політика в сфері протидії злочинам, що посягають на навколишнє середовище та здоров'я населення;
- кримінально-правова політика в сфері протидії злочинам, що порушують інформаційну, виробничу та іншу безпеку;
- кримінально-правова політика у сфері протидії злочинам проти діяльності державних органів;
- кримінально-правова політика в сфері протидії службовим злочинам;
- кримінально-правова політика в сфері протидії військовим злочинам;
- кримінально-правова політика в сфері протидії конвенційним злочинам» [39, с. 93]

Цілком прийнятний підхід, тим більше автор презентує даний перелік як вичерпний. Однак, вичерпність такого переліку є доволі умовною, адже категорія родового складу кримінального правопорушення може передбачати видозміну багатьох ознак. Приміром, нічого не заважає виділити родовий склад кримінального правопорушення проти діяльності органів кримінальної юстиції і на основі цього окреслити відповідну сферу кримінально-правової політики. Якщо ж глянути на запропонований перелік, то, очевидно, такої сфери, як і багатьох інших, не виявимо.

Є. С. Мнишенко пропонує диференціювати кримінально-правову політику в залежності від «сфери впливу», під якою вчена, вочевидь, розуміє точку прикладення зусиль кримінально-правової політики як підсистеми політики в сфері боротьби зі злочинністю. Так, вивчаючи кримінально-правову політику в сфері права на отримання освіти в Україні, вона зазначає, що «...кримінально-правова політика у сфері права на отримання освіти є первинною підставою дії політики у сфері боротьби зі злочинністю у частині

убезпечення відповідного конституційного права від суспільно-небезпечних посягань [74, с. 22-24]. Тобто, тут мова йде про «дію політики». Але в подальшому Є. С. Мнишенко уточнює, що «...кримінально-правова політика, як загальнонаціональна, поділяється на певні сфери, на які здійснює вплив. Вона може бути спрямована на окремі сфери суспільних відносин, які підлягають забезпеченню від суспільно небезпечних посягань.... Ця політика формує не лише кримінально-правові норми та стратегії саме їх реалізації, вона повинна бачити, розуміти, обробляти інформацію про стан не лише злочинності, а й боротьби з нею кримінально-правовими засобами. Однак, у різних сферах, які охоплюють увагою кримінально-правової політики, критерії і небезпечності, і характеру та ефективності кримінально-правового впливу неоднакові» [74, с. 25-27]. Не заперечуючи такого підходу в цілому, все ж таки варто зауважити, що не зовсім вдалими є застосування категорії «сфера впливу», оскільки кримінально-правова політика це більше діяльність, аніж вплив, який скоріш за все, ближчий до результату чи до самої діяльності. Однак, варто підтримати позицію авторки хоча б з тих мотивів, що в будь-якому випадку кожна сфера кримінально-правової політики в результаті свого функціонування впливає на відповідні відносини.

В цій ситуації варто ще раз звернутися до розвідок П. Л. Фріса, який досліджуючи можливі варіанти диференціації політики, впроваджує не тільки вищенаведений підхід щодо використання у якості критерію родовий об'єкт кримінального правопорушення. Автор наполягає на використанні в науковому середовищі категорії «інтерес», адже «...саме інтерес є тим фундаментом на підставі якого здійснюється виділення та внутрішня структуризація політики у сфері боротьби із злочинністю. Категорія інтересу відіграє важливу роль і на рівні внутрішньої диференціації елементів (складових) сфери боротьби із злочинністю» [159, с. 53-54].

При цьому вчений відштовхується від філософського розуміння «інтересу», згідно з яким «...у внутрішньополітичній діяльності тої чи іншої

соціальної групи, класу, прошарку суспільства, які перебувають при владі, проявляється, у своїй більшості, у вигляді тих чи інших нормативних актів (найчастіше законів) та вказівок відносно його застосування. Звичайно, що для кримінального права, яке у цивілізованій країні будується виключно на базі закону, саме кримінальний закон є фактичним показником відповідного інтересу» [159, с. 52].

Крім того, науковець будує логічний ланцюжок від глобальних інтересів політики в сфері боротьби із злочинністю, аж до конкретних інтересів, відображених у нормах Особливої частини кримінального кодексу України. Так, П. Л. Фріс зазначає, що «...поруч з глобальним у кримінально-правовій політиці існує система спеціальних (приватних) інтересів, які визначають основні напрями подальшого розвитку кримінального законодавства. Ця група інтересів може бути диференційована на дві групи: дефінітивні інтереси – пов'язані з нормативною фіксацією інститутів термінів та понять, які визначають загальні підходи, межі кримінально-правової політики та особливі інтереси – пов'язані з визначенням підстав, меж кримінальної відповідальності за посягання на конкретні об'єкти» [159, с. 54-56]. Цілком зрозуміло, що дефінітивні інтереси відображають загальні питання кримінально-правової політики і формалізуються у відповідних нормах Загальної частини, в той час, як особливі інтереси стосуються кримінально-правового забезпечення охорони конкретних об'єктів і знаходять своє закріплення у нормах Особливої частини відповідно.

П. Л. Фріс доволі детально аналізує дефінітивні (загальні) інтереси [159, с. 55-58]. А далі резюмує, що «...велику групу інтересів утворюють особливі інтереси у сфері дії норм Особливої частини КК. Ця група інтересів потребує окремого самостійного аналізу, який виходить за межі цієї публікації» [159, с. 58-59]. Абсолютно підтримуючи таку слушну думку, варто відмітити, що в контексті даного дослідження таким *спеціальним інтересом виступає діяльність органів кримінальної юстиції*.

Не можна не згадати ще один цікавий підхід. В. А. Савчук слушно вказує на те, що «...простого поділу Кримінального кодексу на Загальну та Особливу частину явно недостатньо для виділення загальних та спеціальних сфер кримінально-правової політики. Необхідно виробити й інші критерії, за допомогою яких сформовану на базі відповідного інтересу сферу кримінально-правової політики можна буде віднести до числа загальних або спеціальних» [132, с. 3-4].

Треба віддати належне автору, оскільки він, напевно, вперше серед багатьох авторів, що досліджують питання кримінально-правової політики, зробив спробу виділити критерії для віднесення певної сфери до загальної чи спеціальної. Розглянемо ці критерії (за В. А. Савчуком) і спробуємо визначити за їх допомогою підстави і можливість включення кримінально-правової політики в сфері забезпечення охорони діяльності органів кримінальної юстиції до відповідної сфери.

До цих критеріїв автор відносить:

1) критерій відповідності інститутам кримінального права.

В. А. Савчук справедливо вважає, що «...загальні сфери кримінально-правової політики відповідають загально-прийнятому виділенню інститутів Загальної частини, а спеціальні – інститутів Особливої частини. Такий підхід дозволяє повністю зберегти системність та ефективність кримінально-правового регулювання, поєднуючи загальні положення з особливостями боротьби з окремими групами діянь...» [132, с. 4-6]. Якщо взяти забезпечення охорони діяльності органів кримінальної юстиції, то, очевидно, за цим критерієм вона відноситься до спеціальних сфер. Так, якщо говорити про поділ Особливої частини на розділи на основі вчення про родовий об'єкт, то такого розділу нема. Але ж інститути можуть формуватися не тільки на підставі розділів. Наприклад, у продовження чудової ідеї В. О. Навроцького, критерієм виділення

таких інститутів можуть бути наскрізні поняття [79, 80 та ін.]. У нашому конкретному випадку мова йде про збірне поняття «органи кримінальної юстиції» (система яких буде детально розглянута у Розділі 2), що дозволяє підтвердити можливість віднесення кримінально-правової політики в сфері забезпечення охорони діяльності органів кримінальної юстиції до спеціальних сфер;

- 2) **Критерій рівня узагальнення правових рішень**, як вважає В. А. Савчук, дозволяє «...до загальних сфер кримінально-правової політики відносити сфери, що стосуються, наприклад, загальних принципів криміналізації діянь, універсальних підходів до визначення відповідальності, загальних видів звільнення від кримінальної відповідальності, системних принципів, правил і процедур призначення покарань тощо, тобто певної групи явищ, які носять загальний характер і поширюються на всі інші сфери кримінально-правової політики. А спеціальні сфери зосереджені на особливостях (де)криміналізації конкретних видів діянь, специфіці санкцій за окремі види кримінальних правопорушень, особливих (спеціальних) умовах звільнення від відповідальності і т.п. ...» [132, с. 4-6]. На відміну від попереднього критерію, автор, вочевидь, зосереджується на групуванні конкретних кримінальних правопорушень, у нашому випадку – на кримінальних правопорушеннях, тим чи інших чином пов'язаних з діяльністю органів кримінальної юстиції, в т.ч. на діяннях, що вчиняються безпосередньо проти їх діяльності взагалі, та професійної діяльності їх працівників, зокрема. Знову ж таки, підтверджується віднесення кримінально-правової політики в сфері забезпечення охорони діяльності органів кримінальної юстиції до спеціальних сфер;
- 3) **Критерій узагальнення методів та способів формування й реалізації**, на думку В. А. Савчука, дозволяє «...до загальних

віднести сфери, що базуються на фундаментальних принципах кримінального права та загальних тенденціях розвитку кримінально-правової політики, а до спеціальних – сфери, які враховують специфіку конкретного родового чи безпосереднього об'єкта кримінально-правової охорони, особливості механізму заподіяння шкоди певним суспільним відносинам шляхом вчинення конкретної групи діянь» [132, с. 4-6]. У цьому критерії враховано ще більший ступінь конкретизації, адже мова вже є про особливості законодавчого формулювання, та й про особливості провозастосування з врахуванням специфіки юстиційної діяльності конкретного органу кримінальної юстиції чи його працівників. Також за цим критерієм кримінально-правової політики в сфері забезпечення охорони діяльності органів кримінальної юстиції відносимо до спеціальних сфер. Хоча, виходячи з того, що другий і третій критерій відрізняються тільки ступенем конкретизації, їх можна об'єднати сформулювавши як критерій *«рівня узагальнення правових рішень, методів та способів формування й реалізації»*. Дійсно, варіанти узагальнення обраного правового рішення, методу або способу формулювання норми, прийоми законодавчої техніки будуть різними для загальних і спеціальних сфер кримінально-правової політики в цілому;

- 4) **Критерій взаємозв'язку норм**, як стверджує В. А. Савчук, «...для загальних сфер кримінально-правової політики передбачає, по крайній мірі, узгодженість загальних інститутів кримінального права з усіма іншими інститутами, в той час як для спеціальних сфер характерним буде вироблення тісних взаємозв'язків норм в межах окремих розділів Особливої частини, а також пропорційності санкцій за однорідні злочини чи дотримання системності кваліфікуючих ознак...» [132, с. 4-6]. Особливо видимий критерій, адже стосовно

забезпечення охорони діяльності органів кримінальної юстиції мали б чітко простежуватися взаємозв'язки саме між конкретними нормами Особливої частини, в т.ч. і щодо пропорційності санкцій та переліку і формулювання кваліфікуючих обставин;

- 5) **Критерій особливостей правозастосування**, за аргументацією В. А. Савчука, «...для загальних сфер кримінально-правової політики вимагає загального системного підходу до кваліфікації всіх кримінальних правопорушень, в т.ч. принципову узгодженість правових позицій щодо загальних питань, а для спеціальних сфер - особливості кваліфікації та призначення покарання щодо окремих груп діянь, а також можливі варіанти застосування окремих норм...» [132, с. 4-6]. Також беззаперечний критерій, адже зрозуміло, що положення загальних сфер матимуть поширення на всі інші сфери кримінально-правової політики, в той час, як явища, що функціонують в межах спеціальних сфер, стосуються цих або дуже схожих діянь. Звичайно, тут не варто забувати, що будь-яка сфера кримінально-правової політики є системою, і в цьому контексті варто говорити про існування взаємозв'язків між загальними та спеціальними сферами. Однак ці зв'язки обумовлені системністю кримінально-правової політики в цілому, і, напевно, не можуть слугувати у якості критерію віднесення певної її сфери до загальних чи спеціальних;
- 6) **Критерій цільової спрямованості**, як вважає В. А. Савчук, визначає, що «...загальні сфери кримінально-правової політики повинні бути спрямовані на забезпечення єдності функціонування кримінально-правової політики, формування загальних засад відповідальності та створення цілісної системи кримінально-правового впливу (щодо будь-якого діяння). Спеціальні же сфери спрямовані на захист конкретних суспільних відносин та забезпечення ефективності

покарання за конкретні кримінальні правопорушення» [132, с. 4-6]. Цілком зрозуміло, що мова йде про відокремлене забезпечення охорони саме діяльності органів кримінальної юстиції, що вчергове підтверджує віднесення кримінально-правової політики в сфері забезпечення охорони діяльності органів кримінальної юстиції до спеціальних сфер.

Підсумовуючи, варто зазначити, що виділення кримінально-правової політики в сфері забезпечення охорони діяльності органів кримінальної юстиції є кінцевою ланкою двох побудованих ланцюжків: 1) «правоохоронна функція держави» - «юстиція» - «юстиційна діяльність» - «діяльність органів кримінальної юстиції». Цей ланцюг відображає специфіку й місце діяльності органів кримінальної юстиції серед інших видів юстиційної діяльності; 2) «політика в сфері боротьби зі злочинністю» - «кримінально-правова політика» - «спеціальні сфери кримінально-правової політики» - «кримінально-правової політики в сфері забезпечення охорони діяльності органів кримінальної юстиції». Цей ланцюг відображає роль кримінально-правової політики в сфері забезпечення охорони діяльності органів кримінальної юстиції у політиці в сфері боротьби зі злочинністю в цілому та у кримінально-правовій політиці зокрема.

При цьому треба виділити декілька окреслених у попередніх підрозділах аспектів.

По-перше, основою для виділення кримінально-правової політики в сфері забезпечення охорони діяльності органів кримінальної юстиції є *інтерес* підвищення ефективності їх діяльності шляхом окреслення відповідних кримінальних правопорушень, що посягають на цей вид юстиційної діяльності. Цей інтерес є складовою більш загального інтересу кримінально-правової політики (кримінально-правове забезпечення охорони суспільних відносин), та ще більш загального інтересу політики в сфері боротьби зі злочинністю в контексті юстиційної діяльності (мінімізація злочинності засобами

кримінального на засадах дотримання принципів справедливості, законності та верховенства права).

По-друге, дана сфера політики відноситься до спеціальних сфер кримінально-правової політики відповідно до визначених у сучасній науці критеріїв.

По третє, будучи різновидом юстиційної діяльності, діяльність органів кримінальної юстиції має ряд ознак, що характеризує її як систему з інституційним та функціональним наповненням. При цьому інституційна складова включає відповідний перелік суб'єктів (власне, органів кримінальної юстиції), а функціональна – спрямованість діяльності кожного конкретного органу. Причому цей вид юстиційної діяльності спрямований на реалізацію правоохоронної функції держави в цілому.

Отож, з врахуванням вищеназваного, можна окреслити **кримінально-правову політику в сфері забезпечення охорони діяльності органів кримінальної юстиції**, під якою варто розуміти *спеціальну сферу кримінально-правової політики, спрямовану на інтерес досягнення максимальної ефективності діяльності органів кримінальної юстиції (з врахуванням їх функціонального призначення) шляхом визначення складу та караності відповідних кримінальних правопорушень, що посягають на діяльність цих органів чи професійну діяльність їх працівників, притягнення до відповідальності винних осіб та запобігання, виявлення та усунення шкідливих наслідків їх вчинення.*

РОЗДІЛ 2. ІНСТИТУЦІЙНА, ФУНКЦІОНАЛЬНА ТА РІВНЕВА СКЛАДОВІ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ПОЛІТИКИ В СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОХОРОНИ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ КРИМІНАЛЬНОЇ ЮСТИЦІЇ

2.1. Інституційно-функціональний підхід як основа діяльності органів кримінальної юстиції

У підрозділі 1.1. згадувалося, що будь-яка діяльність, пов'язана з відповідними суб'єктами, що наділені певними повноваженнями, має інституційний, функціональний, процедурний та ціннісний аспекти.

Процедурна й ціннісна складові досліджуваної сфери кримінально-правової політики вимагають окремих наукових зусиль з позицій кримінально-процесуальної політики та вчень про кримінально-правову ідеологію та кримінальну правосвідомість відповідно. Тому в рамках даного дослідження для окреслення системи органів кримінальної юстиції увага буде приділятися інституційно-функціональному підходу.

Такий підхід відповідає схожій позиції, висловленій авторами монографії «Реформування органів кримінальної юстиції України відповідно до європейських стандартів: концептуальний аналіз», які виділяють:

«...(а) процедурний аспект системи кримінальної юстиції, яка включає норми і положення закону, що регламентує процедури провадження у разі виявлення компетентними органами держави факту вчинення кримінального правопорушення (цей аспект тотожний кримінальному процесу);

(б) функціонально-інституціональний аспект системи кримінальної юстиції, що охоплює систему державних органів, уповноважених реагувати на правопорушення й усувати їх негативні наслідки. Дієвість вказаної системи суттєвою мірою залежить від вдалого розподілу функцій і повноважень органів і посадових осіб, які складають її елементи» [128, с. 6-7]. Як бачимо, у зазначеному дослідженні процедурний аспект відноситься до прерогативи

кримінального процесу (у нашому розумінні – кримінально-процесуальної політики як однієї з підсистем політики в сфері боротьби зі злочинністю), що вимагає окремої уваги фахівців-процесуалістів, і, відповідно, знаходиться поза рамками даного дослідження.

Отож, з позицій *інституційного* наповнення кримінально-правової політики в сфері забезпечення охорони діяльності органів кримінальної юстиції її варто розглядати як систему відповідних органів і установ, що здійснюють юстиційну діяльність задля досягнення відповідної мети, а з позицій *функціонального* змісту її можна розглядати як сукупність напрямків діяльності зазначених органів та установ, які визначають їх призначення в сфері кримінальної юстиції. Зрозуміло, що ці складові не можуть існувати відірвано одна від одної, як і окремо від зазначених вище ціннісної та процедурної складових.

О. С. Гусарєва, вивчаючи методологічні та функціональні особливості юстиції як структури, слушно зазначає, що «...як законодавство, так й безпосередньо практика здійснення правосуддя об'єднує суб'єктів юстиціальної діяльності у єдину структуру, а діяльність кожного із них спрямована на вирішення завдань та досягнення цілей юстиції загалом» [20, с. 52].

Цілком зрозуміло, що все, що поширюється на юстицію в цілому, поширюється й на її види. Тож кримінальна юстиція, як система, об'єднує в собі відповідних суб'єктів юстиційної діяльності, які традиційно в літературі отримали назву «органи кримінальної юстиції». Водночас, зрозумілим є й згадуваний у розділі 1 факт щодо реалізації правоохоронної функції держави саме в юстиційній діяльності, і, відповідно, в кримінальній юстиції як її підвиду. З цього випливає, що система суб'єктів реалізації правоохоронної функції є загальним поняттям до системи органів, що здійснюють юстиційну діяльність, яка, в свою чергу, є загальним поняттям до системи органів кримінальної юстиції.

В. І. Московець виділяє систему державних органів, які забезпечують правоохоронну функцію держави. До цієї системи вчений включає: Конституційний Суд України; органи прокуратури; міліція (назва на момент публікації – Є.К.); Служба безпеки України; органи юстиції; адвокатура; нотаріат [77, с. 115-116].

І. Є. Марочкін та Н. В. Сибільова вважають, що «правоохоронна функція тією чи іншою мірою властива всім органам державної влади і є складовим елементом діяльності інших органів, організацій, установ та посадових осіб, що обумовлено конституційними вимогами дотримання законності, забезпечення охорони правопорядку, інтересів суспільства, прав і свобод громадян. Однак ця діяльність у більшості органів та організацій не є основною, вона вторинна, постає з основної, забезпечуючи реалізацію їх організаційно-управлінської функції у галузі економіки, фінансів, науки, освіти та інше» [67, с. 25].

Р. М. Ширшикова цілком справедливо вказує на неможливість співвідношення правоохоронної функції виключно з діяльністю правоохоронних органів. Дійсно, «...правоохоронна функція реалізується різними суб'єктами. У діяльності деяких з них саме правоохоронна спрямованість є вирішальною як з точки зору мети, так і щодо завдань, форм, повноважень, сил, засобів та ін. Такі структури фактично створені для того, щоб виявляти, де, ким, коли, за яких умов були порушені ті чи інші правовідносини. Ці органи мають відповідний правовий механізм припинення та профілактики таких порушень. Їх діяльність, відповідно до основної мети, можна охарактеризувати як правоохоронну» [173, с. 595-596]. Отож, згідно з зазначеною позицією, правоохоронні органи (але не тільки вони) здійснюють правоохоронну діяльність, яка є складовою юстиційної діяльності, через яку безпосередньо реалізується правоохоронна функція держави. При такому підході, органи кримінальної юстиції розглядаються як певна частина

правоохоронних органів (виходячи із специфіки їх діяльності), що, безумовно, заслуговує на увагу.

Аналогічну позицію займає й О. І. Безпалова. Вчена слушно наголошує, що «...у широкому сенсі суб'єктами реалізації правоохоронної функції держави є усі органи державної влади, діяльність яких спрямована на формування та реалізацію державної політики у правоохоронній сфері. Особливу увагу звернемо на те, що до числа суб'єктів формування та реалізації державної політики у правоохоронній сфері належать не лише правоохоронні органи, оскільки б це суттєво звужувало коло таких суб'єктів. До числа суб'єктів реалізації державної політики у правоохоронній сфері належать усі органи державної влади, що здійснюють свої функції у правоохоронній сфері, органи місцевого самоврядування та громадськість. Дані суб'єкти в рамках наданих на законодавчому рівні повноважень мають право брати участь у формуванні державної політики у правоохоронній сфері, а також реалізовувати пріоритетні напрямки даної політики» [4, с. 67-68].

О. І. Безпалова слушно виділяє суб'єктів реалізації правоохоронної функції держави, під якими розуміє «систему державних та недержавних органів, інституцій громадянського суспільства та окремих представників громадськості, які в межах своїх повноважень здійснюють цілеспрямовану та узгоджену діяльність з використанням відповідних форм та методів з метою охорони права в цілому, забезпечення охорони законності і правопорядку, прав і свобод громадян зокрема» [4, с. 66].

Особливої уваги заслуговує виділення авторкою основних ознак, що характеризують систему суб'єктів реалізації правоохоронної функції держави:

а) єдність головної мети елементів системи, завдяки чому досягається активність та рухомість системи, визначається її залежність від реальних умов дійсності;

б) цілісність елементів системи;

в) наявність прямих та зворотних зв'язків між елементами системи;

- г) існування зв'язків координації;
- д) відносна самостійність елементів системи;
- е) наявність значної кількості елементів системи, які можна класифікувати за декількома критеріями (в окремих випадках елементи системи можуть виступати самостійною системою (в даному випадку мова йде про ієрархічність));
- є) існування чітко вираженої структури;
- ж) необхідність відповідного управлінського впливу;
- з) наявність інтегративних властивостей, притаманних системі суб'єктів у цілому;
- и) комунікативність та адаптивність;
- й) узгодженість та організованість;
- і) альтернативність шляхів функціонування та розвитку;
- к) є уособленням поєднання зусиль держави та суспільства, яке відбувається в результаті поєднання владних повноважень одних суб'єктів з громадськими формами активності інших [4, с. 67].

Вищезазначені підходи повністю підтверджують декілька висловлених тез. По-перше, для реалізації правоохоронної функції через юстиційну діяльність держава створює систему відповідних органів з відповідними повноваженнями.

По-друге, всі ці органи (суб'єкти реалізації правоохоронної функції держави) становлять у своїй сукупності відповідну систему з притаманними їй ознаками.

І, по-третє, правоохоронну функцію держави реалізують не тільки правоохоронні органи. Звичайно, для таких органів це первинне завдання. Однак, це не означає, що інші органи, які прямо не входять до їх системи, не можуть реалізовувати правоохоронну функцію як вторинне завдання.

З врахуванням цих позицій варто спробувати окреслити місце органів кримінальної юстиції серед суб'єктів реалізації правоохоронної функції держави.

Як справедливо наголошує С. Г. Міщенко, кожен державний орган, що входить до системи кримінальної юстиції, посідає самостійне місце як у державному механізмі, так і серед інших органів, має чітко визначену законодавством сферу діяльності. Компетенція, відомча належність та методи діяльності органів кримінальної юстиції є різними, але вони безпосередньо здійснюють кримінальне судочинство, відповідають за його результати, а протидія злочинності – їх головне завдання [73, с. 18].

Цікавий підхід висловлений О. М. Овчаренко, яка вважає що національна система кримінальної юстиції поєднує ознаки двох європейських моделей (а саме, моделі контролю над злочинністю, який є одним із завдань національних правоохоронних органів, так і моделі належного кримінального процесу, ідеї якого знайшли відображення у КПК України 2012 р.) [128, с. 9-10].

Тут треба дещо повернутися до міжнародного досвіду. Як слушно стверджує О. С. Гусарева, «...в країнах англо-американської та романо-германської правової сім'ї сформувалися різні типи юстиції. Як елементи організаційної будови правових систем, вони є схожими за своїм призначенням, завданнями та принципами організації, але, разом із тим, мають свої особливості. Ці особливості обумовлені тим, що органи юстиції функціонують в різних за типами правових системах, які, в свою чергу, формувалися в різні часи та в різних історичних умовах. Такі відмінності проявляються, в першу чергу, у ідеях праворозуміння, визначенні ролі права та концепціях його розвитку, визначенні місця і ролі судової діяльності у правовій системі, а також у організаційно-функціональній будові органів юстиції зокрема» [20, с. 186].

Вчена детально аналізує особливості побудови системи юстиції країн обох типів, встановлюючи їх спільні та відмінні риси [20, с. 186-188]. Послугуючись такими фундаментальними результатами дослідження О. С. Гусаревої [21], спробуємо глянути на них з точки зору функціонування органів кримінальної юстиції в країнах романо-германської та англо-американської правових систем відповідно.

У романо-германській системі органи кримінальної юстиції характеризуються високим рівнем централізації. Це проявляється, насамперед, у тому, що прокуратура, як вказує О. С. Гусарева діє як єдина система під керівництвом центрального органу та регулюється єдиним законом. Поліцейські органи також мають централізовану структуру управління через Міністерство внутрішніх справ. Важливою особливістю є підготовка правників широкого профілю, які отримують універсальну юридичну освіту, хоча існують і спеціалізовані заклади для підготовки прокурорів [20, с. 186-187].

Натомість, у країнах англо-американської системи спостерігається значна децентралізація органів кримінальної юстиції. Прокуратура, як стверджує вчена, підпорядковується Міністерству юстиції, а управління поліцією здійснюється децентралізовано. Система підготовки юристів більше зорієнтована на судову діяльність, що відображає особливу роль суду в цій правовій системі [20, с. 187].

Попри ці відмінності, на основі узагальнень О. С. Гусаревої щодо загальної системи юстиції, можна виділити спільні риси у функціонуванні органів кримінальної юстиції романо-германської та англо-американської правових систем. По-перше, вони об'єднані спільною метою захисту прав громадян та встановлення законності. По-друге, в обох системах існують спеціалізовані судові органи, які розглядають кримінальні справи. По-третє, важливу роль відіграє непрофесійне судочинство, хоча в англо-американській системі воно має ширше застосування [20, с. 187-188].

Отож, як бачимо, обидві системи демонструють комплексний підхід до організації кримінальної юстиції, де взаємодіють різні органи: суди, прокуратура, поліція. При цьому кожна система зберігає свої особливості, обумовлені історичним розвитком та правовими традиціями. Ці особливості впливають на способи взаємодії між органами кримінальної юстиції, їхню організаційну структуру та методи роботи, але не змінюють їхнього основного призначення – забезпечення законності та протидії злочинності.

Окреслення органів, які тим чи іншим чином реалізують юстиційну діяльність в цілому, та діяльність в сфері кримінальної юстиції, зокрема, характеризується різноманітністю підходів, що обумовлено, в першу чергу, тими завданнями, які ставить перед собою кожен окремо взятий дослідник. Дійсно, значної уваги в спеціалізованій науковій літературі отримав термін «правоохоронні органи», підходи до переліку яких важко назвати такими, що характеризуються єдністю. Водночас, найбільша дискусія розгортається з приводу співвідношення понять «правоохоронні органи» та «органи кримінальної юстиції». В. Я. Тацій справедливо зауважив, що «...виникає конкурентність термінів — «правоохоронні органи», «правозахисні органи», «органи кримінальної юстиції». До системи правоохоронних органів відносять різні за своїм статусом та функціональним призначенням органи, що унеможлиблює визначення їх системи» [139, с. 3].

Також з цього приводу влучно зазначає М. І. Хавронюк, «...дискусія ведеться в основному з приводу того, чи включає система кримінальної юстиції ті або інші державні органи, а в кращому випадку - які функції відносяться до правоохоронних...» [168, с. 97].

Небезпеку такого підходу вчений вбачає в тому, що якщо під кримінальною юстицією спрощено розуміти лише низку державних органів, то держава (в т.ч. й з «подачі» науковців) буде намагатися щонайбільше змінити лише систему певних органів, які вона інтуїтивно буде вважати органами кримінальної юстиції, та частково їхню структуру, і залишатиме без

змін інші складові системи кримінальної юстиції [168, с. 97]. Цілком підтримуючи зазначену позицію, варто наголосити, що перелік суб'єктів (у даному випадку – органів кримінальної юстиції) становить лише інституційну складову функціонування кримінально-правової політики в сфері забезпечення охорони діяльності органів кримінальної юстиції. Однак, це – необхідна складова, тому аналіз системи органів кримінальної юстиції оминати чи, взагалі, відкинути, не видається можливим.

А. Є. Голубов слушно зауважує, що «...зادля розбудови України ..., створення умов для реалізації прав, свобод та законних інтересів особи держава організаційно забезпечує функціонування у структурі апарату держави відповідних органів та установ, які здійснюють запобігання, виявлення, припинення кримінальних правопорушень та притягнення до юридичної відповідальності винних у їх вчиненні осіб. Відповідно, їх основне призначення полягає у виконанні таких функцій держави, як: охорона прав і свобод людини і громадянина та правоохоронна функція .... Ці органи, поза залежністю від їх відомчої належності, безпосередніх напрямів, форм та методів діяльності, відносяться до системи кримінальної юстиції України» [15, с. 90].

В. Коваленко та О. Святоцький терміни «органи кримінальної юстиції» та «правоохоронні органи» в цілому фактично ототожнюють [37, с. 4]. В. П. Півненко та Л. В. Півненко також зазначають, що під терміном «кримінальна юстиція України» реформатори повинні розуміти систему державних правоохоронних органів, що діє виключно у сфері кримінального судочинства [90, с. 24]. У свою чергу, О. М. Литвинов зазначає, що органи кримінальної юстиції – це органи прокуратури, внутрішніх справ, Служби безпеки, митні органи, органи охорони державного кордону, органи Державної податкової служби, органи виконання покарань [63].

М. І. Мельник та М. І. Хавронюк правоохоронними органами вважали лише ті державні органи, які, діючи в межах кримінально-процесуальної чи

адміністративної процедури, ведуть боротьбу зі злочинністю та правопорушеннями, що тягнуть юридичну відповідальність винятково у сфері публічного права. До таких вони відносили (*назви органів зазначені на момент публікації – Є.К.*): суди, органи прокуратури, міліції, податкової міліції, служби безпеки України, Управління державної охорони, прикордонних військ, Військову службу правопорядку у Збройних Силах України, дізнання державної митної служби, дізнання державного пожежного нагляду, Державного департаменту з питань виконання покарань [68, с. 31-32].

Згодом М. І. Хавронюк, вивчаючи систему кримінальної юстиції, відійшов від традиційного підходу щодо правоохоронних органів. Навіть, можна стверджувати, що вчений досить гостро прокритикував стан справ щодо правоохоронних органів, зазначивши, що з'ясувати сутність системи кримінальної юстиції «...буває складно зокрема з причини обмеженості наукового кругозору дослідників шорами радянських і пострадянських поглядів на систему кримінальної юстиції переважно як на систему певних так званих правоохоронних органів. Остання є пострадянським чудовиськом, яке включає громіздку низку елементів з часто незрозумілими пріоритетами, багато з яких до того ж є зайвими дублерами інших, і водночас не включає інші важливі елементи. Ця система, незважаючи на 26 років нібито руху в напрямку європейських цінностей, все ще є далекою від світових демократичних і гуманістичних стандартів, і не служить безумовно та беззавітно ідеї утвердження і забезпечення прав і свобод людини» [168, с. 98-99].

У схожому руслі щодо системи органів кримінальної юстиції висловлюється А. В. Головач, який прирівнюючи правоохоронні органи та органи кримінальної юстиції, стверджував, що «...система органів кримінальної юстиції є громіздкою, ускладненою, внутрішньо неузгодженою, неефективною та фінансово обтяжливою для держави. Діяльність органів кримінальної юстиції характеризується відсутністю чіткого визначення їх

функцій та розмежування повноважень і як наслідок, їх дублювання при здійсненні правоохоронної діяльності. Існуюча система органів кримінальної юстиції довела свою функціональну неспроможність забезпечити в повній мірі реалізацію принципів законності і верховенства права [14, с. 212].

Звичайно, не можна оминати і підхід законодавця щодо окреслення розуміння правоохоронних органів. Згідно з Інструкцією «Про взаємодію правоохоронних та інших державних органів України у боротьбі із злочинністю», зареєстрованої в Міністерстві юстиції України 21 вересня 1994 р. за № 225/435, до таких органів відносилися: Міністерство внутрішніх справ України, Служба безпеки України, Державний комітет у справах охорони державного кордону України, Державний митний комітет України, Національна гвардія України, Міністерство оборони України, Міністерство юстиції України [101]. Незважаючи на той факт, що Інструкція втратила чинність на підставі Наказу «Про визнання такою, що втратила чинність, Інструкції про взаємодію правоохоронних та інших державних органів України у боротьбі із злочинністю», зареєстрованим в Мін'юсті України від 03.02.2014 № 204/24981 [103], вона проіснувала протягом 20 років. І впродовж цього періоду саме положення цієї Інструкції визначали основні форми взаємодії визначених на той час суб'єктів.

В. Я. Тацій слушно вважає, що виходом із цієї термінологічної плутанини може бути збереження поняття «правоохоронні органи» лише як узагальнюючого наукового поняття і здійснення поділу цієї системи органів залежно від їх конкретних функцій та призначення в механізмі охорони права [139, с. 6].

У зв'язку з цим він пропонує виокремити:

- 1) органи охорони правопорядку;
- 2) контрольні (юрисдикційні) органи виконавчої влади;
- 3) органи охорони Конституції та державного контролю [139, с. 6].

Важливо, що В. Я. Тацій окреслює ознаки цих груп органів. Нас цікавить перша група – органи охорони правопорядку – до складу яких можна віднести й деякі органи кримінальної юстиції. Вчений вважає, що «...на відміну від інших органів виконавчої влади, для них правоохоронна функція є основною й тому вони здійснюють повноваження, спрямовані на захист прав і свобод людини та охорону правопорядку. У зв'язку з цим зазначені органи мають право легального застосування примусу, що зумовлює особливості їх статусу, накладає на працівників цих органів особливі вимоги щодо фахової підготовки, психологічних і моральних якостей. Крім того, правоохоронні органи мають у своєму складі озброєні формування» [139, с. 6].

Ю. М. Грошевий розглядає поняття «кримінальна юстиція» пов'язуючи його з тим переліком державних органів [18, с. 33], що зазначені в Концепції [80].

Розглянувши наявні в науці підходи до розуміння понять «правоохоронні органи» та «органи кримінальної юстиції» варто зазначити, що фахівці не досягли певної єдності. Проте, у будь-якому випадку, ці поняття ототожнювати не можна, адже цілком зрозумілим є те, що не всі правоохоронні органи є органами кримінальної юстиції, і, відповідно, не всі органи кримінальної юстиції відносяться до правоохоронних. Тому ці терміни знаходяться в умовах часткового пересікання, при якому деякі органи (за функціональним підходом щодо їх діяльності) відносяться і до органів кримінальної юстиції і до правоохоронних. В той час, як окремі органи є тільки правоохоронними або є тільки органами кримінальної юстиції.

Знову ж таки, розглянемо зазначене з позицій законодавства. Закон України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» встановлює систему особливих заходів державного захисту суддів Конституційного Суду України, суддів та працівників апаратів судів, працівників правоохоронних органів від перешкоджання виконанню покладених на них законом обов'язків і здійсненню наданих прав, а так само

від посягань на життя, здоров'я, житло і майно зазначених осіб та їх близьких родичів у зв'язку із службовою діяльністю цих осіб (ст. 1) [111].

Як бачимо, як у назві Закону, так і в положеннях ст.1 розмежовується діяльність судів та правоохоронних органів. Навіть більше, враховуючи специфіку конституційної юстиції, законодавець вирішує «розвести» в окремі групи:

- 1) суддів Конституційного Суду України,
- 2) суддів та працівників апаратів всіх інших судів та
- 3) працівників правоохоронних органів.

До речі, щодо суддів та працівників апаратів судів. До 2014 року у цьому законі йшла мова про «працівників суду» [111, редакція від 11.08.2013 р.] У «сумнозвісному», одному з серії останніх законів, підписаних В. Януковичем⁶, Законі України «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та процесуальних законів щодо додаткових заходів захисту безпеки громадян» [108], була норма про те, щоб назву Закон України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» викласти в редакції «Про державний захист суддів, *працівників апарату суду* (виділено мною – Є.К.) і працівників правоохоронних органів». Зрозуміло, що закріплені були й зміни по тексту закону. Правове життя цього закону було нетривалим (з 22 січня по 2 лютого 2014 року), адже він тут же був визнаним таким, що втратив чинність згідно Закону України «Про визнання такими, що втратили чинність, деяких законів України» [102].

---

⁶ Саме в цьому Законі вводилася адміністративна відповідальність за здійснення особою, яка керує транспортним засобом, руху в колоні у складі більше п'яти транспортних засобів; за участь у зборах, мітингу, вуличному поході, демонстрації, іншому масовому заході в масці, шоломі або з використанням інших засобів чи способів маскуванню з метою уникнення ідентифікації особи; кримінальна відповідальність за екстремістську діяльність та наклеп і т.п. Зрозуміло, що ці норми були пов'язані з подіями 2014 р., відповідно, зрозуміла й правова нікчемність цих положень. Вочевидь, норми про захист працівників апарату суду, попали туди «в навантаження», для демонстрації, начебто, «благих намірів».

За Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо припинення норм законів, схвалених 16 січня 2014 року» [106] історично попередню назву Закону України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» було відновлено⁷ [106].

А вже у Прикінцевих положеннях Закону України «Про Конституційний Суд України» попередня редакція терміну «працівники суду» була викладена у сьогоднішній: «суддів Конституційного Суду України, суддів та працівників апаратів судів» [115].

Ст. 2 Закону України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» дещо проливає світло на законодавче розуміння переліку правоохоронних органів. Законодавець при цьому використовує доволі специфічний прийом законодавчої техніки, даючи спочатку перелік правоохоронних органів, а потім вказуючи на те що до правоохоронних органів відносяться також й «інші органи, які здійснюють правозастосовні або правоохоронні функції» [111].

Перелік правоохоронних органів доволі чіткий і зрозумілий. Він включає:

- органи прокуратури;
- органи Національної поліції,
- органи Служби безпеки,
- органи Військової служби правопорядку у Збройних Силах України,
- Національне антикорупційне бюро України,
- органи охорони державного кордону,
- Бюро економічної безпеки України,

---

⁷ Таке законодавче уточнення назви Закону «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» видається не зовсім зрозумілим, адже відміна Закону в цілому приводить до відміни всіх його положень, тому назва відповідного Закону автоматично повернулася до тієї, яка була до прийнятого та відміненого Закону.

- органи і установи виконання покарань,
- слідчі ізолятори,
- органи державного фінансового контролю,
- рибоохорони,
- державної лісової охорони [111].

А от щодо включених до цього, начебто, вичерпного переліку додаткового відкритого переліку «інших органів, які здійснюють правозастосовні або правоохоронні функції», законодавець залишає поле для подальших науково-практичних дискусій. В принципі, якщо дотримуватися висловленого у Розділі 1 підходу, до таких органів може бути віднесений будь-який орган, який займається юстиційною діяльністю в контексті реалізації правоохоронної функції держави.

На одному рівні з судьями Конституційного Суду України, судьями та працівниками апаратів судів, вищезазначеними працівниками правоохоронних органів, законодавець вводить ще один перелік, очевидно, маючи на меті прирівняти відповідні органи до правоохоронних, або, навпаки, виділити їх в окрему групу. Схиляємося до першої думки, оскільки, виходячи із підтримуваного нами функціонального підходу, юстиційна діяльність цих органів є надзвичайно близькою до тієї, яку здійснюють перелічені правоохоронні органи. По крайній мірі, вони точно реалізують правоохоронну функцію держави. До них, як до прирівняних (на нашу думку) до правоохоронних органів, відповідно до абзацу 2 пункту 1 частини 1 статті 2 Закону України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» відносяться:

- співробітники кадрового складу розвідувальних органів України,
- військовослужбовці Сил спеціальних операцій Збройних Сил України,
- співробітники Служби судової охорони,
- працівники Антимонопольного комітету України

- уповноважені особи Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку [111].

Причому, для того, щоб вивести їх у якості четвертої групи органів, що підлягають державному захисту, законодавець вводить додатковий «функціональний» критерій. Співробітники, військовослужбовці, працівники, уповноважені особи зазначених органів повинні брати безпосередню участь відповідно у:

- конституційному провадженні (зрозуміло, що сюди вже не входять судді Конституційного Суду);
- розгляді справ у судах, кримінальному провадженні та провадженні у справах про адміністративні правопорушення (також зрозуміло, що за винятком суддів та працівників апарату суду);
- оперативно-розшуковій та розвідувальній діяльності;
- виконанні бойових (спеціальних) завдань, покладених на Сили спеціальних операцій Збройних Сил України;
- охороні громадського порядку і громадської безпеки;
- виконанні вироків, рішень, ухвал і постанов судів, постанов органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування, та прокурорів;
- контролі за переміщенням людей, транспортних засобів, товарів та інших предметів чи речовин через державний і митний кордон України;
- нагляді і контролі за виконанням законів [111].

Штучний інтелект⁸, розглянувши зазначені норми закону, спробував за нашим проханням продемонструвати своє бачення системи органів, що підлягають захисту. При цьому, варто виділити декілька цікавих моментів.

---

⁸ Тут і в інших випадках використано можливості платформи Claude.AI

Органи, що підлягають державному захисту

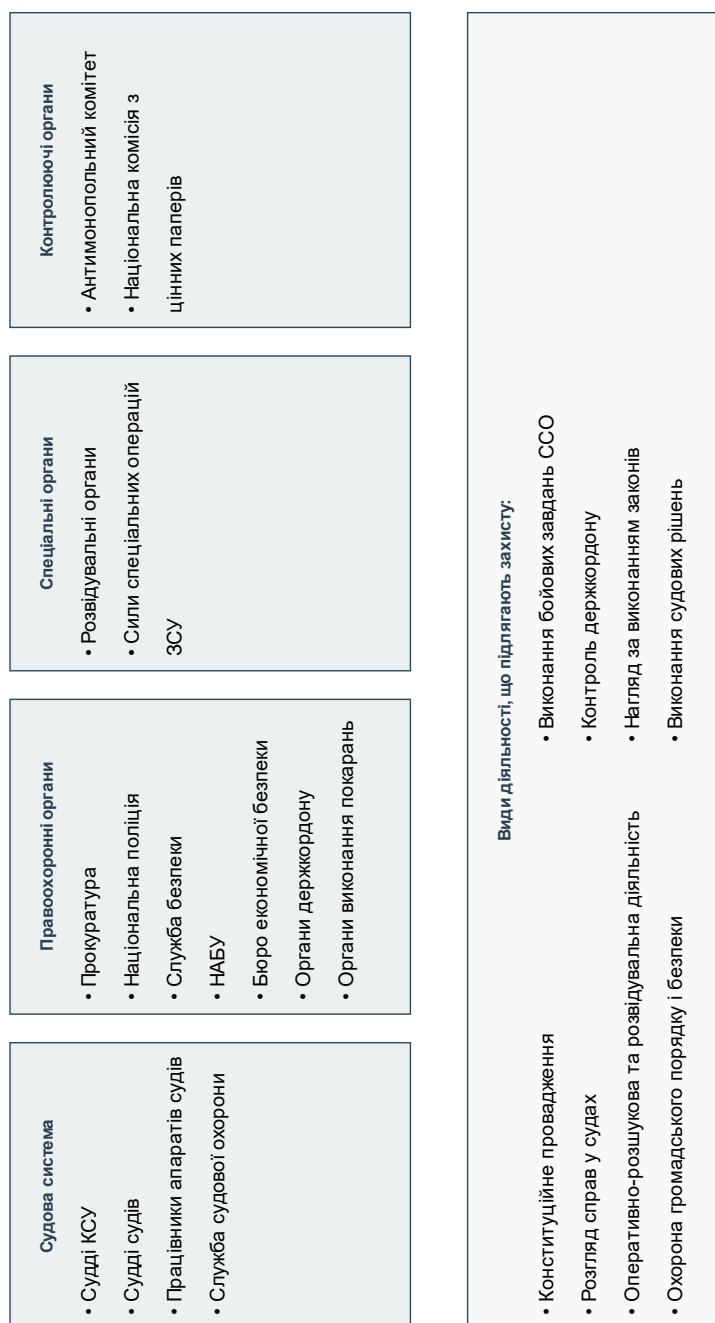

Рис. 1. Органи, що підлягають державному захисту (на думку ШІ – Claude.AI)

По-перше, ШІ виокремив судову владу, включивши сюди суддів Конституційного Суду України, суддів та працівників апарату інших судів і (!) Службу судової охорони, яку законодавець, в принципі, відносить до іншої групи. Перелік правоохоронних органів не зовсім точний, включає тільки

декілька із переліку тих, які передбачені відповідною нормою, можливо, ШІ повважав не надто важливими функції пропущених органів. Особливо заслуговує виділення спеціальних та контролюючих органів. Також особливо відмітним є те, що ШІ теж помітив функціональний підхід законодавця до окреслення відповідних переліків, поділивши види діяльності, яка підлягає захисту (див. Рис.1). Правда, законодавець використав його не для всіх груп, а тільки для останньої, виокремивши її таким чином як четверту від попередніх трьох (нагадаємо, що три групи, це 1) судді Конституційного Суду України 2) судді та працівники апарату інших судів 3) правоохоронні органи, а четверта – органи, прирівняні до правоохоронних). Зрозуміло, що ШІ доволі специфічно підходить до поставлених завдань, та й по-різному сформульовані завдання дадуть різні вихідні дані, однак, ця схема є доволі репрезентативною в контексті того, що законодавцю варто ретельніше підходити до формулювання норм.

Незважаючи на це, *dura lex sed lex*, тому, виходячи із змісту Закону України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів», до **правоохоронних органів** відносяться:

1) органи прокуратури, Національної поліції, служби безпеки, Військової служби правопорядку у Збройних Силах України, Національне антикорупційне бюро України, органи охорони державного кордону, Бюро економічної безпеки України, органи і установи виконання покарань, слідчі ізолятори, органи державного фінансового контролю, рибоохорони, державної лісової охорони [111] – закрита частина переліку, яка в принципі не допускає двозначних тлумачень;

2) інші органи, які здійснюють правозастосовні або правоохоронні функції [111] – відкрита частина переліку, для з'ясування якої законодавцю варто було б визначитися з розумінням правозастосовної чи правоохоронної функції.

Спробуємо тепер визначити законодавче закріплення бачення переліку органів кримінальної юстиції. Якщо взяти включно рівень закону, то такого визначення чи якого переліку законодавець не дає. Але, зрозуміло, нормотворенням займається не тільки Верховна Рада України, відповідні повноваження по створенню норм (звичайно, на рівні підзаконних актів) мають й інші органи, зокрема, Президент України, Кабінет Міністрів України та ін.

Рішення Ради національної безпеки і оборони України (РНБО) від 15.02.2008 «Про хід реформування системи кримінальної юстиції та правоохоронних органів» [125] вже своєю назвою заставляє замислитися щодо співвідношення поняття «правоохоронних органів» та «органів кримінальної юстиції». Використання сполучника «та» свідчить про розмежування, правда, не «органів», а «системи кримінальної юстиції» та «правоохоронних органів». Хоча, назва рішення РНБО наштовхує на думку чіткого протиставлення зазначених понять, у самому рішенні запропоновано Президентові України затвердити Концепцію реформування кримінальної юстиції України [125]. Вочевидь, питання щодо розмежування мали б міститися у зазначеному документі.

Відповідно до Концепції реформування кримінальної юстиції України, затвердженої Указом Президента України від 08.04.2008 № 311/2008, прямого визначення органів кримінальної юстиції теж немає. По тексту вживаються загальні сентенції, наприклад, «...органи кримінальної юстиції мають недосконалу функціональну спроможність, що не дає змоги забезпечити додержання принципу верховенства права в їх діяльності...», «...нові підходи у сфері кримінальної відповідальності та кримінального судочинства мають кардинально змінити умови забезпечення прав людини, сформувані переконаність особи й суспільства в дієвості принципу верховенства права, підвищити рівень довіри громадян України до інститутів влади загалом і до органів та установ системи кримінальної юстиції зокрема...», [122] і т.п.

Далі, при вивченні попереднього досвіду реформ, у Концепції начебто відбувається синонімізація: «...попередні численні зміни у структурі органів кримінальної юстиції (виділено мною – Є.К.) не мали системного характеру. Вони були переважно спрямовані на задоволення відомчих інтересів і не забезпечили створення оптимальної системи попередження злочинних діянь, їх виявлення, розслідування та покарання винних осіб. Система органів, які традиційно називають «правоохоронними» (виділено мною – Є.К.) (органи внутрішніх справ, Служби безпеки України, Державна прикордонна служба України, податкова міліція та інші органи, що мають повноваження провадити дізнання, слідство, застосовувати адміністративні санкції), створена як механізм переслідувань і репресій, не була трансформована в інститут захисту і відновлення порушених прав осіб. Не вживалося ефективних заходів щодо зниження рівня корупції в цій системі. Довіра суспільства до цих органів є недостатньою для їх ефективної роботи...» [122].

Але більш детальний аналіз дозволяє припустити, що, все ж таки, вбачаються відокремлені підходи. Адже «численні зміни у структурі» стосуються, скоріш за все, органів кримінальної юстиції. Бо далі мова йде про іншу систему, систему правоохоронних органів, яка була «створена», але чомусь не була «трансформована». Напевно, все таки, не йдеться ні про протиставлення, ні про ототожнення. Очевидно, нормотворці (РНБО та Президент України) в цьому випадку вживали дані терміни узагальнено, без встановлення їх чіткого змістового наповнення, адже, такий прийом, в принципі, є типовим для передачі загальних проблем якогось явища чи процесу, що й було зроблено.

Однак, Концепція реформування кримінальної юстиції України містить дефінітивну частину: «Терміни, що вживаються в Концепції» [122]. Тут знову ж таки не йдеться про перелік органів кримінальної юстиції, зате, поміж інших важливих термінів, визначається узагальнене поняття «система кримінальної юстиції».

У систему кримінальної юстиції включено два взаємопов'язані складові елементи:

- 1) кримінальне, кримінально-процесуальне та кримінально-виконавче законодавство (оскільки у цій частині розділу розглядаються функціонально-інституційні особливості формування системи органів кримінальної юстиції, цей елемент буде розглянуто у наступному підрозділі), і, власне,
- 2) довгоочікуваний перелік органів кримінальної юстиції.

Варто відмітити, що такий підхід є набагато зрозуміліший, аніж вищезазначений підхід до формулювання правоохоронних органів. Спроба аналізу даного положення засобами ШІ привела до набагато кращого результату. ШІ чітко розпізнав складові системи кримінальної юстиції і побудував відповідну схему (див. рис.2).

Отже, до зазначеного у Концепції переліку органів кримінальної юстиції включаються:

- 1) органи та установи кримінальної юстиції, які розглядають кримінальні справи,
- 2) інститут державних обвинувачів (прокуратура),
- 3) органи, наділені повноваженнями проводити досудове розслідування,
- 4) органи та установи виконання кримінальних покарань,
- 5) адвокатура.

Розглянемо дані групи органів (які відображають інституційну складову кримінально-правової політики в сфері забезпечення охорони діяльності органів кримінальної юстиції) більш детально, з врахуванням функціонального підходу.

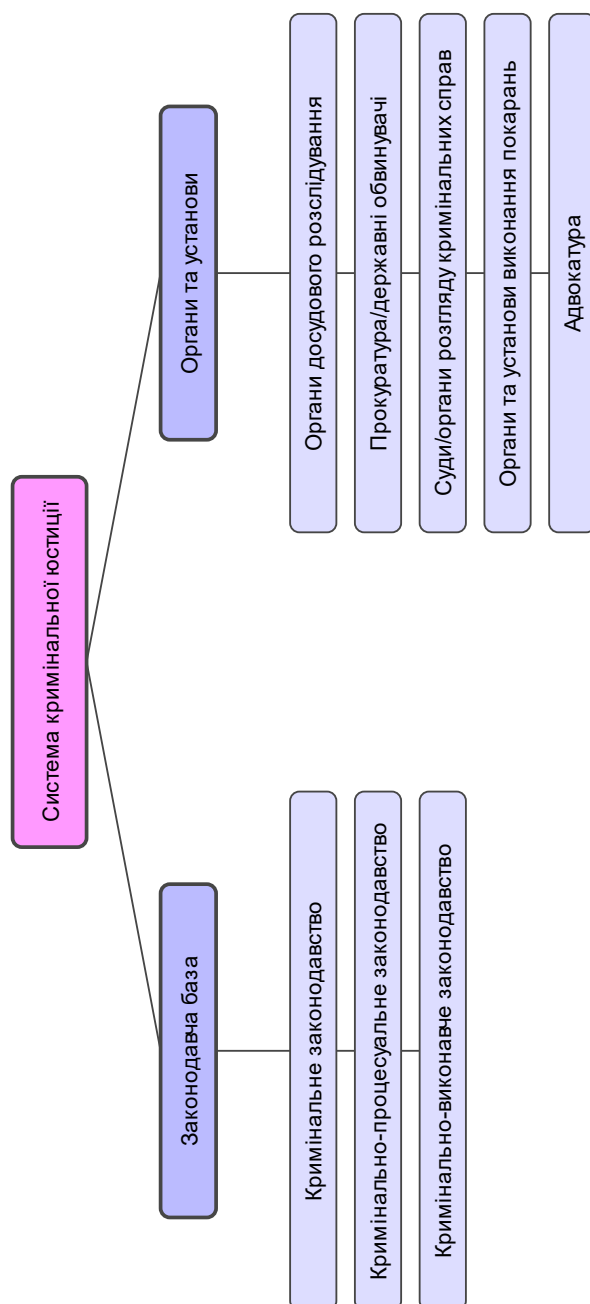

Рис. 2. Система кримінальної юстиції (на думку ШІ – Claude.AI)

I. Органи та установи кримінальної юстиції, які розглядають кримінальні справи.

Виходячи зі змісту ст.124 Конституції України, в якій вказано, що «Правосуддя в Україні здійснюють виключно суди. Делегування функцій

судів, а також привласнення цих функцій іншими органами чи посадовими особами не допускаються. Юрисдикція судів поширюється на будь-який юридичний спір та будь-яке кримінальне обвинувачення» [44], до цієї групи відносяться виключно суди.

Ст. 18 Закону України «Про судоустрій та статус суддів» встановлює, що суди спеціалізуються на розгляді цивільних, **кримінальних**, господарських, адміністративних справ, а також справ про адміністративні правопорушення, а у місцевих загальних судах та апеляційних судах діє спеціалізація суддів із здійснення **кримінального провадження щодо неповнолітніх** [123].

Згідно ч.2 ст.22 цього ж закону, місцеві загальні суди розглядають цивільні, **кримінальні**, адміністративні справи, а також справи про адміністративні правопорушення у випадках та порядку, визначених процесуальним законом [123].

У ст. 26 визначено, що апеляційні суди діють як суди апеляційної інстанції, а у випадках, визначених процесуальним законом, - як суди першої інстанції, з розгляду цивільних, **кримінальних**, господарських, адміністративних справ, а також справ про адміністративні правопорушення. Апеляційними судами з розгляду цивільних і **кримінальних** справ, а також справ про адміністративні правопорушення є апеляційні суди, які утворюються в апеляційних округах [123].

Ч.2 ст.37 Закону України «Про судоустрій та статус суддів» встановлює, що «...у складі Верховного Суду діють: ... 4) Касаційний кримінальний суд... [70]. Також треба враховувати, що згідно з ч.2 ст. 32 вищими спеціалізованими судами є: 1) Вищий суд з питань інтелектуальної власності; 2) **Вищий антикорупційний суд** [123].

Отож, цю групу утворюють місцеві суди, апеляційні суди, структурні підрозділи Верховного Суду (Касаційний кримінальний суд та його палати, Велика палата тощо) та Вищий антикорупційний суд. Стосовно Вищого антикорупційного Суду варто уточнити, що спеціалізовані суди дійсно є

окремою ланкою судоустрою України. І якби ми підтримували класичний галузевий підхід до диференціації юстиційної діяльності, то мусіли б визнати, що він інституційно входить не до кримінальної, а до антикорупційної юстиції. Однак, як було наголошено у першому розділі, ми схилиємося до функціональної диференціації, у зв'язку з чим виходимо з формулювань Концепції. У ній же ця група звучить як «органи та установи кримінальної юстиції, які розглядають кримінальні справи». Вищий антикорупційний суд розглядає кримінальні справи щодо відповідних корупційних правопорушень, тому включаємо його в цю групу.

II. Інститут державних обвинувачів (прокуратура)

Ст. 131-1 Конституції України вказує, що в Україні діє прокуратура, яка здійснює:

- 1) підтримання публічного обвинувачення в суді;
- 2) організацію і процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, вирішення відповідно до закону інших питань під час кримінального провадження, нагляд за негласними та іншими слідчими і розшуковими діями органів правопорядку;
- 3) представництво інтересів держави в суді у виключних випадках і в порядку, що визначені законом [44].

Дещо ширше функції прокуратури передбачено в Законі України «Про прокуратуру», стаття 2 якого вказує, що на прокуратуру покладаються такі функції:

- 1) підтримання державного обвинувачення в суді;
- 2) представництво інтересів громадянина або держави в суді у випадках, визначених цим Законом та главою 12 розділу III Цивільного процесуального кодексу України;
- 3) нагляд за додержанням законів органами, що провадять оперативно-розшукову діяльність, дізнання, досудове слідство;

4) нагляд за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних справах, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян [121].

За ст.7 Законі України «Про прокуратуру» систему прокуратури України становлять:

- Офіс Генерального прокурора;
- обласні прокуратури;
- окружні прокуратури;
- Спеціалізована антикорупційна прокуратура [121].

Стосовно належності Спеціалізованої антикорупційної прокуратури до органів кримінальної юстиції, варто підтримати вищенаведені аргументи щодо Вищого антикорупційного Суду України.

III. Органи, наділені повноваженнями проводити досудове розслідування

Напевно, найбільша, за кількісним складом, та найскладніша, з позицій функціонального підходу, група, яка вимагає застосування системного тлумачення декількох нормативно-правових актів.

В першочерговому порядку, варто повернутися до конституційних функцій прокуратури, серед яких у ст.131-1 Конституції України, яка була внесена Законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» [109], виділяється «організація і процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, вирішення відповідно до закону інших питань під час кримінального провадження, нагляд за негласними та іншими слідчими і розшуковими діями органів правопорядку» [44]. З такого формулювання, з врахуванням окресленою Концепцією групою, впливають, по крайній мірі, дві важливі постулати.

По-перше, очевидно, до цієї групи мають відноситися органи досудового розслідування, щодо яких відповідні органи прокуратури здійснюють процесуальне керівництво.

Ст. 38 Кримінального процесуального кодексу України вказує, що *органами досудового розслідування* є органи, що здійснюють досудове слідство і дізнання.

Відповідно до ч. 2 зазначеної статті, *досудове слідство* як форму досудового розслідування здійснюють:

1) слідчі підрозділи:

- органів Національної поліції;
- органів безпеки;
- органів Державного бюро розслідувань;

2) підрозділ детективів, підрозділ внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України;

3) підрозділи детективів органів Бюро економічної безпеки України [50].

Дізнання як форму досудового розслідування здійснюють підрозділи дізнання або уповноважені особи інших підрозділів:

- а) органів Національної поліції;
- б) органів безпеки;
- в) органів Бюро економічної безпеки України;
- г) органів Державного бюро розслідувань;
- г) Національного антикорупційного бюро України [50].

По-друге, конституційна норма, яка визначає функції прокуратури, вводить у правове середовище нове поняття, яке визначає новітню групу органів – органи правопорядку. Очевидно, варто звернути увагу на таке формулювання і визначити місце цих органів в системі органів кримінальної юстиції.

Якщо глянути формальні підстави введення такого терміну, то вони згадуються у Пояснювальній записці від 26.01.2016 р. до проекту Закону України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)», реєстраційний № 3524 від 25.11.2015.

Спершу аргументується зазначена функція прокуратури: «...як наслідок запропонованих змін, органи прокуратури отримають широкі процесуальні можливості для набагато якіснішого виконання властивих прокуратурі функцій – підтримання публічного обвинувачення в суді; процесуального керівництва досудовим розслідуванням; вирішення відповідно до закону інших питань під час кримінального провадження; нагляду за негласними та іншими слідчими і розшуковими діями *органів правопорядку* (виділено мною – Є.К.)...» [99, с. 11].

А потім зазначаються підстави для введення саме такого формулювання щодо новоствореної групи органів: «...Відповідно до світової практики та усталеної в Європі юридичної термінології, до інституту «орган правопорядку» («law enforcement agency») належать здебільшого поліцейські служби (цивільна поліція, мілітаризована поліція (жандармерія), військова поліція, інші органи, до компетенції яких віднесені слідство та оперативно-розшукова діяльність. Згідно з Кодексом поведінки посадових осіб з підтримки правопорядку, ухваленим Генеральною Асамблеєю ООН у 1979 році, поняття «посадова особа з підтримки правопорядку» включає усіх посадових осіб (тих, які призначаються, або тих, які обираються), діяльність яких пов'язана із забезпеченням правопорядку та які мають поліцейські повноваження (особливо ті, що пов'язані з повноваженнями здійснювати арешт або затримання). До того ж така діяльність охоплює не лише усі дії примусового характеру, але й поширюється на усі види заборон, що встановлені кримінальним законом» [99, с. 12].

Якщо звернутися до побудови органів правопорядку держав-членів Європейського Союзу (дані взяті з сторінки партнерства і співробітництва Європолу [178]), то можна знайти підтвердження зазначеної аргументації.

Австрія

- Federal Ministry of the Interior⁹
- Criminal Intelligence Service
- Federal Agency for State Protection and Counter Terrorism
- The Federal Police
- Federal Ministry of Finance/Customs Administration
- Directorate State Protection and Intelligence Service¹⁰

Бельгія

- Integrated Police Service
- Customs and Excises Administration¹¹

Болгарія

- General Directorate Border Police (GDBP)
- General Directorate Combating Organised Crime (GDCOC)
- National Customs Agency
- State Agency for National Security
- The General Directorate National Police (GDNP)
- The International Operational Co-operation Directorate¹²

Хорватія

- Anti-Money Laundering Office
- Customs Administration
- The Croatian Police
- The Tax Administration¹³

---

⁹ Назви органів правопорядку (Law Enforcement Agencies) подаються англійською мовою з метою збереження їх функціонального призначення, яке може втратитися при перекладі. Крім того, даються тільки назви цих органів, чого в принципі достатньо для підтвердження чи спростування висловленої тези. Огляд функцій та повноважень вказаних органів міститься за долученими посиланнями

¹⁰ <https://www.europol.europa.eu/partners-collaboration/member-states/austria>

¹¹ <https://www.europol.europa.eu/partners-collaboration/member-states/belgium>

¹² <https://www.europol.europa.eu/partners-collaboration/member-states/bulgaria>

¹³ <https://www.europol.europa.eu/partners-collaboration/member-states/croatia>

Кіпр

- Cyprus Police
- Department of Customs and Excise
- Unit for Combating Money Laundering¹⁴

Чехія

- Czech Customs Administration
- Czech National Police¹⁵

Данія

- Danish Police
- Danish Tax and Customs Authorities (SKAT)¹⁶

Естонія

- Estonian Internal Security Service
- Police and Border Guard Board
- Tax and Customs Board¹⁷

Фінляндія

- Finnish Border Guard
- Finnish Customs
- Finnish Police¹⁸

Франція

- Directorate-General of Customs and Indirect Taxes
- French National Police
- National Gendarmerie¹⁹

Німеччина

- 16 State Police Agencies

---

¹⁴ <https://www.europol.europa.eu/partners-collaboration/member-states/cyprus>

¹⁵ <https://www.europol.europa.eu/partners-collaboration/member-states/czech-republic>

¹⁶ <https://www.europol.europa.eu/partners-collaboration/member-states/denmark>

¹⁷ <https://www.europol.europa.eu/partners-collaboration/member-states/estonia>

¹⁸ <https://www.europol.europa.eu/partners-collaboration/member-states/finland>

¹⁹ <https://www.europol.europa.eu/partners-collaboration/member-states/france>

- Central Customs Investigation Service
- Federal Criminal Police Office
- Federal Office for the Protection of the Constitution / 16 State Offices for the Protection of the Constitution
- Federal Police²⁰

Греція

- Hellenic Coastguard
- Hellenic Customs Service
- Hellenic Police
- International Police Cooperation Division
- Special Secretariat of Financial and Economic Crime Unit – (S.D.O.E.)²¹

Угорщина

- Counter Terrorism Centre
- Hungarian National Police
- National Tax and Customs Administration²²

Ірландія

- Customs Service
- Irish National Police²³

Італія

- Carabinieri Corps
- Finance Corps
- Italian National Police
- Penitentiary Police Corps²⁴

---

²⁰ <https://www.europol.europa.eu/partners-collaboration/member-states/germany>

²¹ <https://www.europol.europa.eu/partners-collaboration/member-states/greece>

²² <https://www.europol.europa.eu/partners-collaboration/member-states/hungary>

²³ <https://www.europol.europa.eu/partners-collaboration/member-states/ireland>

²⁴ <https://www.europol.europa.eu/partners-collaboration/member-states/italy>

Латвія

- State Police
- State Revenue Service Tax and Customs Police Department
- The Corruption Prevention and Combating Bureau
- Latvian State Security Service
- State Border Guard²⁵

Литва

- Financial Crime Investigation Service
- Guard Service
- Police Department
- Special Investigation Service
- State Security Department
- The Customs Department²⁶

Люксембург

- Grand–Ducale Police²⁷

Мальта

- Customs Department
- Maltese Armed Forces
- Maltese Police Force²⁸

Нідерланди

- Dutch Police
- Ministry of Housing, Spatial Planning and the Environment's Information and Investigation Service (VROM-IOD)
- Public Prosecution Service
- Special Investigation Services

---

²⁵ <https://www.europol.europa.eu/partners-collaboration/member-states/latvia>

²⁶ <https://www.europol.europa.eu/partners-collaboration/member-states/lithuania>

²⁷ <https://www.europol.europa.eu/partners-collaboration/member-states/luxembourg>

²⁸ <https://www.europol.europa.eu/partners-collaboration/member-states/malta>

- The Royal Netherlands Marechaussee²⁹

Польща

- Border Guard
- Central Anti-Corruption Bureau
- Customs Service
- Internal Security Agency
- National Police³⁰

Португалія

- AT - Tax and Customs Authority
- Judicial Police
- Maritime police
- National Republican Guard
- Public Security Police
- ASAE - Economic and Food Safety Authority³¹

Румунія

- Customs National Authority
- General Inspectorate of the Romanian Border Police
- General Inspectorate of the Romanian Police
- Romanian Intelligence Service³²

Словацьчина

- Customs Administration of the Slovak Republic
- Police Force of the Slovak Republic³³

Словенія

- Financial Administration of the Republic of Slovenia

---

²⁹ <https://www.europol.europa.eu/partners-collaboration/member-states/netherlands>

³⁰ <https://www.europol.europa.eu/partners-collaboration/member-states/poland>

³¹ <https://www.europol.europa.eu/partners-collaboration/member-states/portugal>

³² <https://www.europol.europa.eu/partners-collaboration/member-states/romania>

³³ <https://www.europol.europa.eu/partners-collaboration/member-states/slovakia>

- National Police
- Office for Money Laundering Prevention³⁴

Іспанія

- Civil Guard
- Customs Surveillance Service
- National Police³⁵

Швеція

- The Tax Fraud Unit within the Swedish Tax Agency
- Coastguard
- Swedish Customs
- Swedish Security Service
- The Swedish Economic Crime Authority
- The Swedish Police Authority³⁶

Як бачимо, у більшості європейських країн існує базова структура органів правопорядку (law enforcement agencies), яка, зазвичай включає поліцію (в різній інтерпретації назви) як основний орган забезпечення правопорядку. Практично всі держави мають відповідний орган митної служби, яка, безумовно, відіграє важливу роль у забезпеченні економічної безпеки – тут відчувається транспонування законодавства Європейського Союзу. Також поширеною є наявність спеціалізованих підрозділів для боротьби з фінансовими злочинами та відмиванням коштів – також вплив Європейського Союзу.

Кількість органів правопорядку (law enforcement agencies) може суттєво відрізнятися в різних країнах. Наприклад, у Люксембурзі діє лише одна поліцейська служба (Grand-Ducal Police), тоді як у Німеччині внаслідок

---

³⁴ <https://www.europol.europa.eu/partners-collaboration/member-states/slovenia>

³⁵ <https://www.europol.europa.eu/partners-collaboration/member-states/spain>

³⁶ <https://www.europol.europa.eu/partners-collaboration/member-states/sweden>

федеративного устрою існує розгалужена система загальнодержавних органів правопорядку та органів правопорядку суб'єктів федерації.

Європейський досвід демонструє, що ефективна система правопорядку базується на чіткому розподілі повноважень між різними органами, кожен з яких має свою спеціалізацію. Фактично у всіх країнах ця тенденція до спеціалізації органів правопорядку за напрямками діяльності (боротьба з економічними злочинами, протидія тероризму, захист кордонів тощо) простежується за схожими принципами, що не є дивним, оскільки всі держави є членами ЄС, тому протидія тим кримінальним правопорушенням, які визначені на загальному рівні, будується майже однаково. Отож, повторно можна підтвердити тезу відповідності запропонованого терміну «органи правопорядку» євроінтеграційним інтересам України.

До речі, на рівні ЄС, зберігається аналогічний підхід. Як стверджує Marco F., Європейський Союз має мережу agencies (див. рис. 3), які співпрацюють у певних питаннях, серед яких найважливішими є боротьба з організованою злочинністю та тероризмом, що входить у широку категорію law enforcement [177]. Автор зазначає, що «у минулому це називали третім стовпом, а тепер – юстицією та внутрішніми справами. Зв'язок із law enforcement та боротьбою з тероризмом, який об'єднує всі ці агенції, полягає в тому, що всі вони роблять свій внесок у безпеку та стійкість ЄС до різних загроз. Це не тільки організована злочинність і тероризм. Вони включають шахрайство проти інтересів Союзу, міграцію, управління кордонами, продовольчу безпеку, епідемії та безпеку Союзу. Агенції співпрацюють і координують одна одну, а також з національними органами влади та міжнародними партнерами, щоб обмінюватися інформацією, досвідом, ресурсами та передовим досвідом. Вони також надають оперативну, технічну та юридичну підтримку державам-членам та установам ЄС» [177].

Детально система кримінальної юстиції ЄС проаналізована у працях В. І. Ірінєвої [30], у навчальному посібнику «Основи кримінальної політики Європейського Союзу» [85] та ін.

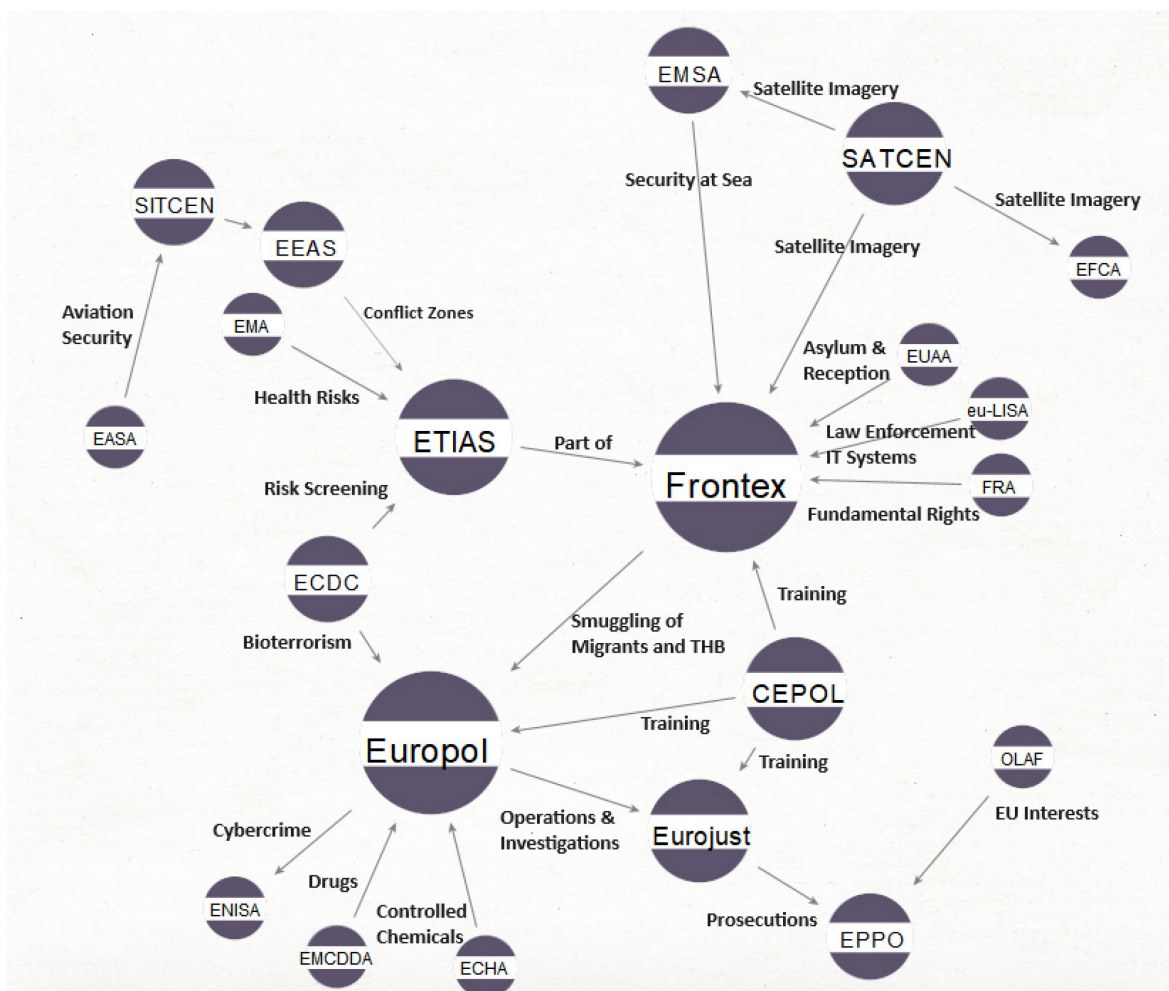

Рис.3. Органи правопорядку ЄС (за Marco F. <https://www.linkedin.com/pulse/eu-agency-competence-law-enforcement-marco-f--lrtze/>)

Як і в усіх інших випадках, введення нового поняття (нагадуємо, йдеться про «орган правопорядку») відразу викликає палкі наукові дискусії стосовно змістового наповнення такого поняття. У даному випадку дискусія загострюється тим, що воно вводиться у Конституції України, але не деталізується в інших актах, наприклад, у Кримінальному процесуальному

кодексі України. Хоча варто віддати належне, у деяких нормативних актах цей термін починає застосовуватися досить активно. Наприклад, у Законі України «Про Національну поліцію», який, до речі, був прийнятий до вступу в дію Закону, за яким «органи правопорядку» появились в Конституції, йдеться про те, що «поліція у процесі своєї діяльності взаємодіє з *органами правопорядку* (виділено мною – Є.К.) та іншими органами державної влади, а також органами місцевого самоврядування відповідно до закону та інших нормативно-правових актів» (стаття 5) [119]. Згадуються органи правопорядку й у ст.ст. 23, 25 та 88 Закону України «Про Національну поліцію» [119]. Причому, якщо глянути на пп.25 ст.23 (поліція ... виконує в межах компетенції запити органів правопорядку (правоохоронних органів) інших держав або міжнародних організацій поліції відповідно до закону та міжнародних договорів України [119]), то органи правопорядку інших держав вживається як аналог до поняття «правоохоронні органи», що не зовсім відповідає Конституційному підходу. Хоча тут не варто загострювати, оскільки це, все таки, органи інших держав, можливо, в якійсь з них йде мова саме про правоохоронні органи.

Ю. Мороз визначає орган правопорядку України як створений державою на підставі норм чинного національного законодавства структурно організований колектив державних службовців, які наділені державно-владними повноваженнями здійснювати досудове розслідування, негласні й інші слідчі і розшукові дії, застосовувати легальний примус (вогнепальну зброю також), основна та повсякденна діяльність яких спрямована на реалізацію державної політики у сфері охорони прав, свобод і законних інтересів людини, гарантування державної безпеки, законності та правопорядку в суспільстві [75, с. 29].

Звичайно, виникло питання й про співвідношення понять «правоохоронні органи» та «органи правопорядку». З цього приводу, Н. М. Ярмиш вважає, що до органів правопорядку відносяться ті органи, які у

своєму складі мають силові, озброєні підрозділи та працівники яких наділені правом застосовувати примушування, зокрема з використанням вогнепальної зброї. При цьому прокурорський нагляд може здійснюватися лише за тими органами правопорядку, що наділені функцією здійснювати «негласні та інші слідчі і розшукові дії» [176, с. 83]. Також Н. М. Ярмиш стверджує, що термін «органи правопорядку» є аналогом іншого - «орган охорони правопорядку», який був запропонований Комісією з питань правоохоронної діяльності Конституційної Асамблеї під керівництвом академіка В. Я. Тація, що працювала впродовж 2012-2014 рр., в контексті необхідності розглядати органи охорони правопорядку як вид правоохоронних органів, для яких правоохоронна функція є основною і яким надані повноваження, спрямовані на захист прав, свобод людини й охорону правопорядку, а також зазначені органи мають право легального застосування примусу до правопорушників і у своєму складі містять озброєні формування [176, с. 79-80].

М. В. Руденко та О. П. Шайтуро вважають, що одним із критеріїв віднесення тих чи інших правоохоронних органів до органів правопорядку є наявність повноважень на здійснення негласних слідчих (розшукових) дій у досудовому розслідуванні кримінальних правопорушень, оскільки саме їх реалізація спрямована на захист громадян і держави від неправомірних посягань, поновлення порушених прав та інтересів, тобто на застосування і охорону права, регламентованого Конституцією та законами України [130, с. 160].

На основі системного аналізу положень п. 2 ст. 131-1 Конституції України та ст. 38 та 41 КПК України, А. В. Лапкін вважає, що «...до органів правопорядку, за якими здійснюється прокурорський нагляд, можна віднести: І. Органи досудового розслідування (органи, що здійснюють дізнання і досудове слідство), а саме: 1) слідчі підрозділи: а) органів Національної поліції; б) органів безпеки; в) органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства; г) органів державного бюро розслідувань; г)

органів Державної кримінально-виконавчої служби України; 2) підрозділ детективів, підрозділ внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України; II. Оперативні підрозділи: Національної поліції, органів безпеки, Національного антикорупційного бюро України, Державного бюро розслідувань, органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового і митного законодавства, Державної кримінально-виконавчої служби України, Державної прикордонної служби України...» [59, с. 119-120]. Така позиція заслуговує на підтримку, оскільки вона в принципі відповідає законодавчому підходу, визначеному вище.

Однак, А. В. Лапкін слушно піднімає ще одну проблему щодо зарахування до числа органів правопорядку, за якими може здійснюватися прокурорський нагляд, органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність [59, с. 120]. В цілому автор погоджується з П. М. Каркачем у тому, що під час визначення органів правопорядку треба корелюватись з Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність», в якому постійно розширюється перелік цих органів, що ускладнює ефективність нагляду прокуратури за законністю діяльності таких органів [33, с. 146]. Але, водночас, А. В. Лапкін стверджує, що «...виходячи із наведеного у ст. 2 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» визначення оперативно-розшукової діяльності, можна дійти висновку, що остання не є тотожною гласним і негласним розшуковим діям, нагляд за якими передбачає п. 2 ст. 131-1 Конституції України. З огляду на це, можна дійти висновку, що сфера розглядуваного прокурорського нагляду має бути обмежена лише слідчими і розшуковими діями, які здійснюються у кримінальному провадженні. Таким чином, певний масив оперативно-розшукової діяльності, яка здійснюється поза сферою кримінального провадження, не підлягає прокурорському нагляду [59, с. 120]. Не вступаючи в дискусію, оскільки вирішення цього питання вимагає окремих досліджень кримінально-процесуальної політики, погоджуємося з автором хоча б у тому, що проблема є, і вона вимагає

вирішення не тільки з позицій науковців, а й внесення певної ясності на рівні законодавства.

Отож, на основі аналізу законодавчих положень, досвіду держав ЄС, ЄС в цілому та ряду доктринальних позицій, можна констатувати, що використання терміну «органи правопорядку» є цілком виправданим і цю, третю, групу органів кримінальної юстиції можна поіменувати «органи правопорядку» у якості аналогу до європейського розуміння «law enforcement agencies».

Окремо слід сказати ще про один орган, який залишився поза увагою КПК України. Виходячи з статті 1 Закону України «Про військову службу правопорядку», «військова служба правопорядку у Збройних Силах України - спеціальне правоохоронне формування у складі Збройних Сил України, призначене для забезпечення правопорядку і військової дисципліни серед військовослужбовців Збройних Сил України у місцях дислокації військових частин, у військових навчальних закладах, установах та організаціях (далі - військові частини), військових містечках, на вулицях і в громадських місцях; для запобігання кримінальним та іншим правопорушенням у Збройних Силах України, їх припинення; для захисту життя, здоров'я, прав і законних інтересів військовослужбовців, військовозобов'язаних під час проходження ними зборів, працівників Збройних Сил України, а також для захисту майна Збройних Сил України від розкрадання та інших протиправних посягань, а так само для участі у протидії диверсійним проявам і терористичним актам на військових об'єктах» [105]. Зрозуміло, що ця служба не проводить відповідних процесуальних дій. Але вже в силу хоча б таких повноважень, як «виявлення причин, передумов і обставин кримінальних та інших правопорушень, вчинених у військових частинах та на військових об'єктах», «розшук осіб, які самовільно залишили військові частини (місця служби)» та «запобігання вчиненню і припинення кримінальних та інших правопорушень у Збройних Силах України» [105] цей орган повинен входити у структуру органів

правопорядку. Однак, їх захист має специфічні риси в порівнянні з іншими органами кримінальної юстиції в силу приналежності до Збройних Сил України.

IV. Органи та установи виконання покарань

Перелік органів та установ виконання покарань визначається Главою 3 Кримінально-виконавчого кодексу України [51].

Відповідно до ст. 11 КВК, органами виконання покарань є: центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері виконання кримінальних покарань та пробації, його територіальні органи, уповноважені органи з питань пробації [51].

Таким центральним органом виконавчої влади є **Державна кримінально-виконавча служба**, яка згідно з ст. 6 Закону України «Про державну кримінально-виконавчу службу» здійснює правозастосовні та правоохоронні функції і складається з центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері виконання кримінальних покарань, його територіальних органів управління, кримінально-виконавчої інспекції, установ виконання покарань, слідчих ізоляторів, воєнізованих формувань, навчальних закладів, закладів охорони здоров'я, підприємств установ виконання покарань, інших підприємств, установ і організацій, створених для забезпечення виконання завдань Державної кримінально-виконавчої служби України [112].

У структуру Державної кримінально-виконавчої служби входить Департамент з питань виконання кримінальних покарань, який є міжрегіональним територіальним органом Міністерства юстиції з питань виконання кримінальних покарань і, водночас, є органом Державної кримінально-виконавчої служби України³⁷. Саме на Департамент та на його

---

³⁷ <https://kvs.gov.ua/about-service/structure/dvkp/>

регіональні підрозділи покладено завдання з реалізації повноважень Мін'юсту в сфері виконання кримінальних покарань.

Також у структурі Державної кримінально-виконавчої служби відповідно до розпорядження Кабінету Міністрів України від 13 вересня 2017 року №655-р «Про утворення державної установи «Центр пробації» [124], підпункту 13.1 пункту 12 Положення про Міністерство юстиції України, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 02 липня 2014 року № 228 [95] створено Державну установу «Центр пробації», повноваження якої визначені відповідним Положенням, затвердженим наказом Міністерства юстиції України від 29.03.2024 № 896/5 «Про затвердження Положення про державну установу «Центр пробації» [113].

Відповідно до п. 1 вказаного положення, ДУ «Центр пробації» є неприбутковою державною установою, створеною для забезпечення виконання завдань Державної кримінально-виконавчої служби України з питань пробації і безпосереднього спрямування та координації діяльності уповноважених органів з питань пробації, що належить до сфери управління Мін'юсту [113].

Отож, в структурі Державної кримінально-виконавчої служби функціонують два *органи*, які можна віднести до органів кримінальної юстиції. Департамент з питань виконання кримінальних покарань (та його регіональні підрозділи) відповідає за виконання кримінальних покарань, а ДУ «Центр пробації» - за всі питання, пов'язані з пробацією.

Згідно з ч.2 ст.11 КВК України, *установами* виконання покарань є:

- кримінально-виконавчі установи. Відповідно до ч. 3 ст. 11 КВК України, кримінально-виконавчі установи поділяються на кримінально-виконавчі установи відкритого типу (виправні центри - виконують покарання у виді обмеження волі стосовно осіб, засуджених за кримінальні проступки та нетяжкі злочини, а також засуджених, яким даний вид покарання призначено

відповідно до статей 82, 389 КК України (ст. 16 КВК України)) і кримінально-виконавчі установи закритого типу (виправні колонії - виконують покарання у виді позбавлення волі на певний строк, довічного позбавлення волі (ч. 1 ст. 18 КВК України)) [51]. Виправні колонії поділяються на колонії мінімального, середнього і максимального рівнів безпеки. У разі необхідності в межах однієї виправної колонії можуть створюватися сектори з різними рівнями безпеки (ч. 4 ст. 11 КВК України) [51]. Виправні колонії мінімального рівня безпеки поділяються на колонії мінімального рівня безпеки з полегшеними умовами тримання і колонії мінімального рівня безпеки із загальними умовами тримання. У виправних колоніях можуть створюватися сектори для тримання осіб, узятих під варту, за умови забезпечення ізоляції від засуджених, які тримаються у цій установі. У виправних колоніях мінімального та середнього рівнів безпеки можуть створюватися сектори для відбування покарання засудженими неповнолітніми, за умови забезпечення їх ізоляції від засуджених повнолітніх осіб та за умови дотримання відповідних норм харчування і матеріально-побутового забезпечення, встановлених для неповнолітніх засуджених (чх. 5-6 ст. 11 КВК України) [51].

- спеціальні виховні установи (виховні колонії - виконують покарання у виді позбавлення волі на певний строк стосовно засуджених неповнолітніх (ст. 19 КВК України)),
- слідчі ізолятори - виконують функції виправних колоній мінімального рівня безпеки із загальними умовами тримання і виправних колоній середнього рівня безпеки стосовно засуджених, які залишені для роботи з господарського обслуговування. У період дії воєнного стану в Україні та протягом двох років після його припинення чи скасування у слідчих ізоляторах можуть

створюватися сектори максимального рівня безпеки для відбування покарання чоловіками, засудженими до довічного позбавлення волі, з урахуванням їхніх прав та обов'язків та з дотриманням вимог суворої ізоляції від інших категорій осіб, які тримаються у цих установах) (ч. 3 ст. 18 КВК України) [51].

Зрозуміло, що військова агресія російської федерації змусила визначити певні правила, які стосуються утримання військовополонених, в т.ч. із залученням ресурсів установ відбування покарань. У березні 2022 року статтю 11 КВК України було доповнено новою нормою, згідно з якою «під час дії воєнного стану в Україні у зв'язку з неможливістю доставлення військовополонених безпосередньо до табору для тримання військовополонених, з метою забезпечення їхнього життя та здоров'я такі особи можуть тимчасово перебувати в дільницях для тримання військовополонених, утворених у виправних колоніях мінімального рівня безпеки із загальними умовами тримання, середнього та максимального рівнів безпеки. Військовополонені, які перебувають у дільницях для тримання військовополонених, переміщуються до табору для тримання військовополонених, як тільки таке безпечне переміщення стане практично можливим» [51].

Крім того, Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо функціонування установ виконання покарань та установ попереднього ув'язнення в період воєнного стану» [107], статтю 18 КВК України було доповнено частиною четвертою, згідно з якою у період дії воєнного стану в Україні та протягом двох років після його припинення чи скасування табори для тримання військовополонених виконують функції виправних колоній щодо військовополонених, засуджених до позбавлення волі на певний строк або до довічного позбавлення волі. Засуджені військовополонені тримаються окремо від інших військовополонених з дотриманням норм міжнародного гуманітарного права [107].

Як бачимо, у свої політиці воєнного часу Україна докладає необхідних зусиль для дотримання міжнародних стандартів щодо належного утримання військовополонених, чого, на жаль, не простежується в політиці російської федерації.

Крім вищенаведеного переліку установ, з врахуванням відповідної специфіки (ч. 8 ст. 11 КВК України), виконання кримінальних покарань також здійснюють:

- органи державної виконавчої служби (виконуються покарання у виді конфіскації майна та штрафу) (ст. 12 КВК України) [51],
- військові частини, гауптвахти (виконують покарання у виді позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу, службового обмеження для військовослужбовців, засуджених за кримінальні проступки, арешту з утриманням засуджених на гауптвахтах, а також здійснюють контроль за поведінкою засуджених військовослужбовців, звільнених від відбування покарання з випробуванням) (ст. 14 КВК України) [51],
- дисциплінарний батальйон (виконує покарання у виді тримання в дисциплінарному батальйоні засуджених військовослужбовців строкової служби, військовослужбовців, які проходять військову службу за контрактом, осіб офіцерського складу, які проходять кадрову військову службу, осіб офіцерського складу, які проходять військову службу за призовом, військовослужбовців, призваних на військову службу під час мобілізації, на особливий період, на військову службу за призовом осіб із числа резервістів в особливий період (крім військовослужбовців-жінок) (ст. 17 КВК України) [51].

Як бачимо, кримінально-виконавче законодавство, яке, як уже згадувалося входить як у систему кримінальної юстиції, так у систему джерел

кримінально-виконавчої політики, містить розгалужену систему органів та установ виконання покарань, які відносяться до четвертої групи органів кримінальної юстиції.

V. Адвокатура

Законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» [109] (нагадаємо, цей той самий закон яким Конституцію України [44] було доповнено нормою щодо прокуратури), Конституцію України було доповнено ст. 131-2, за ч. 1 якої для надання професійної правничої допомоги в Україні діє адвокатура [44].

Важливим для нашого дослідження є положення про те, що виключно адвокат здійснює захист від кримінального обвинувачення (ч.4 ст.131-2 Конституції України) [44].

О. Ю. Дудченко справедливо стверджує, що якщо правоохоронні органи та їх співвідношення з органами кримінальної юстиції хоч обговорюються в наукових колах з метою пошуку оптимальної системи, то місце адвокатури в системі органів кримінальної юстиції... взагалі оминається науковою спільнотою [23, с. 56]. Одну з причин такого стану науковець виводить з того, що адвокатура, на відміну від сторони обвинувачення, є недержавною інституцією. Автор також зауважує, що «..адвокатуру сьогодні продовжують розглядати як суміжний інститут, що звичайно приймає участь у в кримінальному процесі, однак не як обов'язковий елемент, а як залучений учасник» [23, с. 56-57].

Так, згідно ч.1 ст. 2 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», адвокатура України – недержавний самоврядний інститут, що забезпечує здійснення захисту, представництва та надання інших видів правничої допомоги на професійній основі, а також самостійно вирішує питання організації і діяльності адвокатури [100].

Але саме в такому статусі адвокатури й передбачалося реформування органів кримінальної юстиції. Згідно Концепції, «...для забезпечення

змагальності та процесуальної рівноправності сторін обвинувачення і захисту слід завершити становлення адвокатури як незалежної самоврядної організації, яка здійснює функцію захисту у кримінальному провадженні» [122].

Те, що адвокатура є недержавним інститутом, жодним чином не применшує її ролі у кримінальному провадженні. За своєю функцією, адвокатура (виключно) здійснює захист від кримінального обвинувачення, відтак є невід'ємною складовою такої діяльності, адже навіть теоретично складно собі уявити кримінальне провадження, у якому відсутня присутність адвокатури. Якщо ми включаємо до переліку органів кримінальної юстиції прокуратуру, органи правопорядку, то невключення до нього адвокатури (у діяльності конкретного адвоката), яка знаходиться разом з прокуратурою (у діяльності конкретного прокурора) і судом в одній залі з приводу одного кримінального провадження, виглядатиме по меншій мірі нелогічним.

Тому нагадаємо, що за підтримуваними нами функціональним підходом, кримінальна юстиція є різновидом юстиційної діяльності, спрямованої на реалізацію правозахисної функції держави. Якщо дотримуватися такого функціонального підходу, то функція захисту, як і функція обвинувачення, на основі принципу змагальності, є невід'ємною складовою будь-якого кримінального провадження, яке за своєю суттю і змістом є проявом юстиційної діяльності, точніше, конкретного її виду, яким ми називаємо кримінальною юстицією.

Не вступаючи в дискусію щодо ролі адвокатури у реалізації правоохоронної функції, її співвідношення з правоохоронними чи із згадуваними в літературі правозахисними органами, наголошуємо, що з позицій даного дослідження, застосування функціонально-інституційного підходу, а також згадане формулювання конституційної норми, дозволяє долучити адвокатуру до органів кримінальної юстиції, незважаючи на її недержавний характер.

На завершення дослідження питання окреслення переліку органів кримінальної юстиції варто звернути увагу ще на один аспект. Як відомо, у кримінально-правовій політиці, як і в будь-якій її сфері, виділяють суб'єктів та учасників. Наприклад, П. Л. Фріс, на основі рівневої диференціації (про неї – в наступному підрозділі) кримінально-правової політики виділяє суб'єктів кримінально-правової політики, до яких вчений відносить «Верховну Раду України; Президента України; Конституційний Суд України та Верховний Суд України» [167, с. 86]. Окрім того, науковець додатково зазначає, що «...кримінально-правова політика знає інший інститут – учасники кримінально-правової політики. Ними виступають: суди загальної юрисдикції; інші органи кримінальної юстиції (прокуратура, МВС, СБУ, органи податкової міліції, органи ДДУПВП та ін.); громадяни (як при виконанні ними кримінально-правових приписів, так і у випадках притягнення їх до кримінальної відповідальності за порушення норм КК). Учасники кримінально-правової політики, на відміну від суб'єктів не формують кримінально-правової політики, а лише діють у сфері кримінально-правової охорони» [167, с. 147].

У продовження цього І. В. Козич дещо модифікує такий підхід, вважаючи, що «...суб'єкти верховної влади не залежать від волі будь-якої іншої людини чи організації й не підлягають їй, і жодні інші визнані суб'єкти влади не можуть перешкоджати її діяльності чи анулювати її рішення (окрім механізму взаємного стримування та противаг, передбаченого теорією розподілу влади)» [41, с. 161]. Цих суб'єктів вчений об'єднує в групу «суб'єкти творення кримінально-правової політики» [41, с. 161].

Іншу складову, яку вчений будує на основі відносин підпорядкування, І. В. Козич визначає як «...влада, суб'єкти якої в межах своєї сфери діяльності певною мірою підлягають зовнішньому контролю, оскільки існує якась вища інстанція, яка може впливати, обмежувати, спрямовувати її діяльність або

скасувати її рішення...» [41, с. 162]. Ці органи, на думку науковця, відносяться до суб'єктів реалізації кримінально-правової політики [41, с. 161].

Отож, І. В. Козич об'єднує визначених у працях П. Л. Фріса суб'єктів та учасників кримінально-правової політики, вважаючи їх в цілому суб'єктами, але з різним функціональним навантаженням: одні з них творять кримінально-правову політику (чи будь-яку її сферу), а інші, керуючись взаємозалежністю та підпорядкованістю, її реалізують.

А от щодо учасників, вчений слушно вказує, що «...на формування кримінально-правової політики можуть впливати громадяни України, громадські організації, політичні партії, засоби масової інформації і т.п. – усі вони є учасниками кримінально-правової політики, які шляхом певної політичної активності можуть формувати запити, а в кінцевому – сприяти реалізації нормотворчої функції (наприклад, шляхом обговорення відповідних законопроектів у сфері кримінально-правової політики)» [41, с. 272-273].

Причому, І. В. Козич вказує, що розмежуванню суб'єктів та учасників кримінально-правової політики слугує саме функціональний підхід, адже її учасники не є «...суб'єктами, оскільки не реалізують функцій кримінально-правової політики, а беруть участь в її реалізації різними способами, починаючи від дотримання кримінально-правових норм (громадяни) і закінчуючи сприянням комунікації суспільства і представницької влади (ЗМІ)» [41, с. 272].

Абсолютно підтримуючи зазначений підхід, варто підсумувати, що вищезазначені групи *органів кримінальної юстиції* за своїм функціональним призначенням відносяться до *суб'єктів реалізації кримінально-правової політики у сфері забезпечення охорони діяльності органів кримінальної юстиції*. Суб'єкти творення є загальними для всіх сфер кримінально-правової політики, а їх перелік уже сформований у зазначених вище дослідженнях та дослідженнях багатьох інших фахівців.

Однак, коло учасників кримінально-правової політики варто дещо розширити. Причому, на прикладі кримінально-правової політики у сфері забезпечення охорони діяльності органів кримінальної юстиції це проявляється особливо.

Ні для кого не є секретом, що багато суб'єктів кримінально-правової політики створюють величезну кількість дорадчо-консультативних органів, причому як на рівні суб'єктів творення, так і на рівні суб'єктів її реалізації. Наприклад, Розпорядженням Голови Верховної Ради України від 30.12.2021 № 502 з метою забезпечення наукового супроводу діяльності Верховної Ради України створено Науково-консультативну раду при Голові Верховної Ради України[117], а у Додатку до цього розпорядження міститься персональний склад такої Ради. Причому, аж дві групи науковців дотичні до питань кримінально-правової політики у сфері забезпечення охорони діяльності органів кримінальної юстиції: «Кримінальне законодавство. Кримінальне процесуальне законодавство» та «Судоустрій, прокуратура, адвокатура» [117, додаток 1].

Указом Президента України від 7 серпня 2019 року № 584/2019 утворена Комісія з питань правової реформи, яка є консультативно-дорадчим органом при Президентові України, діяльність якої ґрунтується на засадах верховенства права, відкритості та прозорості, професіоналізму і добросовісності, самоврядності та незалежності (п.1 Указу) [146]. У складі цієї комісії утворено цілий ряд робочих груп, що безпосередньо впливають на формування кримінально-правової політики у сфері забезпечення охорони діяльності органів кримінальної юстиції:

- робоча група з питань розвитку законодавства про організацію судової влади та здійснення правосуддя;
- робоча група з питань розвитку кримінального права (саме ця група на чолі з проф. Ю. В. Бауліним запропонувала Проект

нового Кримінального кодексу України, основні положення якого щодо органів кримінальної юстиції буде розглянуто у Розділі 3);

- робоча група з питань реформування кримінальної юстиції – як бачимо, питання кримінальної юстиції Президентом виділені окремо, що лише підтверджує їх важливість на шляху побудови правової держави.

Існують дорадчі органи й у суддівській ланці. Наприклад, відповідно до статті 47 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» Науково-консультативна рада утворюється при Верховному Суді з числа висококваліфікованих фахівців у сфері права для підготовки наукових висновків з питань діяльності Верховного Суду, що потребують наукового забезпечення [123]. А Постановою Конституційного Суду України від 3 грудня 2018 року № 38-п/2018 створено Науково-консультативну раду Конституційного Суду України, яка утворюється як консультативно-дорадчий орган при Конституційному Суді України для підготовки наукових висновків з питань його діяльності, що потребують наукового забезпечення [96].

Дорадчі органи створені не тільки на рівні суб'єктів формування кримінально-правової політики. Наприклад, Наказом Генерального прокурора від 15 жовтня 2020 року № 487 затверджено Положення про методичну раду, у пп.1.1 якого визначено, що Методична рада діє при Офісі Генерального прокурора та є дорадчим органом, створеним із метою сприяння у дотриманні єдиної правозастосовної практики в органах прокуратури при виконанні функцій, покладених на них законодавством України, методичному забезпеченні прокурорської діяльності [94]. Дорадчі органи прокуратури створюються й на регіональному рівні³⁸. При Національній асоціації адвокатів України, повноваження якої визначені статтею 45 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», Рішенням Ради адвокатів України від

---

³⁸ https://lviv.gp.gov.ua/ua/krlv.html?_m=publications&_t=rec&id=190432

06 квітня 2013 року № 119 створено Науково-консультативну раду при Національній асоціації адвокатів України, яка покликана сприяти зміцненню та розвитку інституту адвокатури в Україні. До завдань Науково-консультативної ради також належать визначення пріоритетних напрямів наукових досліджень у галузі адвокатури і адвокатської діяльності та сприяння підвищенню кваліфікації адвокатів України [97].

Не варто забувати й про спеціальні освітні установи. Наприклад, Національна школа суддів України є державною установою із спеціальним статусом у системі правосуддя, яка забезпечує підготовку висококваліфікованих кадрів для системи правосуддя та здійснює науково-дослідну діяльність (ст.ст. 104-105 Закону України «Про судоустрій і статус суддів»). Тренінговий центр прокурорів України (Статут якого затверджено Наказом Генерального прокурора від 29 травня 2020 року № 243 [145]) здійснює:

- 1) підвищення кваліфікації прокурорів;
- 2) підготовку осіб, які успішно пройшли процедуру добору на посаду прокурора, спеціальну підготовку кандидатів на посаду прокурора, відповідно до Закону;
- 3) підвищення кваліфікації державних службовців, у тому числі органів прокуратури, з метою розвитку професійної компетентності, а також працівників інших органів правопорядку, державних органів, установ, організацій незалежно від форми власності;
- 4) добір та навчання тренерів (викладачів);
- 5) координацію діяльності регіональних відділень;
- 6) міжнародне співробітництво;
- 7) участь у підготовці проєктів методичних рекомендації для прокурорів з питань, що виникають під час здійснення прокурорської діяльності [145].

Згідно п.4 Порядку підвищення кваліфікації адвокатів України (нова редакція), затвердженого Рішенням Ради адвокатів України 03 липня 2021

року № 63, Організація та реалізація процесу підвищення кваліфікації адвокатів в Україні здійснюється Вищою школою адвокатури Національної асоціації адвокатів України за сприяння рад адвокатів регіонів та сторонніми акредитованими операторами підвищення кваліфікації адвокатів а органи адвокатського самоврядування співпрацюють з Вищою школою адвокатури Національної асоціації адвокатів України з питань підвищення кваліфікації адвокатів України, надають їй необхідну інформацію та пропозиції [98].

Зрозуміло, що вищеназвані утворення в силу своїх повноважень не можуть ні формувати, ні реалізовувати кримінально-правову політику ні в цілому, ні в конкретній сфері. Однак, цілком зрозуміло, що вони мають значний вплив на ці процеси. Тому, на підставі вищенаведеного, *дорадчі органи* суб'єктів творення та суб'єктів формування кримінально-правової політики у сфері забезпечення охорони діяльності органів кримінальної юстиції слід віднести до її до *учасників*.

2.2. Рівні кримінально-правової політики у сфері забезпечення охорони діяльності органів кримінальної юстиції

Питання про рівні кримінально-правової політики традиційно входить до предмету цікавості досліджень, які спрямовані на вивчення як теоретичних так і практичних аспектів її формування та реалізації, причому як кримінально-правової політики в цілому, так і її окремих сфер. Щоправда, в науці не сформувався єдиний підхід щодо цього.

П. Л. Фріс, який, як вже неодноразово згадувалося, заклав теоретичні підвалини сучасної вітчизняної кримінально-правової політики, проаналізувавши наявні у спеціалізованій літературі підходи, висловив тезу про те, що «..усю кримінально-правову політику необхідно розглядати на основі рівневої диференціації на підставі якої можуть бути виділені наступні її рівні: доктринальний (концептуальний), програмний, законодавчий, правозастосувальний, правовиконавчий та науковий» [167, с. 534]. При цьому,

вчений деталізує наповнення цих рівнів, наголошуючи, що «...доктринальний рівень передбачає існування державно-політичної доктрини, концепції кримінально-правової політики. ... програмний рівень тісно пов'язаний із доктринальним і передбачає наявність чітких як стратегічних (довгострокових), так і тактичних (короткострокових) планів у галузі законодавчої діяльності та регулювання правозастосувальної діяльності у сфері кримінально-правової політики. Законодавчий рівень пов'язаний із безпосередньою діяльністю по розробці та прийняттю кримінально-правових актів та директивних (підзаконних) документів, що визначають застосування кримінально-правових норм та інститутів. Правовиконавчий рівень – найоб'ємніший, оскільки охоплює сферу дотримання кримінально-правових норм, що здійснюється переважною більшістю громадян нашої країни. Правозастосувальний рівень – пов'язаний зі сферою застосування кримінально-правових норм та інститутів, правоохоронними та судовими органами. Саме цей рівень кримінально-правової політики перебуває «на поверхні», оскільки найчастіше піддається аналізу як фахівцями, так і засобами масової інформації. Науковий рівень охоплює розробку концепції кримінально-правової боротьби зі злочинністю, яка здійснюється в діяльності науково-дослідних установ та окремих вчених, що розробляють цю проблематику, аналіз практики застосування кримінально-правових норм та інститутів» [167, с. 534-535].

На основі аналізу наукових підходів до розуміння рівнів кримінально-правової політики, А. А. Митрофанов говорить про 1) правотворчу кримінально-правову політику; 2) інтерпретаційну кримінально-правову політику; 3) правозастосовчу кримінально-правову політику [71, с.143].

Проте, І. В. Козич висловлює інше бачення щодо цього питання. Вчений слушно стверджує, що «рівень» в енциклопедично-довідковій літературі розглядається як «ступінь якості, величина і т.п., досягнуті у чому-небудь», «шар ієрархічної структури» [39; с. 107]. Автор резюмує, що «...вживаючи

термін «рівень кримінально-правової політики», ми неодмінно зіткнемося з проблемами: 1) ступеня якості кожного з вказаних рівнів по відношенню до інших; 2) визначення місця кожного рівня у ієрархічній структурі всіх рівнів вказаної підсистеми політики в сфері протидії злочинності. Звичайно, у цьому випадку не зовсім коректно говорити про кращу якість або більш вагомий досягнення кримінально-правової політики, приміром, на законодавчому рівні, по відношенню до доктринального чи правозастосовчого рівнів, і навпаки. Тому термінологічно термін «рівень» більш підходить до територіального критерію поширення кримінально-правової політики, як-от: кримінально-правова політика на *всеукраїнському, регіональному чи локальному рівнях* – виділено мною – Є.К.) [39; с. 107].

До речі, П. Л. Фріс, також підходить до такого розуміння рівнів, щоправда, при аналізі кримінологічної (профілактичної) політики. Вчений зазначає, що вона «...реалізується за окремими напрямками, які визначаються (особливо через правозастосовну практику) у країні в цілому, у регіонах та на конкретних об'єктах. Це здійснюється шляхом визначення пріоритетних завдань щодо запобігання найбільш розповсюджених видів злочинів, що мають найбільше поширення у конкретному регіоні чи на конкретному об'єкті. Такий підхід, зокрема, дозволяє визначити рівні профілактичної політики – які відповідно будуть *загальнодержавний, регіональний та місцевий...* (виділено мною – Є.К.). Така диференціація є надзвичайно важливою...» [167, с. 108]. Зрозуміло, що якщо такий підхід є важливим для кримінологічної (профілактичної) політики, то немає жодних перешкод для його застосування для суміжної підсистеми політики в сфері боротьби зі злочинністю – кримінально-правової.

Треба звернутися ще до однієї диференціації кримінально-правової політики. І. В. Козич вважає, що за критерієм спрямованості політику поділяють на *внутрішню і зовнішню*, при цьому «...обидва напрямки політики діалектично взаємодіють. У більшості випадків внутрішня політика

обумовлює зміст, засоби, методи і соціальну спрямованість зовнішньої політики. Але, зрозуміло, і зовнішня політика по відношенню до внутрішньої не є нейтральною. У певних умовах вона активно впливає на внутрішню...» [39, с. 81]. Безумовно, адже жодна держава не функціонує в закритому середовищі, існують певні положення міжнародного чи міждержавного характеру, які повинні бути спільними у глобальному середовищі. Особливо гостро це питання стоїть в сучасних умовах євроінтеграційних процесів в Україні, в т.ч. і щодо реформування органів кримінальної юстиції.

П. Л. Фріс також говорить про горизонтальну диференціацію кримінально-правової політики. Вчений стверджує, що відповідно до неї можна вести мову про внутрішню і зовнішню (міжнародну) кримінально-правову політику [167, с. 536].

Щодо зазначених підходів, варто висловити декілька зауважень. По-перше, критерії диференціації кримінально-правової політики за рівнями не повинні викликати гострих зауважень, оскільки автори доволі чітко їх аргументують, виділяючи відповідні рівні. По-друге, підхід І. В. Козича щодо територіального функціонального наповнення кожного рівня видається найбільш придатним для нашого дослідження. По-третє, можливо, варто об'єднати вертикальний і горизонтальний поділи. Дійсно, виділяючи в теорії зовнішню і внутрішню політику, нам не вдасться її розділити на практиці, адже кримінально-правова політика в будь-якій сфері є монолітом і в горизонтальному (зовнішньому і внутрішньому), і у вертикальному (загальнодержавному, регіональному та місцевому) спрямуванні. Виходячи з цього варто сформулювати видозмінений вертикально-горизонтальний підхід до виділення рівнів кримінально-правової політики у сфері забезпечення охорони діяльності органів кримінальної юстиції:

- 1) **наддержавний (міждержавний) рівень**, який відповідатиме вищезгаданій зовнішній політиці

2) **державний рівень**, який охоплює зазначену внутрішню політику, включаючи в себе:

- *загальнодержавний рівень*;
- *регіональний рівень*;
- *місцевий (локальний) рівень*.

І. В. Козич, висловлюючи свою позицію щодо специфіки досліджень кримінально-правової політики, що дослідження «...функцій кримінально-правової політики повинне бути відмежоване від вивчення кримінально-правових норм у принципі, а зосереджуватися на пошуку оптимальних взаємодій владних суб'єктів» [41, с. 160-161].

З вказаним твердженням можна погодитися лише в частині. По-перше, справедливим є твердження про те, що вивчення певної сфери кримінально-правової політики не повинно концентрувати увагу на дослідженні конкретних ознак відповідних складів кримінального правопорушення, пошуків колізій і недоліків їх законодавчого конструювання. Все це вже давно зроблено і робиться на дисертаційному і монографічному рівні в чисельних дослідженнях в галузі матеріального кримінального права. По-друге, варто також погодитися з тим, що інституційно-функціональні розвідки повинні бути абсолютним пріоритетом у вивченні кожної окремої взятої сфери кримінально-правової політики, адже політика – це, безапеляційно, діяльність уповноважених суб'єктів (інституційна складова), спрямована на досягнення визначених цілей шляхом виконання поставлених завдань (функціональна складова). Однак, повністю відмежуватися від вивчення кримінально-правових норм теж не вийде, бо тоді це вже буде невідомо яке дослідження, але вже точно не дослідження сфери кримінально-правової політики. Вивчення цих норм стосовно відповідної сфери повинно нести узагальнено-тенденційний характер, і то, з урахуванням того, що первинним предметом цікавості виступають суб'єкти та учасники відповідної сфери кримінально-правової політики, її джерела, рівні і т.п. Недоліки ж конструювання норми чи

практика її застосування сформується як з наукових розвідок фахівців, так і в процесі її реалізації при застосування органами кримінальної юстиції.

Виходячи з наведеного, не вдаючись в детальне встановлення ознак складів кримінальних правопорушень чи особливостей караності таких діянь, спробуємо проаналізувати виділені вище наддержавний і державний рівні кримінально-правової політики у сфері забезпечення охорони діяльності органів кримінальної юстиції.

Тут потрібно повернутися до положень Концепції, згідно з якими систему кримінальної юстицію становлять не тільки органи й установи, перелік яких ми встановили у попередньому підрозділі, а й законодавство відповідних галузей – кримінальне, кримінально-процесуальне та кримінально-виконавче.

Якщо говорити про *наддержавний* рівень, то такий поділ є дуже умовним, бо специфікою кримінально-правового регулювання ЄС (а саме його ми визначаємо як орієнтир внаслідок євроінтеграційних прагнень України) є те, що у ньому немає чіткого поділу на кримінальне право, кримінальний процес чи кримінально-виконавче право. Всі ці галузі, зазвичай, використовуються в розумінні єдиного середовища *criminal justice*, яке є настільки широким, що охоплює і суб'єктів, і їх повноваження, і рекомендаційні норми «м'якого» кримінального права, і процедуру і багато іншого. В. І. Ірінеєва з цього приводу теж зазначає, що «...категорія «кримінальна юстиція в ЄС» є неоднозначною. Її можна розглядати у двох аспектах: як стратегічну ціль захисту прав громадян та інтересів Союзу від злочинних посягань (частину простору свободи, безпеки та юстиції) та як сукупність матеріальних та процесуальних норм права ЄС у кримінальній сфері» [30, с. 155]. Тому, вивчаючи наддержавний рівень, варто зупинитися на огляді закріплення міжнародних стандартів забезпечення охорони діяльності органів кримінальної юстиції.

Тут також є своя специфіка. Зазвичай, міжнародні документи чи акти ЄС, не говорять прямо про способи захисту діяльності органів кримінальної юстиції. У них йдеться про певні компетенційні правила чи етичні правила поведінки органів правопорядку в цілому. Звичайно, в багатьох актах йдеться про особливості застосування сили чи засобів ураження, але про них йдеться не тільки в контексті фізичного захисту працівника органів правопорядку. Більше спрямування саме на недопущення неправомірних посягань на безпеку інших громадян.

У сучасній науці існує велика кількість досліджень, в яких вивчаються міжнародно-правові аспекти регулювання правоохоронної діяльності (саме так вона називається в більшості праць). Вчені різносторонньо досліджують Загальну декларацію прав людини (10 грудня 1948 р.), Міжнародний пакт про громадянські й політичні права (16 грудня 1966 р.), Конвенцію проти катувань та інших жорстоких, нелюдських чи таких, що принижують їхню гідність, видів поведінки чи покарання (10 грудня 1984 р.), Основні принципи застосування сили і вогнепальної зброї посадовими особами для підтримки правопорядку (7 вересня 1990 р.), Конвенцію про боротьбу із захопленням заручників (17 грудня 1979 р.), Мінімальні стандартні правила поводження з ув'язненими (31 липня 1957 р.), Типовий договір про взаємну допомогу у сфері кримінального правосуддя (14 грудня 1990 р.) і т.п. документи. У них дійсно встановлені загальні положення щодо захисту прав і основних свобод людини і громадянина. Звісно, деякі положення цих та інших документів не обійшли органи правопорядку (наприклад, щодо застосування сили і зброї, щодо поводження з ув'язненими тощо). Але це загальні документи, які притаманні всій наддержавній кримінально-правовій політиці. Виходячи з того, що вони детально опрацьовані в спеціалізованій літературі, дозволимо собі звернути увагу на декілька досліджень у вітчизняній науці, у яких проаналізовані міжнародні стандарти діяльності органів правопорядку, в т.ч. з позицій їх захисту.

Н. В. Бенч справедливо вказує на важливість тісного співробітництва між Україною та ЄС, виділяючи 1) нормативне співробітництво як діяльність з підписання між Україною та ЄС відповідних документів, в частині боротьби зі злочинністю у всіх її формах, угод про співпрацю між спеціалізованими агенціями та органами Європейського Союзу і відповідними правоохоронними органами України, а також з впровадження цих норм; 2) інституційне співробітництво між відповідними органами правопорядку [7, с. 211-216]. Зрозуміло, що нормативне та інституціональне співробітництво в т.ч. включає і норми щодо забезпечення діяльності відповідних органів. Співробітництво з ЄС стало також предметом пильної уваги В. І. Іріклеєвої [30], З. М. Макарухи [66], О. І. Мерзи [70] та ін.

О. І. Безпалова вважає, що міжнародні стандарти встановлюють базові принципи діяльності органів правопорядку через систему міжнародно-правових актів. На думку вченої, ці документи формуються шляхом відбору найбільш ефективних та універсально значущих норм з національних систем права різних країн, результатом узгодження різних підходів та створення компромісних юридичних формул [4, с. 192].

Ключовими міжнародними документами, що визначають стандарти діяльності в сфері правопорядку, вчена вважає Декларацію про поліцію від 1979 року [127] та Європейський кодекс поліцейської етики від 2001 року [28]. Ці акти встановлюють, що працівники органів правопорядку повинні захищати громадян та суспільство від протиправних посягань виключно відповідно до закону, при цьому застосування сили допускається лише в необхідних межах. Окрему увагу О. І. Безпалова приділяє професійним стандартам діяльності правоохоронців, що включають нерозголошення конфіденційної інформації, заборону корупції, належне поводження із затриманими. Дотримання цих стандартів напряду залежить від якості професійної підготовки працівників органів правопорядку. Вчена наголошує, що для контролю за дотриманням міжнародних стандартів важливу роль

відіграє громадський нагляд, розвиток якого у громадянському суспільстві дозволяє виявляти порушення, аналізувати проблемні питання та надавати рекомендації щодо подальшого вдосконалення роботи правоохоронних органів [4, с. 205].

Варто більш прискіпливо глянути на Декларацію про поліцію, схвалену Резолюцією Парламентської Асамблеї Ради Європи № 690 (1979). Важливо, що в цьому документі прямо вказано, що він, а точніше, Розділ А «Етика» та Розділ В «Статус» поширюється на «...осіб і організації, в тому числі такі органи як таємні служби, воєнізовані сили поліції, збройні сили і дружинники, які виконують поліцейські функції, і несуть відповідальність за підтримання правопорядку, розслідування порушень і підтримку публічного порядку та державної безпеки (*примітка з документу – Є.К.*) [127]. Абсолютно прийнятний для нас перелік, хоча б із позицій другої і третьої груп органів кримінальної юстиції.

Найважливішим у цьому документі є те, що окрім правил поведінки та певних етичних стандартів, у ньому міститься значна кількість норм, що в тій чи іншій мірі стосуються захисту офіцера поліції (збірне поняття в цьому документі, під яким ми сміливо можемо розуміти працівника органу правопорядку) чи їх діяльності в цілому. Наведемо ці норми, оскільки вони мають важливе значення для наддержавного рівня кримінально-правової політики у сфері забезпечення охорони діяльності органів кримінальної юстиції:

- виходячи зі змісту п.6 Преамбули, офіцери поліції повинні мати статус і права, які прирівнюються до статусу і прав державних службовців [127], водночас, за п. 11 Розділу В, права офіцера поліції перед судами або трибуналами повинні бути такими самими, як і в будь-яких інших громадян;

- за п. 7 Розділу А, ані кримінальні, ні дисциплінарні заходи не можуть бути застосовані до офіцера поліції, який відмовився виконувати протиправний наказ [127];
- за п. 13 Розділу А, офіцери поліції повинні отримувати зрозумілі та чіткі розпорядження щодо способу та обставин, за яких вони повинні застосовувати зброю [127] – кореспондує попередній нормі. Очевидно, це положення спрямоване на додатковий захист від протиправного наказу щодо застосування зброї;
- за п. 16 Розділу А, офіцер поліції, який дотримується положень цієї декларації, має право на активну моральну і фізичну підтримку суспільства, якому він служить [127] – невід’ємна морально-етична складова, якої так бракує нашому суспільству в контексті підтримки роботи органів правопорядку. Саме на забезпечення цього і повинен бути націлений відповідний напрямок кримінально-правової ідеології, питаннями якої в цілому активно займається П. Л. Фріс [158]. Сюди ж варто віднести положення п. 4 Розділу В, за яким професійні, психологічні та матеріальні умови, в яких офіцер поліції повинен виконувати свої обов’язки, мають бути такими, щоб захищати його чесність, неупередженість та гідність [127];
- за п. 9 Розділу В, при відкритті дисциплінарного чи кримінального провадження проти нього, офіцер поліції має право бути почутим і право на адвокатський захист Рішення має бути прийняте в розумний строк (у цих положеннях чітко простежується взаємодія між різними групами органів кримінальної юстиції, а саме між органами правопорядку та адвокатурою) [127];
- за п. 10 Розділу В, офіцер поліції, до якого були вжиті дисциплінарні заходи або якому було призначено кримінальне покарання, має право на оскарження до незалежного і

неупередженого органу або суду (тут уже простежується взаємодія між різними підсистемами політики в сфері боротьби зі злочинністю – кримінально-правовою та кримінально-процесуальною) [127].

- за п. 5 Розділу В, офіцер поліції має право на справедливу винагороду за працю; також повинні братися до уваги особливі фактори, такі, як більші ризики і обов'язки, або більш ненормовані робочі графіки [127], теж надзвичайно важлива складова, яка, звичайно, але вона в більшій мірі стосується соціально-економічного захисту працівника органів правопорядку, тому лежить за межами кримінально-правової політики. До групи положень, що в тій чи іншій мірі захищають працівника органу правопорядку, але в силу своєї природи знаходяться поза межами кримінально-правової політики, також варто віднести положення п. 3 Розділу В – щодо належної освітньо-професійної підготовки [127], п. 6 Розділу В – щодо права участі у профспілкових чи інших організаціях (правда, в одному із повноважень такої профспілкової організації зазначено її право ініціювати правові провадження в інтересах групи офіцерів поліції або від імені конкретного офіцера поліції (п.7 Розділу В [127]) – а це опосередковано може стосуватися і його кримінально-правового захисту).

Також глянемо більш детально на Європейський кодекс поліцейської етики (Рекомендація (2001) 10, ухвалена Комітетом міністрів Ради Європи 19 вересня 2001 р.) [28]

Найперше, звернемо увагу на Розділ III ЄКПЕ під назвою «III. Поліція і система кримінальної юстиції», за п. 6 якого, має бути чітке відокремлення ролі поліції та прокуратури, судової та пенітенціарної системи; поліція не повинна мати жодних контрольних функцій над цими органами [28]. Якщо ж

проаналізувати долучений коментар до цієї норми, то виявимо, що «...поліція є одним з чотирьох компонентів системи кримінальної юстиції: поліція, прокуратура, суди і пенітенціарна система. Навіть якщо в цій моделі системи кримінальної юстиції кожен елемент вважається незалежним, загальноприйнятим є те, що ця система повинна містити низку механізмів стримувань та противаг, щоб і система, і кожен з її елементів функціонували відповідно до закону та ефективно. Водночас, ця модель системи кримінальної юстиції, де кожна справа переходить від одного елемента до іншого, відповідно до процесу кримінальної юстиції, вимагає, щоб ці елементи були незалежними та автономними до певної межі один від одного. Така система має більшу імовірність забезпечувати гарантії тим, хто проходить через неї» [28, с. 28].

Отож, здавалося, ЄКПЕ заперечує пропоновану нами п'ятискладову систему органів кримінальної юстиції, включаючи до неї тільки чотири компоненти: поліція (зрозуміло, що це збірне поняття, яке в нашому розумінні можна вживати як орган правопорядку), прокуратура, суди і пенітенціарна система. Але ні, подальші норми ЄКПЕ, навпаки, посилюють нашу позицію. Так, за п.10, «поліція повинна поважати роль захисників у кримінальному процесі і, де це допустимо, надавати допомогу для забезпечення реалізації права на доступ до правової допомоги, зокрема, щодо осіб, чия свобода була обмежена» [28]. І тут же такий важливий для нас коментар: «...одним із наріжних каменів у суспільстві, заснованому на верховенстві права, є забезпечення рівного для всіх доступу до права і правосуддя. Зазвичай це також передбачає гарантію реальної правової допомоги будь-якій особі, чії права та інтереси знаходяться під загрозою. Окрім того, стаття 6 Європейської конвенції з прав людини спеціально передбачає, що будь-яка особа, обвинувачена у вчиненні кримінального порушення, має право захищати себе особисто або через обраного нею захисника. У статті 10 підкреслюється, що поліція має поважати роль адвокатів як захисників у кримінальному процесі.

Це передбачає, між іншим, що поліція не повинна безпідставно втручатися в їхню роботу і не повинна піддавати їх жодній формі залякування або переслідування. Більше того, поліція не повинна асоціювати адвокатів з їхніми клієнтами. Сприяння поліції при реалізації права порушників на правову допомогу особливо необхідне під час обмеження їх волі поліцією...» [28, с. 30-31].

ЄКПЕ, як і Декларація про поліцію, містить ряд норм, важливих з позицій наддержавного рівня кримінально-правової політики в сфері забезпечення охорони діяльності органів кримінальної юстиції:

- за п.4, законодавство про поліцію має бути доступним для громадськості, достатньо зрозумілими і точним, та, за необхідності, супроводжуватися чіткими нормативними актами, які також мають бути доступними для громадськості і зрозумілими [28]. Здавалося б, прохідне положення, але насправді його цінність важко переоцінити. Як справедливо стверджував М. І. Панов, точність правових норм є необхідною умовою якості правотворення [86, с. 64-65].
- за п.15, поліція у своїй діяльності повинна користуватися достатньою незалежністю від інших державних органів при виконанні доручених їй завдань, за які вона має бути повністю відповідальна [28];
- за п. 31, співробітники поліції (знову наголошуємо, що це збірне поняття, під яким в цілях нашого дослідження ми розуміємо орган правопорядку), зазвичай, мають такі самі громадянські та політичні права, як і інші громадяни. Обмеження цих прав можливі лише в тих випадках, коли вони необхідні для здійснення функцій поліції в демократичному суспільстві відповідно до закону і згідно з Європейською конвенцією з прав людини [28];

- за п. 32, співробітники поліції повинні мати право на специфічні заходи з охорони здоров'я і безпеки з урахуванням специфіки роботи поліції [28] – перегукується з нашим Законом України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» [111];
- передбачені певні аспекти правового захисту, зокрема, за пп. 33-34, будь-які дисциплінарні заходи щодо співробітника поліції мають підлягати контролю з боку незалежного органу або суду, а відповідні органи державної влади мають надавати підтримку співробітникам поліції в разі необґрунтованих обвинувачень проти них в зв'язку з виконанням ними своїх службових обов'язків [28].
- також передбачено цілий ряд соціально-економічних гарантій, які лежать поза межами кримінально-правової політики. Це, зокрема, вказівка на те, що співробітники поліції як державні службовці мають користуватися максимально широким набором соціальних і економічних прав. Зокрема, вони повинні мати право створювати представницькі органи або брати участь в них, право отримувати відповідну винагороду, право на соціальний захист (пп. 32 ЄКПЕ) [28]; право на належну освітньо-професійну підготовку і підвищення кваліфікації (пп. 26-30 ЄКПЕ) [28].

Найменша кількість норм щодо забезпечення охорони діяльності органів кримінальної юстиції міститься у Кодексі поведінки службовців органів правопорядку, затвердженому резолюцією Генеральної Асамблеї ООН № 34/169 від 17 грудня 1979 року [38]:

- вже згадана ідеологічна складова міститься в коментарі (e) до статті 8: «службовці органів правопорядку, які дотримуються положень цього Кодексу, заслуговують на повагу, повну підтримку і співпрацю суспільства та органу правопорядку, в

якому вони служать, як і професії із забезпечення правопорядку» [38];

- коментар (b) до статті 8 вказує, що «на службовців органів правопорядку не повинні бути накладені адміністративні або інші стягнення через те, що вони повідомили про те, що відбулися або мають відбутися порушення цього Кодексу» [38].

В цілому, можна резюмувати, що на наддержавному рівні прямі норми щодо забезпечення охорони діяльності органів кримінальної юстиції відсутні. Проте, належне правове регулювання існує, і воно опосередковано виводиться з а) загальних міжнародно-правових актів, які пройшли процедуру ратифікації або враховуються в процесах євроінтеграції України; або з б) загальних документів щодо діяльності органів правопорядку, правил їх поведінки, етичних норм тощо.

Якщо ж говорити про державний рівень, то, безумовно, що основою кримінального законодавства як складового елемента системи кримінальної юстиції є Кримінальний кодекс України. Тут варто нагадати вже висловлену тезу про те, що детальний аналіз особливостей конструювання норм кримінального законодавства, аналіз ознак складів відповідних правопорушень, порівняння кваліфікуючих ознак, пошук колізій і т.п. наукова діяльність не входить у завдання даного дослідження. Відповідні норми КК України детально досліджувалися, досліджуються і будуть досліджуватися на дисертаційному та монографічному рівні. В абсолютній більшості з них виявляються недоліки законодавства та практики застосування, і, на основі власних поглядів автора, сформульовані пропозиції з удосконалення відповідної норми чи групи норм Кримінального кодексу України. У нових дисертаціях вже навіть є узагальнення попередніх досліджень щодо відповідного складу кримінального правопорушення чи складів відповідних правопорушень. Приміром, О. О. Кирбят'єв, вивчаючи кримінально-правову охорону професійної діяльності працівників правоохоронних органів (2021),

враховує та детально аналізує роботи, які виконали В. І. Осадчий («Кримінально-правовий захист правоохоронної діяльності», 2004 р.), А. С. Габуда («Кримінально-правова характеристика складу опору особам, наділеним владними повноваженнями», 2011 р.), Є. М. Блажівський («Кримінальна відповідальність за втручання в діяльність за кримінальним правом України», 2010 р.), В. А. Горбунова («Кримінальна відповідальність за знищення або пошкодження майна працівника правоохоронного органу», 2012 р.), А. М. Удод (кандидатська дисертація «Кримінально-правова характеристика погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу (ст. 345 КК України)», 2013 р.), А. О. Цховребов («Втручання в діяльність працівника правоохоронних органів», 2017 р.), С. В. Єрмолаєва-Задорожня («Кримінологічна характеристика перешкоджання службовій діяльності працівників правоохоронних органів та його запобігання», 2019 р.), І. Д. Метельський («Працівник правоохоронного органу як учасник кримінально-правових відносин», 2020 р.), І. В. Здреник («Працівник правоохоронного органу як суб'єкт злочину», 2020 р.), М. В. Сийплові («Кримінально-правовий захист охоронної діяльності в Україні», 2020 р.) та ін. [34, с. 32-42 та ін.]

У рамках даного дослідження, в залежності від інституційно-функціонального підходу варто окреслити перелік статей Кримінального кодексу, якими здійснюється кримінально-правове забезпечення охорони діяльності органів кримінальної юстиції.

Варто зауважити, що ця діяльність охороняється як нормами Загальної, так і Особливої частини. Цілком зрозумілим є те, що деякі норми Загальної частини повинні поширюватися на працівників органів кримінальної юстиції дещо в іншому порядку, аніж щодо інших осіб. Ще у 2004 році В. І. Осадчий вказав, що кримінально-правовий захист правоохоронної діяльності, окрім відповідних норм Особливою частини, включає систему норм, що «вибудовуються з положень обставин, що виключають злочинність діяння»

[84, с. 288]. Зрозуміло, що мова йде про застосування зброї, і, відтак, про норми щодо необхідної оборони (ст.36 КК України) [49] та затримання особи, що вчинила кримінальне правопорушення (ст.38 КК України) [49]. Особливої ваги в контексті проаналізованої вище Декларації про поліцію набувають норми щодо виконання наказу або розпорядження (ст.41 КК України) [49]. Особливою для органів правопорядку є стаття 43 КК України щодо виконання спеціального завдання з попередження чи розкриття кримінально протиправної діяльності організованої групи чи злочинної організації [49].

Є в Загальній частині й норми, що свідчать про особливе ставлення законодавця до охорони діяльності органів кримінальної юстиції. Наприклад, згідно з ч.2 ст 22 КК України, кримінальна відповідальність за посягання на життя працівника правоохоронного органу, народного засідателя чи присяжного у зв'язку з їх діяльністю, пов'язаною із здійсненням правосуддя, захисника чи представника особи у зв'язку з діяльністю, пов'язаною з наданням правової допомоги настає з віку чотирнадцяти років [49].

Опосередковано про захист діяльності органів кримінальної юстиції можна говорити й про ті випадки, коли навіть при притягненні до кримінальної відповідальності, виправні роботи не застосовуються до працівників правоохоронних органів, суддів, прокурорів, адвокатів (ч.2 ст.57 КК України) [49].

Розглянемо тепер спеціальні норми Особливої частини, що прямо вказують на забезпечення захисту діяльності органів кримінальної юстиції та їх працівників.

I. Органи та установи кримінальної юстиції, які розглядають кримінальні справи.

Стаття 112. Посягання на життя державного чи громадського діяча (в частині вищих посадових осіб відповідних судових органів);

Стаття 346. Погроза або насильство щодо державного чи громадського діяча (в частині вищих посадових осіб відповідних судових органів);

Стаття 376. Втручання в діяльність судових органів

Стаття 376-1. Незаконне втручання в роботу автоматизованих систем в органах та установах системи правосуддя

Стаття 377. Погроза або насильство щодо судді, народного засідателя чи присяжного

Стаття 378. Умисне знищення або пошкодження майна судді, народного засідателя чи присяжного

Стаття 379. Посягання на життя судді, народного засідателя чи присяжного у зв'язку з їх діяльністю, пов'язаною із здійсненням правосуддя

Стаття 380. Невжиття заходів безпеки щодо осіб, взятих під захист

II. Прокуратура, III. Органи правопорядку (ці групи органів кримінальної юстиції охороняються однаково, оскільки прокуратура, як і органи правопорядку у чинному КК України розглядаються як правоохоронні органи. Про це вже йшлося вище, при аналізі норм Закону України «Про державний захист працівників суду правоохоронних органів»)

Стаття 112. Посягання на життя державного чи громадського діяча (в частині вищих посадових осіб відповідних органів правопорядку)

Стаття 342. Опір ... працівникові правоохоронного органу...

Стаття 343. Втручання в діяльність працівника правоохоронного органу...

Стаття 344. Втручання у діяльність державного діяча (в частині вищих посадових осіб відповідних органів правопорядку)

Стаття 345. Погроза або насильство щодо працівника правоохоронного органу

Стаття 346. Погроза або насильство щодо державного чи громадського діяча (в частині вищих посадових осіб відповідних органів правопорядку)

Стаття 347. Умисне знищення або пошкодження майна працівника правоохоронного органу...

Стаття 348. Посягання на життя працівника правоохоронного органу...

Стаття 349. Захоплення ... працівника правоохоронного органу як заручника

Стаття 353. Самовільне присвоєння владних повноважень або звання службової особи. (в частині використанням форменого одягу чи службового посвідчення працівника правоохоронного органу)

Стаття 380. Невжиття заходів безпеки щодо осіб, взятих під захист

IV. Органи та установи виконання кримінальних покарань.

Стаття 380. Невжиття заходів безпеки щодо осіб, взятих під захист (в частині персоналу органу пробації)

Стаття 391. Злісна непокора вимогам адміністрації установи виконання покарань

Стаття 392. Дії, що дезорганізують роботу установ виконання покарань

V. Адвокатура.

Стаття 380. Невжиття заходів безпеки щодо осіб, взятих під захист

Стаття 397. Втручання в діяльність захисника чи представника особи

Стаття 398. Погроза або насильство щодо захисника чи представника особи

Стаття 399. Умисне знищення або пошкодження майна захисника чи представника особи

Стаття 400. Посягання на життя захисника чи представника особи у зв'язку з діяльністю, пов'язаною з наданням правової допомоги

У цей перелік включені тільки діяння, в яких прямо йдеться про посягання на діяльність органів кримінальної юстиції чи їх працівників. Звичайно, у Кримінальному кодексу є чимало інших кримінальних правопорушень проти правосуддя, які на діяльність органів кримінальної юстиції посягають опосередковано. Це діяння самих працівників органів кримінальної юстиції (наприклад, ст. 371 КК України. «Завідомо незаконні затримання, привід, домашній арешт або тримання під вартою» чи ст. 374 КК України «Порушення права на захист» та ін.) діяння щодо інших працівників судової системи (ВРП, ВККС) та й, фактично, всі інші діяння, що містяться в Розділі XVIII Особливої частини КК України «Кримінальні правопорушення проти правосуддя». Невключення їх у вищевказаний перелік (який, на нашу думку містить найбільш показові діяння, які посягають на діяльність органів кримінальної юстиції), жодним чином не применшує їх ролі у кримінально-правовому забезпеченні охорони діяльності органів кримінальної юстиції. Наголошуємо, що детальна характеристика цих норм є прерогативою досліджень матеріального кримінального права, в той час як дане дослідження переслідує цілі вивчення особливостей кримінально-правової політики у цій сфері.

РОЗДІЛ 3. ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОХОРОНИ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ КРИМІНАЛЬНОЇ ЮСТИЦІЇ

3.1. Особливості кримінально-правового забезпечення охорони діяльності органів кримінальної юстиції у Проєкті КК

Як уже зазначалося у Розділі 2, Робоча група з питань розвитку кримінального права Комісії з питань правової реформи, утворена Указом Президента України №584/2019 від 7 серпня 2019 року, відноситься до учасників кримінально-правової політики. Впродовж своєї діяльності члени робочої групи створили дійсно революційний Проєкт КК [140], підходи якого суттєво відрізняється від звичного кримінально-правового регулювання. Революційні зміни торкнулися й кримінальних правопорушень, пов'язаних з діяльністю органів кримінальної юстиції. Деякі дискусійні моменти вже стали предметом уваги науковців [див., наприклад 141].

В першу чергу, революційною є Книги восьма Проєкту «Кримінальні правопорушення проти правосуддя» [140]. Якщо у чинному КК є єдиний розділ, то Проєкт КК уже містить три розділи: Розділ 8.1 «Злочини проти основ правосуддя», Розділ 8.2 «Кримінальні правопорушення проти сприяння правосуддю» і Розділ 8.3 «Кримінальні правопорушення проти порядку виконання судового рішення» [140].

Спробуємо розглянути позиції Робочої групи з врахуванням окресленого у Розділі 2 переліку органів кримінальної юстиції.

I. Органи та установи кримінальної юстиції, які розглядають кримінальні справи.

У першу чергу, варто звернути увагу на діяння, що безпосередньо спрямовані проти здійснення правосуддя та діяльності суддів (Розділ 8.1). , а Стаття 8.1.5 встановлює відповідальність за незаконний вплив на суддю або його близьку людину у зв'язку зі здійсненням правосуддя [140]. Звернемо

увагу на застосування терміну «вплив», який не застосовується у чинному КК України.

Стаття 8.1.4, спрямована на забезпечення законності та обґрунтованості судових рішень, передбачає відповідальність за ухвалення свавільного судового рішення, тобто такого, що є завідомо незаконним та необґрунтованим [140]. Доволі цікаве рішення Робочої групи, викликане, напевно, визнанням неконституційною колишню ст.375 КК України ««Постановлення завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови» [140].

Важливим елементом захисту судової системи є стаття 8.1.6, яка передбачає відповідальність за втручання в Єдину судову інформаційно-комунікаційну систему (схожа норма є і у чинному КК). Така відповідальність настає, якщо втручання здійснюється з метою незаконно вплинути на об'єктивний і неупереджений розподіл матеріалів кримінального провадження між суддями або на визначення присяжних для судового розгляду. Таким способом захищається діяльність всієї судової системи (в т.ч. і ВРП, ВККС тощо)

Окремий блок становлять положення, що захищають правосуддя в цілому від неправомірних дій учасників судового процесу.

Стаття 8.2.15 встановлює відповідальність за відмову свідка давати показання під час досудового розслідування або в суді будь-якої юрисдикції (крім відмови давати показання щодо себе, членів своєї сім'ї чи близьких родичів); стаття 8.2.16 передбачає відповідальність за надання завідомо неправдивих показань під час досудового розслідування або в суді будь-якої юрисдикції. Зрозуміло, що це положення не поширюється на підозрюваного або обвинуваченого. Важливу роль відіграє стаття 8.2.18, яка передбачає відповідальність судового експерта за ненадання висновку без поважної причини, надання завідомо неправдивого висновку або відмову роз'яснити наданий висновок чи завідомо неправдиве роз'яснення його; стаття 8.2.19

встановлює відповідальність перекладача за здійснення завідомо неправдивого перекладу для органу досудового розслідування або суду будь-якої юрисдикції [140].

Окремо варто виділити положення, що стосуються захисту присяжних. Стаття 8.2.25 передбачає відповідальність службової особи за перешкоджання іншій особі виконати обов'язок присяжного, а стаття 8.2.26 встановлює відповідальність за злісне нез'явлення присяжного до суду без поважної причини, що три або більше разів спричинило відкладення судового засідання у кримінальному провадженні [140].

У Розділі 8.3 «Кримінальні правопорушення проти порядку виконання судового рішення» передбачено відповідальність за невиконання або перешкоджання виконанню судового рішення, ухваленого судом чи слідчим суддею, що набрало законної сили (стаття 8.3.2.) [140].

II. Прокуратура, III. Органи правопорядку.

Розділ 8.1, присвячений правосуддю, очікувано не містить діянь, спрямованих на захист діяльності прокуратури чи органів правопорядку. Натомість у Розділі 8.2 їх доволі значна кількість.

Перш за все, варто звернути увагу на статтю 8.2.3, яка встановлює відповідальність за потурання вчиненню злочину службовою особою державного органу, що здійснює правоохоронні функції [140]. Дуже важлива для нас норма, адже вона теж підтверджує правильність обраного функціонального критерію. Це положення передбачає три форми протиправної поведінки: незапобігання вчиненню злочину, про який достовірно відомо; непритягнення злочину, що вчиняється в присутності службової особи або про вчинення якого їй достовірно відомо; та невжиття заходів для затримання особи при вчиненні чи безпосередньо після вчинення нею злочину [140]. До речі, в цьому контексті (щодо функціонального підходу творців Проекту КК) також варто відзначити статтю 8.2.20, яка встановлює відповідальність за потурання вчиненню проступку службовою особою

державного органу, що здійснює правоохоронні функції. Це включає неприпинення проступку, що вчиняється в її присутності чи про вчинення якого їй достовірно відомо, або невжиття заходів для затримання особи при вчиненні чи безпосередньо після вчинення нею проступку.

Важливим елементом захисту діяльності органів правопорядку є стаття 8.2.6, яка встановлює відповідальність за незаконний початок досудового розслідування. Це стосується прокурора, слідчого, детектива або дізнавача, які або внесли завідомо неправдиві відомості про вчинення кримінального правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань, або незаконно здійснювали досудове розслідування до внесення чи без внесення відомостей до цього реєстру [140].

Стаття 8.2.7 передбачає відповідальність за безпідставне притягнення до кримінальної відповідальності. Знову ж таки, це діяння стосується прокурора, слідчого або детектива, які без визначених законом підстав повідомили особі про підозру у вчиненні кримінального правопорушення або звернулися до суду з обвинувальним актом чи клопотанням про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру [140].

Стаття 8.2.9 встановлює відповідальність за розголошення службовою особою відомостей оперативно-розшукової діяльності, досудового розслідування або про заходи безпеки. Примітно, що у порівнянні з попередніми статтями, дещо розширено перелік суб'єктів, адже це діяння стосується не тільки прокурора, слідчого, детектива, дізнавача, а й співробітника оперативного підрозділу або іншої службової особи, якщо такі відомості були довірені або стали відомі у зв'язку із службовим становищем [140].

Стаття 8.2.12 передбачає відповідальність за незаконний вплив на прокурора, слідчого, детектива, дізнавача, представника особи, судового експерта чи їх близьких людей у зв'язку з виконанням ними службових

повноважень чи професійних обов'язків. Також вчергове відмітимо використання терміну «вплив», не притаманного чинному КК України.

Цікавим є положення статті 8.2.21, яка встановлює відповідальність за саботаж (термін застосовується тільки в назві статті; далі його зміст розкривається через перелік конкретних форм) початку досудового розслідування. Це стосується службової особи, яка не вжила передбачених законом заходів за заявою про вчинення кримінального правопорушення, здійснила незаконний вплив на заявника з метою відмовити його від подання заяви, або не вжила передбачених законом заходів щодо виявленого нею кримінального проступку чи злочину 1-4 ступеня тяжкості.

Стаття 8.2.22 передбачає відповідальність за розголошення слідчої таємниці особою після письмового попередження прокурором, слідчим, детективом, дізнавачем або співробітником оперативного підрозділу про недопустимість розголошення відомостей оперативно-розшукової діяльності або досудового розслідування.

В контексті захисту діяльності прокуратури та органів правопорядку теж цікавою є стаття 8.2.27, яка встановлює відповідальність за злісне ухилення від явки на виклик. Це стосується підозрюваної чи обвинуваченої особи, яка без поважної причини три або більше рази не прибула на виклик слідчого, прокурора чи судовий виклик. Очевидно, термін «злісне» автори Проекту КК пов'язують з кількісною характеристикою.

Розділ 8.3, присвячений порушенням проти порядку виконання судового рішення, теж очікувано не містить норм щодо захисту цієї групи органів кримінальної юстиції.

IV. Органи та установи виконання кримінальних покарань.

Цій групі органів кримінальної юстиції присвячено фактично весь Розділ 8.3 Проекту КК. Це видається абсолютно виправданим, адже притягнення до відповідальності осіб, що вчиняють такі діяння, спрямоване на

забезпечення належного виконання рішень суду та функціонування в цілому системи виконання покарань.

Так, передусім варто звернути увагу на статтю 8.3.4, яка встановлює відповідальність за ухилення від відбування покарання у виді строкового ув'язнення особою, що відбуває таке покарання, якій було дозволено короткочасний виїзд, але вона не повернулася без поважної причини до місця відбування покарання після закінчення строку виїзду [140].

Особливої уваги заслуговує стаття 8.3.5, яка передбачає відповідальність за втечу затриманого або втечу з-під варти чи з місця ув'язнення. Ця стаття охоплює три категорії осіб: затриманих за підозрою у вчиненні злочину, взятих під варту, та осіб, що відбувають арешт, строкове чи довічне ув'язнення [140].

Стаття 8.3.7 встановлює відповідальність за ухилення від відбування засобу пробації, а стаття 8.3.8 передбачає відповідальність за порушення вимог обмежувального засобу особою, яка без поважної причини порушила вимоги обмежувального засобу, призначеного судом [140].

V. Адвокатура.

Ключовою нормою є стаття 8.2.8, яка встановлює відповідальність за порушення права на захист. Це положення стосується дій судді, прокурора, слідчого, детектива, дізнавача або співробітника оперативного підрозділу і охоплює три основні форми порушення:

- безпідставне недопущення захисника до участі у кримінальному провадженні
- несвоєчасне залучення захисника для здійснення захисту за призначенням
- здійснення процесуальної дії без обов'язкової участі захисника [140].

Важливе значення має стаття 8.2.12, яка захищає незалежність адвокатської діяльності та убезпечує захисників від тиску чи втручання у їхню

роботу, і у зв'язку з цим, передбачає відповідальність за незаконний вплив (!) на захисника або його близьких людей у зв'язку з виконанням ним професійних обов'язків [140].

Стаття 8.2.26 встановлює відповідальність самого захисника за злісне нез'явлення його до суду без поважної причини, якщо це три або більше разів спричинило відкладення судового засідання у кримінальному провадженні. Здавалося б, це положення стосується самого захисника, але встановлення кримінальної відповідальності для особи, що вчинила таке діяння, спрямоване на забезпечення належного здійснення функції захисту та ефективного судового розгляду. До речі, схожу аргументацію можна застосовувати для пояснення всіх діянь, що вчиняються працівниками органів кримінальної юстиції [140].

Система захисту діяльності адвокатури доповнюється загальними положеннями про захист учасників кримінального провадження. Зокрема, статті 8.2.9 та 8.2.10 встановлюють відповідальність за розголошення відомостей про заходи безпеки щодо особи, взятої під захист, а стаття 8.2.11 встановлює відповідальність службової особи органу, на який покладено функції убезпечення особи, взятої під захист, за невжиття передбачених законом заходів для убезпечення такої особи [140].

Як і у чинному КК України, у Проєкті КК є ряд діянь, які важко віднести до конкретної групи. Наприклад, стаття 8.2.13, яка встановлює відповідальність за підкуп учасника кримінального провадження. Зрозуміло, що це динамічна стаття, роль якої визначатиметься у конкретному правовідношенні. Це також викликано й тим, що значна група складів злочинів охоплює діяння, спрямовані на спотворення законних засад здійснення досудового розслідування, а також об'єктивного і неупередженого судового розгляду всіх видів проваджень (кримінального, цивільного, господарського, адміністративного чи провадження у справах про адміністративні правопорушення) [126, с. 342].

У порівнянні з чинним КК у Книзі восьмій Проекту КК відсутні склади кримінальних правопорушень, які передбачають відповідальність за незаконні затримання, привід, домашній арешт або тримання під вартою, примушування давати показання, погрозу або насильство щодо судді, умисне знищення або пошкодження майна судді чи присяжного, посягання на їхнє життя й подібні склади кримінальних правопорушень щодо захисника чи представника особи (статті 371, 373, 377–379, 397–400 КК) [126, с. 337].

3.2. Концептуальні запити кримінально-правової політики у сфері забезпечення охорони діяльності органів кримінальної юстиції

Досліджуючи функції кримінально-правової політики, І. В. Козич до однієї з найважливіших справедливо відніс функцію формування запиту [детальніше див. 40, 41 та ін.]. Дійсно, для того, щоб запустити масивний і довготривалий процес діяльності суб'єктів творення чи суб'єктів реалізації відповідної сфери кримінально-правової політики, необхідно сформулювати проблему, тобто сформулювати відповідний запит. Спробуємо, на підставі наявних в літературі позицій та з урахуванням досліджень у попередніх підрозділах, окреслити найбільш важливі сучасні запити юстиційної діяльності взагалі та кримінально-правової політики у сфері забезпечення охорони діяльності органів кримінальної юстиції, зокрема.

Загальні запити щодо реформування юстиційної діяльності постійно зустрічаються у працях науковців, Зокрема, О. С. Гусарєва вказує, що «...аналіз сучасного стану вітчизняної системи юстиції показав, що, не зважаючи на значні зрушення у бік європейських та міжнародних стандартів, українська юстиція все ще залишається в незадовільному стані. До основних аспектів невідповідності системи юстиції зазначеним стандартам слід віднести наступні:

– декларативність великої кількості окремих норм національного законодавства у сфері юстиції, його невідповідність міжнародним та європейським нормам;

– відсутність уніфікованих та кодифікованих нормативно-правових актів, зокрема, зведених процесуальних документів, що породжує певні процесуальні помилки та неузгодженість у діяльності працівників юстиції;

– відсутність єдиних принципів і підходів у діяльності окремих органів юстиції;

– можливість впливу окремих посадових осіб у діяльність органів юстиції, поширення корупційної практики;

– відсутність дієвої системи захисту окремих працівників юстиції у випадках можливої небезпеки, пов'язаної із їх професійною діяльністю;

– значне зниження загального рівня вищої юридичної освіти, професійних знань та практичних навичок співробітників сфери юстиції, їх професійної етики;

– відсутність єдиної ефективної державної системи періодичної підготовки кадрів для системи юстиції належного конкурентоздатного рівня, а також відсутність єдиної професійної системи психологічної реабілітації працівників органів юстиції ;

– відсутність єдиної загальноприйнятої системи документообігу та діловодства, неналежний рівень інформатизації та відповідного технічного оснащення органів юстиції;

– недостатнє фінансування системи юстиції, зокрема, оплати праці співробітників цієї сфери;

– недостатній рівень ефективності організації співробітництва вітчизняних органів юстиції із відповідними міжнародними інституціями [20, с. 190-191].

Спеціальні запити щодо реалізації правоохоронної функції теж знайшли належне відображення у літературі, причому вони мають більш менш типовий

характер. Так, досліджуючи роль правоохоронної функції держави у державотворчому і правотворчому процесах в Україні, В. В. Волинець слушно формулює цілий ряд проблем, які перешкоджають ефективній реалізації правоохоронної функції держави: «...проблеми організації діяльності правоохоронних органів, її низька ефективність, неякісна підготовка кадрів, численні порушення самими цими органами державної влади прав і свобод людини і громадянина..., зміцнення законності та правопорядку, посилення боротьби із злочинністю; запровадження ефективних механізмів захисту свободи вільного висловлювання думки, вільної преси, вільних мирних зборів, мітингів і демонстрацій, вільного об'єднання у політичні партії і громадські організації; встановлення чітких процесуальних норм захисту прав та свобод людини; невідкладне припинення практики втручання державних органів у життя людини, реальне забезпечення недоторканності житла, збереження таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції; сприяння законодавчому визначенню прав опозиції; категоричне недопущення будь-яких форм політичних репресій; запровадження чітких правових норм для захисту інтелектуальної власності з одночасним посиленням на міжнародному рівні механізмів захисту прав інтелектуальної власності суб'єктів господарювання України; запровадження ефективних інституційних механізмів боротьби з криміналізацією національної економіки, вдосконалення законодавчої бази у сфері боротьби з відмиванням доходів, отриманих злочинним шляхом; системне здійснення роботи, спрямованої на максимальне забезпечення гарантій захисту законних прав та інтересів осіб, що потерпіли від злочинів, реальне відшкодування заподіяної їм шкоди» [11, с. 8]. І хоча публікація вийшла в світ ще у 2012 році, варто визнати, що значна кількість проблем, пов'язаних із забезпеченням ефективної діяльності органів кримінальної юстиції не втратила своєї актуальності і сьогодні.

У рамках нашого дослідження теж варто сформулювати ряд концептуальних запитів, які потребують вирішення як в рамках загальнодержавної політики, так і в рамках кримінально-правової політики у сфері забезпечення охорони діяльності органів кримінальної юстиції.

1. Визначення змісту, обсягу, функціонального наповнення та критеріїв диференціації юстиційної діяльності. Як показало проведене дослідження, юстиційна діяльність є одним із найважливіших напрямків реалізації правоохоронної функції. Якщо подивися на назву Розділу чинного КК та назву Проекту КК, то вони збігаються – Кримінальні правопорушення проти правосуддя. При цьому цілком зрозумілим є те, що відповідними нормами охороняється не тільки кримінальна юстиція, а юстиційна діяльність в цілому, всі її сфери. Виходячи з цього, а також з того, що термін «правосуддя» може мати більш вузьке змістове наповнення (пов'язане тільки з діяльністю суду), можливо варто назвати відповідні Розділи як «Кримінальні правопорушення проти юстиції» або, точніше, «Кримінальні правопорушення проти юстиційної діяльності», що абсолютно відповідатиме європейському розумінню поняття «justice».

2. Чітке окреслення переліку органів кримінальної юстиції. Це може бути зроблено в рамках оновленої Концепції, або на рівні Закону або будь-яким іншим способом. Наявна на сьогодні термінологічна плутанина аж ніяк не сприяє активному й ефективному розвитку кримінальної юстиції на основі міжнародних стандартів.

3. Остаточне вирішення питання щодо переліку правоохоронних органів. Тут теж можливі різні варіанти в процесі реалізації кримінально-правової політики, основними з яких можуть бути: 1) встановлення чіткого закритого переліку 2) визначення поняття «правоохоронна функція» і, на основі цього, встановлення відкритого переліку «органи, що виконують правоохоронну функцію» 3) відмова від терміну «правоохоронний орган» на користь європейського «орган правопорядку» («law enforcement agency»)

4. На базі двох попередніх можна сформулювати **проблему термінологічної неузгодженості та дублювання норм**. Це загальний системний запит до кримінально-правової політики в цілому. Звичайно, є такі проблеми й щодо забезпечення діяльності органів кримінальної юстиції. Хоча треба віддати належне авторам Проекту КК, вони ретельно підійшли до проблеми системності, повноти та точності формулювань.

5. Залишається дискусійним питання про **оптимальні межі криміналізації та рівня караності діянь проти органів кримінальної юстиції**. Зокрема, потребує додаткового обговорення питання про критерії розмежування злочинів та проступків у цій сфері, а також можливе співвідношення з адміністративною преюдицією.

6. **Інформатизація (диджиталізація) діяльності органів кримінальної юстиції та її ефективний захист від кіберзагроз**. Хоча і діючий КК України, і Проект КК передбачають відповідальність за втручання в роботу судових інформаційних систем, проте існуючі норми можуть виявитися недостатніми для протидії новим формам кіберзагроз. Динамічний запит, який не закривається з його вирішенням. І це об'єктивно, оскільки кіберзлочинність не стоїть на місці, вона удосконалюється і «покрощується», в т.ч. і внаслідок змін у кримінально-правове регулювання.

7. **Проблема діяльності органів кримінальної юстиції в умовах збройного конфлікту**. Особливої актуальності набуває питання про забезпечення належного функціонування органів кримінальної юстиції в умовах збройного конфлікту та окупації частини території України, зокрема потребують розробки питання кримінально-правового захисту учасників провадження від можливого впливу з боку держави-агресора.

8. **Проблема імплементації міжнародних стандартів**. Незважаючи на загальну тенденцію до гармонізації національного законодавства з міжнародними стандартами, яка особливо актуалізувалася у зв'язку з євроінтеграційними намірами України, все ще залишаються питання щодо

повноти імплементації відповідних положень. Зрозуміло, що є специфіка, адже міжнародні документи, зазвичай, містять норми загального характеру, в яких не завжди простежуються стандарти захисту діяльності органів кримінальної юстиції. Однак, проведене дослідження показало, що такі норми існують, але їх впровадження на державному рівні є недостатнім.

9. Вирішення проблеми ідеологічної складової кримінально-правової політики у сфері забезпечення охорони діяльності органів кримінальної юстиції. Як показало проведене дослідження, кримінально-правову політику слід формувати таким чином, щоб професійні, психологічні та матеріальні умови, в яких працівник будь-якого органу кримінальної юстиції повинен виконувати свої обов'язки, мають бути такими, щоб захищати його чесність, неупередженість та гідність. У такому випадку він має повне право на активну моральну і фізичну підтримку суспільства, якому він служить. Широко обговорювана проблема довіри до діяльності органів кримінальної юстиції знаходиться в прямій залежності від вирішення цього запиту.

Звичайно, можна формулювати ще велику кількість запитів, спрямованих на покращення ефективності кримінально-правової політики у сфері забезпечення охорони діяльності органів кримінальної юстиції, тому зупинимося лише на окреслених, які на наш погляд, є найбільш важливими і найбільш терміновими. Зрозуміло, що частина з них вже опрацьована чи опрацьовується і знаходиться на шляху вирішення, а частина ще тільки на початковому етапі. Все це є абсолютно нормальним явищем для функціонування будь-якої сфери кримінально-правової політики. В цілому, незважаючи на таку кількість надскладних проблем, дивлячись на результати діяльності Робочої групи, залишаємося на позиції стриманого оптимізму щодо подальших перспектив кримінально-правової політики у сфері забезпечення охорони діяльності органів кримінальної юстиції.

ВИСНОВКИ

У ході дослідження була підтверджена актуальність вивчення кримінально-правової політики у сфері забезпечення охорони діяльності органів кримінальної юстиції. На основі функціонального підходу запропоноване авторське бачення вирішення наукової проблеми щодо інституційного та змістового наповнення кримінальної юстиції як виду юстиційної діяльності, а також рівнів функціонування кримінально-правової політики у цій сфері. Виходячи з мети та позначених завдань, автором узагальнено та сформульовано наступні висновки і рекомендації:

1. Досліджено підходи до розуміння функцій держави в цілому, і встановлено, що вони відображають пріоритетність її діяльності в конкретний часовий період та виступають загальними характеристиками напрямків реалізації державних завдань. Виявлено і підтримано підходи, що функції держави визначаються необхідністю задоволення відповідних суспільних потреб чи інтересів.

Продемонстровано різноманітність наукових поглядів щодо сутності, поняття та змісту правоохоронної функції держави, викликану її багатoeлементністю та складністю. На основі цього, виокремлено базовий підхід до її розуміння як одного з головних/основних/комплексних напрямів діяльності держави, спрямованого на забезпечення охорони від будь-яких порушень конституційного ладу, прав і свобод громадян, законності і правопорядку, довкілля та інших охоронюваних благ, цінностей та інтересів.

Виходячи з особливостей застосування поняття «юстиція» в науковій літературі та законодавстві, виявлено неоднозначність трактування цього терміну. Запропоновано вживати термін «юстиція» у *звуженому, вузькому і широкому* значеннях, при цьому у *звуженому* значенні «юстиція» охоплює діяльність Мін'юсту, його структурних підрозділів та територіальних органів; у *вузькому* значенні «юстиція» асоціюється з «правосуддям» і охоплює

діяльність всіх можливих судових органів та установ з вирішення відповідних спорів; у *широкому* – як діяльність не лише судових, а й інших органів та установ, спрямована на забезпечення справедливості та законності.

Досліджено співвідношення «юстиції» з суміжними поняттями «правосуддя», «юрисдикція», «справедливість», «законність» і доведено правильність пануючої в літературі тези, що юстицію не слід повністю ототожнювати чи змішувати з жодним із них. Юстиція є більш широким поняттям і включає в себе різні діяльнісні аспекти забезпечення справедливості та верховенства права. У зв'язку з цим, окреслено ключові аспекти юстиції як напрямку діяльності держави, а саме з'ясовано, що з позицій *інституційного* наповнення юстиція являє собою систему відповідних органів і установ; *функціональний* зміст розкривається через спрямування діяльності цих органів та установ в контексті реалізації правоохоронної функції, *процедурна* сторона охоплює форми діяльності суб'єктів юстиції, їх організацію та взаємодію, а *ціннісна* складова включає втілення ідей справедливості, законності та верховенства права.

Пов'язуючи юстицію з діяльністю відповідних державних органів, автор формулює визначення *юстиційної діяльності* (або діяльності в сфері юстиції) як *передбаченої законом діяльності уповноважених державою суб'єктів, спрямованої на реалізацію її правоохоронної функції шляхом запобігання, виявлення та усунення порушень права з метою забезпечення належної реалізації прав і свобод людини, утвердження справедливості та законності у суспільстві на засадах верховенства права.*

2. Для визначення місця кримінальної юстиції серед інших складових діяльності в сфері юстиції вивчено позиції різних науковців щодо диференціації юстиційної діяльності за різними критеріями. Встановлено, що більшість авторів є прихильниками традиційного галузевого підходу. Досліджено та проаналізовано наявне в літературі розуміння змісту основних, суміжних до кримінальної, видів юстиційної діяльності, зокрема

конституційної, адміністративної, господарської, ювенальної, транзитивної, мирової, політичної та військової юстиції. У зв'язку з цим виявлено, що за критерієм спеціалізації (галузі/сфери) правосуддя можна виділити: цивільну, кримінальну, господарську, адміністративну юстицію, кримінальну юстицію щодо неповнолітніх, юстицію з питань інтелектуальної власності та антикорупційну юстицію. Водночас встановлено, що така систематизація є занадто вузькою, оскільки орієнтована на вузьке розуміння юстиції (як правосуддя). Виходячи з цього, визначено, що в рамках широкого підходу доцільно використовувати критерій систематизації юстиції в залежності від напрямку (сфери) реалізації правоохоронної функції. У зв'язку з цим, встановлено тісний зв'язок кримінальної юстиції з політикою у сфері боротьби зі злочинністю та її підсистемою – кримінально-правовою політикою.

У результаті дослідження сформульовано визначення **кримінальної юстиції** як *передбаченої законом системної діяльності уповноважених державою суб'єктів, спрямованої на реалізацію її правоохоронної функції шляхом запобігання та виявлення кримінальних правопорушень, усунення їх шкідливих наслідків, притягнення до відповідальності винних осіб з метою забезпечення належної реалізації прав і свобод людини, утвердження справедливості та законності у суспільстві на засадах верховенства права.*

3. Для визначення місця кримінально-правової політики в сфері забезпечення охорони діяльності органів кримінальної юстиції серед інших сфер кримінально-правової політики, досліджено різні підходи до її диференціації. На основі цього виявлено базові підходи, серед яких основними критеріями виступає поділ за родовим об'єктом злочинних посягань, поділ кримінального права на загальну та особливу частини, та поділ за сферою впливу. Підтримано концепцію щодо використання категорії «інтерес» як фундаментального критерію для виділення та внутрішньої структуризації політики у сфері боротьби зі злочинністю, при цьому встановлено, що інтереси

кримінально-правової політики поділяються на глобальні та спеціальні (приватні), які у свою чергу поділяються на дефінітивні та особливі.

Виявлено два логічних ланцюжки, які обґрунтовують виділення кримінально-правової політики в сфері забезпечення охорони діяльності органів кримінальної юстиції: 1) від правоохоронної функції держави через юстицію до діяльності органів кримінальної юстиції, та 2) від політики в сфері боротьби зі злочинністю через кримінально-правову політику до її сфери.

На основі аналізу існуючих в літературі підходів та критеріїв виділення загальних та спеціальних сфер кримінально-правової політики встановлено, що кримінально-правова політика в сфері забезпечення охорони діяльності органів кримінальної юстиції відноситься до її спеціальних сфер. У зв'язку з цим, визначено ключові аспекти досліджуваної сфери політики: інтерес ефективності діяльності органів кримінальної юстиції як основа виділення, належність до спеціальних сфер кримінально-правової політики, та системний характер діяльності органів кримінальної юстиції на основі інституційно-функціонального підходу.

Окреслено визначення *кримінально-правової політики в сфері забезпечення охорони діяльності органів кримінальної юстиції* як спеціальної сфери кримінально-правової політики, спрямованої на інтерес досягнення максимальної ефективності діяльності органів кримінальної юстиції (з врахуванням їх функціонального призначення) шляхом визначення складу та караності відповідних кримінальних правопорушень, що посягають на діяльність цих органів чи професійну діяльність їх працівників, притягнення до відповідальності винних осіб та запобігання, виявлення та усунення шкідливих наслідків їх вчинення.

4. З використанням інституційно-функціонального підходу як основи діяльності органів кримінальної юстиції, вивчено наукові погляди щодо співвідношення понять «правоохоронні органи» та «органи кримінальної

юстиції». У зв'язку з цим встановлено їх часткове пересікання при збереженні самотійного значення кожного.

На основі висловлених в науці ідей та міжнародного досвіду доведено доцільність застосування терміну «орган правопорядку», що відповідає європейському «law enforcement agency». У зв'язку з цим, встановлено, що система органів кримінальної юстиції в Україні включає п'ять основних груп: 1) органи та установи кримінальної юстиції, які розглядають кримінальні справи; 2) інститут державних обвинувачів (прокуратура); 3) органи правопорядку; 4) органи та установи виконання покарань; 5) адвокатура. Визначено, що вказані органи кримінальної юстиції за своїм функціональним призначенням відносяться до суб'єктів реалізації кримінально-правової політики у сфері забезпечення охорони діяльності органів кримінальної юстиції.

Досліджено роль дорадчих органів у системі кримінальної юстиції. Виявлено, що хоча вони не можуть ні формувати, ні реалізовувати кримінально-правову політику, але мають значний вплив на ці процеси. На підставі цього встановлено, що дорадчі органи суб'єктів творення та суб'єктів формування кримінально-правової політики у сфері забезпечення охорони діяльності органів кримінальної юстиції слід віднести до її учасників.

Проаналізовано вплив воєнного стану на функціонування системи органів кримінальної юстиції і виявлено, що в умовах війни для дотримання вимог Міжнародного гуманітарного права в Україні було внесено низку змін до законодавства для забезпечення належного функціонування установ виконання покарань та поводження з військовополоненими відповідно до міжнародних стандартів.

5. У дослідженні проаналізовано різноманітні підходи щодо рівнів кримінально-правової політики у сфері забезпечення охорони діяльності органів кримінальної юстиції. Підтримано підхід, щодо якого поняття «рівень» в контексті кримінально-правової політики найбільш доречно

застосовувати до територіального критерію поширення кримінально-правової політики.

На основі проведеного аналізу побудовано модифіковану вертикально-горизонтальну модель рівнів кримінально-правової політики у сфері забезпечення охорони діяльності органів кримінальної юстиції, яка включає: 1) наддержавний (міждержавний) рівень, що відповідає зовнішній політиці; 2) державний рівень, що відповідає внутрішній політиці та включає загальнодержавний, регіональний та місцевий (локальний) рівні.

Проаналізовано міжнародно-правові акти, що встановлюють стандарти забезпечення охорони діяльності органів кримінальної юстиції, зокрема Декларацію про поліцію, Європейський кодекс поліцейської етики та Кодекс поведінки службовців органів правопорядку і виявлено, що у них існують певні норми щодо забезпечення охорони діяльності органів кримінальної юстиції, які потребують належного опрацювання з позицій імплементації на державному рівні.

Підтримано підхід до особливостей дослідження конкретних сфер кримінально-правової політики, згідно з яким вивчення має зосереджуватися не на детальному аналізі ознак складів кримінальних правопорушень, а на інституційно-функціональних аспектах, оскільки політика є діяльністю уповноважених суб'єктів, спрямованою на досягнення визначених цілей шляхом виконання поставлених завдань. У зв'язку з цим, встановлено загальний перелік норм Кримінального кодексу України, якими здійснюється кримінально-правове забезпечення охорони діяльності органів кримінальної юстиції. Підтримано позицію щодо того, що така охорона забезпечується як нормами Загальної частини (зокрема, щодо необхідної оборони, затримання особи, що вчинила кримінальне правопорушення, виконання наказу чи розпорядження та ін.), так і спеціальними нормами Особливої частини.

6. Проаналізовано особливості кримінально-правового забезпечення охорони діяльності органів кримінальної юстиції у Проекті нового

Кримінального кодексу України, запропонованого Робочою групою з питань розвитку кримінального права, у зв'язку з чим виявлено ряд революційних змін, зокрема, щодо структурування Книги восьмої Проєкту «Кримінальні правопорушення проти правосуддя» на три окремі розділи.

Вивчено специфіку правового захисту різних категорій органів кримінальної юстиції. Встановлено, що авторами Проєкту КК запропоновано ряд нових підходів захисту діяльності органів кримінальної юстиції, зокрема щодо ухвалення свавільного судового рішення, саботажу початку досудового розслідування, безпідставного притягнення до кримінальної відповідальності тощо. Наголошено на використанні терміну «вплив» замість традиційних формулювань чинного КК України. Встановлено, що у порівнянні з чинним КК України, у Проєкті КК відсутні деякі звичні склади кримінальних правопорушень.

7. Виходячи з того, що формування запиту є однією з найважливіших функцій кримінально-правової політики, проаналізовано концептуальні запити кримінально-правової політики у сфері забезпечення охорони діяльності органів кримінальної юстиції. На основі наявних в літературі позицій, висловлені загальні запити щодо реформування юстиційної діяльності, серед яких виявлено проблеми декларативності національного законодавства, відсутності уніфікованих процесуальних документів, можливості стороннього впливу на діяльність органів юстиції та інші системні недоліки.

Проведене дослідження дозволило окреслити декілька ключових концептуальних запитів кримінально-правової політики у сфері забезпечення охорони діяльності органів кримінальної юстиції, серед яких встановлено необхідність: визначення змісту та обсягу юстиційної діяльності; чіткого окреслення переліку органів кримінальної юстиції; вирішення питання щодо переліку правоохоронних органів; подолання термінологічної неузгодженості; встановлення оптимальних меж криміналізації діянь проти органів

кримінальної юстиції; забезпечення захисту від кіберзагроз; вирішення проблем діяльності в умовах збройного конфлікту; імплементації міжнародних стандартів; розв'язання питань ідеологічного характеру.

Висловлено припущення щодо позитивних перспектив розвитку кримінально-правової політики у сфері забезпечення охорони діяльності органів кримінальної юстиції, незважаючи на наявність значної кількості складних проблем, що потребують вирішення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Агапова О.В. Адміністративно-правове регулювання публічного адміністрування у сфері юстиції України в умовах європейської інтеграції : дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.07. Запоріжжя, 2024. 506 с.
2. Академічний тлумачний словник української мови в 11 томах. URL: <https://sum11.com.ua/> (дата звернення 5.02.2023)
3. Алексєєв І. С. Інститут пробації в системі кримінальної юстиції України : дис. ... доктора філософії. Київ, 2019. 248 с.
4. Беспалова О. І. Адміністративно-правовий механізм реалізації правоохоронної функції держави : дис ...доктора юридичних наук 12.00.07. ХНУВС, 2015. 494 с.
5. Беспалова О. І. Компетенція Служби безпеки України щодо реалізації правоохоронної функції держави. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2014. № 2. С. 105-115.
6. Беспалова О. И. Принципы реализации правоохранительной функции государства: административно-правовой аспект. *Журнал східноєвропейського права*. 2013. № 1. С. 40-46.
7. Бенч Н. В. Міжнародно-правове співробітництво України та Європейського Союзу в кримінальних справах у сфері свободи, безпеки та юстиції : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.11. Київ, 2016.
8. Борисов В.І. Фріс П.Л. Засади сучасної кримінально-правової політики України // *Інтернет конференція «Політика у сфері боротьби зі злочинністю» (11-16 березня 2014 р., Івано-Франківськ)* // Фріс П.Л. Вибрані праці. Івано-Франківськ: Фоліант, 2014. 651 с. С. 616-620.
9. Ботвінов Р.Г. Особливості реалізації правоохоронної функції держави в сучасному українському суспільстві. *Ефективність державного управління*. 2016. Вип. 4 (49). Ч. 1 . с. 156-163.

10. Братель С.Г. Функції правоохоронної сфери. *Право і суспільство*. 2015. № 4. С. 63–66.
11. Волинець В. Роль правоохоронної функції держави у державотворчому і правотворчому процесах в Україні. *Юридична Україна*. 2012. № 7. С. 4-10.
12. Георгієвський Ю. В. Адміністративна юстиція : дис... канд. юрид. наук: 12.00.07. Харків, 2003. 185 с.
13. Гергелійник В. О. Правові проблеми становлення та функціонування конституційної юстиції України : дис... канд. юрид. наук. 12.00.02. Київ, 1999. 203 с.
14. Головач А. В. Реформування органів кримінальної юстиції – справа невідкладна. *Форум права*. 2010. № 4. С. 207-213.
15. Голубов А.Є. Питання системи органів кримінальної юстиції // *Актуальні проблеми кримінального права та кримінології у світлі реформування кримінальної юстиції* : зб. тез доп. Міжнар. наук.-практ. конф. (19 трав. 2016 р., м. Харків, Україна) . Харків : ХНУВС, 2016. 192 с.
16. Горінецький Й. І. Правоохоронна функція держав Центральної Європи: теоретичні і практичні аспекти : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2005. 23 с.
17. Грабильніков А. В. Конституційна юстиція в Україні: до визначення поняття. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2016. Вип. 1. С. 3–7.
18. Грошевий Ю. Подальше вдосконалення системи органів кримінальної юстиції України. *Вісник Національної академії адвокатури України*. 2008. № 2. С. 32–38
19. Гусарев С.Д. Юридична діяльність: методологічні та теоретичні аспекти: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.01. Київ, 2007. 35 с.
20. Гусарева О.С. Юстиція як складова правових систем сучасних країн світу та України: Дис....кан. юрид. наук: 12.00.01. Київ, 2010. 234 с.

21. Гусарєва Олена Станіславівна. Юстиція як складова правових систем сучасних країн світу та України : автореф. дис... канд. наук: 12.00.01. Київ, 2010. 20 с.

22. Дєточка А. Ю. Роль та значення принципів реалізації правоохоронної функції держави. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2018. Вип. 2(5.1). - С. 44-47.

23. Дудченко О. Місце адвокатури в системі органів кримінальної юстиції // *Адвокатура України: сучасний стан та перспективи розвитку / матеріали V Міжнар. наук.-практ. конф. (14 грудня 2023 р.)*. Харків : НЮУ імені Ярослава Мудрого, 2024. – 268 с. – Електронне наукове видання. – URL: <https://nauka.nlu.edu.ua/nauka/vnd/zbirnyku-naukovyh-konferenczij/> (дата звернення 9.10.2024)

24. Дудченко О. Ю. Правоохоронна функція як одна з форм реалізації державної влади. *Правова позиція*. 2019. № 3 (24). С.102-108.

25. Економічна енциклопедія URL: <https://cyclop.com.ua/content/view/226/1/1/24/#8683> (дата звернення 4.01.2023).

26. Електронна версія «Великої української енциклопедії» URL: <https://vue.gov.ua/%D0%AE%D1%81%D1%82%D0%B8%D1%86%D1%96%D1%8F> (дата звернення 11.09.2023)

27. Етимологічний словник української мови: У 7 т. / Редкол. О. С. Мельничук (голов. ред.) та ін. К.: Наук. думка, 1983. Т. 6: У-Я / Уклад.: Г. П. Півторак та ін. 2012. 568 с.

28. Європейський кодекс поліцейської етики (Рекомендація (2001) 10, ухвалена Комітетом міністрів Ради Європи 19 вересня 2001 р.) » URL: https://hrea.org/wp-content/uploads/2021/02/Recommendation-Rec200110_European-Code-of-Police-Ethics_Ukrainian.pdf (дата звернення 12.09.2024)

29. Журавський, Олександр Анатолійович. Адміністративна юстиція як правовий інститут захисту прав суб'єктів податкових правовідносин : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Ірпінь, 2012. 217 с.
30. Ірінеєва В.І. Система кримінальної юстиції в Європейському Союзі. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.11. К., 2012.
31. Кальман О., Чікін О. Кримінологічні проблеми реформування органів кримінальної юстиції України. *Право України*. 2010. № 11. С. 33–38.
32. Капля О. «Адміністративна юстиція» як юридичний термін. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 5. С. 108–110.
33. Каркач П. М., Ковальова Я. О. Щодо змісту функції прокуратури з організації і процесуального керівництва досудовим розслідуванням та поняття «органи правопорядку». *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки»*. 2018. Вип. 2, т. 2. С. 145–148.
34. Кирбят'єв О.О. Кримінально-правова охорона професійної діяльності працівників правоохоронних органів : дис ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2021. 446 с.
35. Кобацька Х.І. Порівняльно-правова характеристика центральних органів виконавчої влади у сфері юстиції: європейська традиція та вітчизняна практика : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2017. 251 с.
36. Кобзар О. Ф. Підходи щодо визначення поняття правоохоронної функції держави. *Юридична наука*. 2015. № 9. С. 7-13. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/jnn_2015_9_3 (дата звернення 03.04.2024)
37. Коваленко В., Святоцький О. Створення сучасної системи підготовки та перепідготовки кадрів органів внутрішніх справ – одне з основних завдань реформування правоохоронних органів України. *Право України*. 2010. № 11. С. 4–12.
38. Кодекс поведінки службовців органів правопорядку : затверджений резолюцією Генеральної Асамблеї ООН № 34/169 від 17 грудня 1979 року URL: <https://pravo.org.ua/wp->

content/uploads/old/files/Criminal%20justice/PS_05__4_2_001.pdf (дата звернення 12.09.2024)

39. Козич І. В. Кримінально-правова політика в сфері протидії злочинам, що вчиняються із застосуванням насильства: дис. ... канд.юрид.наук. 12.00.08. Львів: ЛьвДУВС, 2012. 214 с.

40. Козич І. В. Кримінально-правова політика: функції та функціонування : монографія Івано-Франківськ : Супрун В. П., 2020. – 299 с. : іл.

41. Козич І. В. Функції кримінально-правової політики дис. ... докт. юрид. наук. Київ, 2021. 482 с.

42. Козич І.В. Систематизація загальних та спеціальних сфер кримінально-правової політики (на прикладі злочинів, що вчиняються із застосуванням насильства). *«Університетські наукові записки»*. Часопис Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького. Івано-Франківськ, №8, 2013. С.142-147

43. Козич І.В. Чи має сучасна політика в сфері протидії злочинності систему? // Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Політика в сфері боротьби зі злочинністю» (1-2 березня 2013 року, м. Івано-Франківськ). Івано-Франківськ, 2013. С. 113-116.

44. Конституція України від 28 червня 1996 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 7.12.2023)

45. Корнієнко М. Актуальні проблеми реформування правоохоронної системи України. *Право України*. 2010. № 11. С. 13–23.

46. Костенко О. М. Сучасні тенденції розвитку кримінальної юстиції та кримінології в Україні / О. М. Костенко, О. О. Кваша, С. В. Прилуцький, А.В. Ландіна, В. Н. Кубальський, А. С. Нерсесян, С. Є. Дідик, Л. Г. Козлюк. *Правова держава*. 2014. Вип. 25. С. 204-225.

47. Кравченко Ю. Ф. Теорія управління органами внутрішніх справ. Київ: Національна академія внутрішніх справ України, 1999. 702 с.
48. Крашеніннікова Т. В., Нагорна Ю. А. Словник-довідник юридичної лексики (етимологічні нотатки). Дніпро: ВВПЗ «ДГУ», 2021. Ч. 2. 72 с.
49. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення 18.10.2024)
50. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення 22.06.2024)
51. Кримінально-виконавчий кодекс України від 11.07.2003 № 1129-IV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15#Text> (дата звернення 13.10.2024)
52. Кріцак І.В. Правоохоронна функція держави та її вплив на формування функції надання послуг населенню органами внутрішніх справ. *Форум права*. 2009. № 3. С. 365–372. – [Електронний ресурс]. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2009_3_54 (дата звернення 09.09.2024)
53. Кузнецова Ю.В. Роль органів конституційної юстиції України та зарубіжних країн у процесі здійснення міждержавної інтеграції: порівняльно-правове дослідження. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02. Маріуполь, 2014. 286 с.
54. Куненко І.С. Конституційний процес в Україні: актуальні питання правового забезпечення : дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.02, К., 2011.
55. Куненко І.С. Сучасні методологічні підходи щодо визначення поняття «юстиція». *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2022. № 6. С. 18-24. URL: http://apnl.dnu.in.ua/6_2022/3.pdf (дата звернення: 10.11.2023).
56. Куненко І.С. Термінологічний аспект поняття «юстиція». *Юридичний бюлетень*. 2021. Вип. 23. С. 9–14.

57. Куненко І.С. Щодо методологічної парадигми розуміння поняття юстиції. *Alfred Nobel University Journal of Law*. 2023. № 2 (7) С.6-11. URL: <https://law.duan.edu.ua/images/PDF/2023/2/2.pdf> (дата звернення 12.08.2024)

58. Лакатош Н. Й. Організаційно-правові основи ювенальної юстиції в Україні дис. ... канд. юрид. наук 12.00.10 К., 2019. 236 с.

59. Лапкін А. В. Проблема визначення органів правопорядку як об'єкта прокурорського нагляду // *Правоохоронна функція держави: теоретико-методологічні та історико-правові проблеми дослідження* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 17 трав. 2019 р.). – Харків, 2019. – С. 118–120.

60. Лапкін А. В. Проблеми формулювання функції прокуратури, визначеної пунктом 2 статті 131-1 Конституції України. *Форум права*. 2017. № 5. С. 213–218. URL: <http://forumprava.pp.ua/files/213-2182017-5-----33-.pdf> (дата звернення 25.09.2024)

61. Левченко В.О. Адміністративно-правові передумови створення органів ювенальної юстиції в Україні. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 Київ, 2011. 220 с.

62. Литвак О.М. Державний вплив на злочинність. К.: Юрінком Інтер, 2000. 277 с.

63. Литвинов О.М. Соціально-правовий механізм протидії злочинності в Україні : [монографія]. Х. : Вид-во Харк. нац. ун-ту внутр. справ, 2008. 446 с.

64. Любавіна В.П. Поняття кримінальної юстиції як інституту справедливого правосуддя щодо гарантування презумпцій у кримінальному провадженні. *Ірпінський юридичний часопис: науковий журнал*. 2023. Вип. 1 (10). С.234-341.

65. Люлько С. Військова юстиція України: основні засади // *Система військової юстиції у забезпеченні національної безпеки України* : зб. матеріалів

міжнар. наук-практ. конф. / упоряд. : В. Г. Пилипчук та ін. Київ : АртЕк, 2019. 358 с.

66. Макаруха Зоряна Мар'янівна. Правові засади заснування та розвитку простору свободи, безпеки та юстиції в рамках Європейського Союзу : дис ... д-ра юрид. наук: 12.00.11. Київ, 2012. 543 с.

67. Марочкін І. Є. Організація судових та правоохоронних органів : навч. посіб. / І. Є. Марочкін, Н. В. Сібільова та ін. Х.: Нац. юрид. акад. України, 1996. 138 с.

68. Мельник М. І. Правоохоронні органи та правоохоронна діяльність : навч. посіб. / М. І. Мельник, М. І. Хавронюк. К. : Атіка, 2002. 576 с.

69. Мерза О. І. Теоретичні підходи до розуміння сутності юстиції в сучасних умовах. *Ефективність державного управління*. 2018. Вип. 2. С. 58–64.

70. Мерза О. І. Формування та реалізація державної політики у сфері юстиції України в контексті євроінтеграції : дис ... доктора філософії. Львівський регіональний інститут державного управління Національної академії державного управління при Президентові України, 2021. 206 с.

71. Митрофанов А. А. Основні напрямки кримінально-правової політики в Україні: формування та реалізація. дис... канд.юрид.наук. 12.00.08, Одеса, 2005. 186 с.

72. Міхеєва Т. П. Інститут конституційної юстиції: історичні та політико-правові аспекти : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Ін-т законодавства ВР України. К., 2010. 231 с.

73. Міщенко С.Г. Роль кримінальної юстиції в протидії злочинності : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Нац. акад. прокуратури України. К., 2011. 212 с.

74. Мнищенко Є.С. Кримінально-правова політика у сфері права на отримання освіти в Україні. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Івано-Франківськ, 2014

75. Мороз Ю. Зміст і обсяг поняття «орган правопорядку». *Национальный юридический журнал: теория и практика*. 2017. № 7. С. 26–30.
76. Московец В. І. Поняття та значення правоохоронної функції держави. *Право і Безпека*. 2011. № 2. С. 7-11. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pib_2011_2_3 (дата звернення 06.05.2024)
77. Московец В. І. Система державних органів, які забезпечують правоохоронну функцію держави. *Право і Безпека*. 2012. № 3. С. 113-117. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pib_2012_3_26 (дата звернення 06.05.2024)
78. Муза О.В. Сучасний стан та тенденції розвитку адміністративної юстиції в Україні дис. ... канд. юрид. наук. 12.00.07. Київ, 2010. 206 с.
79. Навроцький В. Наскрізні та відособлені поняття кримінального права України. *Право України*. 2020. № 2. С. 81-96.
80. Навроцький В.О. Наскрізні кримінально-правові поняття. Київ, Юрінком Інтер, 2023. 376 с.
81. Новий тлумачний словник української мови [Текст]: 42 000 слів: У 4 т.: Для студ. вищих та серед. навч. закл. / уклад. В. Яременко, О. Сліпущко. К.: Аконіт, 1998. (Нові словники). Т. 4: РОБ–Я. К.: [б.и.], 1998. 941 с.
82. Онопенко П. В. Правоохоронні функції української держави: зміст і реалізація : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2005. 16 с.
83. Онопчук І. Ю. Юстиція: до визначення поняття // Правове регулювання економіки : зб. наук. пр. / М-во освіти і науки України, ДВНЗ «Київ. нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана», Юридичний ф-т ; редкол.: В. Ф. Опришко (головн. ред.) [та ін.]. Київ : КНЕУ, 2008. Вип. 8. С. 99–107.
84. Осадчий В. І. Кримінально-правовий захист правоохоронної діяльності: Монограф. К., 2004. 336 с.
85. Основи кримінальної політики Європейського Союзу: навчальний посібник / автори-упорядники: Житний О. О., Рибалко Г.С., Слінько Д. С., Харків, 2022. 147с.

86. Панов М. І. Вибрані праці з проблем правознавства / М. І. Панов ; [упоряд.: В. І. Борисов, С. О. Харитонов, О. О. Володіна ; відп. за вип. С. О. Харитонов ; авт. вступ. ст.: В. І. Борисов, С. О. Харитонов, О. О. Володіна]. Харків : Право, 2020. 1160 с. : іл

87. Пасенюк О.М. Принцип верховенства права в адміністративній юстиції : дис. ... канд. юрид. наук. 12.00.07. Київ 2012. 198 с.

88. Пилипчук Володимир, Беланюк Марина. Сучасна модель військової юстиції в контексті євроатлантичної інтеграції України // *Система військової юстиції у забезпеченні національної безпеки України* : зб. матеріалів міжнар. наук-практ. конф. / упоряд. : В. Г. Пилипчук та ін. Київ : АртЕк, 2019. 358 с.

89. Півненко В. Кримінальна юстиція України: проблеми організації та діяльності. *Право України*. 2001. № 7. С. 78–81.

90. Півненко В. П., Півненко Л. В. Кримінальна юстиція України: визначення і порядок функціонування. *Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна*. 2011. № 9. С. 21–24.

91. Плотніков О. В. «Правосуддя перехідного періоду» чи «транзитивна юстиція»: до питання про визначення терміну. *Український часопис міжнародного права*. 2016. № 4. С. 43–47.

92. Політика у сфері боротьби зі злочинністю: теоретичні та прикладні проблеми : монографія / за заг. ред. проф. П. Л. Фріса та проф. В. Б. Харченка. Івано-Франківськ-Харків, 2016. 419 с.

93. Полковніченко О. М. Сутність та зміст правоохоронної функції держави. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2011. № 3. С. 39-43. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhnuvs_2011_3_8 (дата звернення 12.05.2024)

94. Положення про методичну раду : затверджено Наказом Генерального прокурора від 15 жовтня 2020 року № 487 URL:

<https://www.gp.gov.ua/ua/posts/metodichne-zabezpechennya-prokurorskoyi-diyalnosti-2> (дата звернення 13.10.2024)

95. Положення про Міністерство юстиції України, затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 02 липня 2014 року № 228 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/228-2014-%D0%BF#Text> (дата звернення 13.10.2024)

96. Положення про Науково-консультативну раду Конституційного Суду України : затверджене Постановою Конституційного Суду України від 3 грудня 2018 року № 38-п/2018 URL: <https://ccu.gov.ua/storinka/polozhennya-pro-naukovo-konsultatyvnu-radu-konstytuciynogo-sudu-ukrayiny> (дата звернення 13.10.2024)

97. Положення про Науково-консультативну раду при Національній асоціації адвокатів України : затверджене Рішенням Ради адвокатів України від 06 квітня 2013 року № 119 URL: <https://unba.org.ua/scientific-advisory-board> (дата звернення 13.10.2024)

98. Порядок підвищення кваліфікації адвокатів України (нова редакція) : затвердженого Рішенням Ради адвокатів України 03 липня 2021 року № 63 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vr063871-21#Text> (дата звернення 13.10.2024)

99. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» за № 3524 від 25.11.2015. URL: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=57209&pf35401=373303> (дата звернення 19.07.2024)

100. Про адвокатуру та адвокатську діяльність : Закон України від 05.07.2012 № 5076-VI URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text> (дата звернення 13.10.2024)

101. Про взаємодію правоохоронних та інших державних органів України у боротьбі із злочинністю : Інструкція від 10.08.1994 № 4348,

4348/138/151/11-2-2870/172/148-407/2-90-442, зареєстровано в Мін'юст України від 21.09.1994 № 225/435. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0225-94#Text> (дата звернення 18.06.2024)

102. Про визнання такими, що втратили чинність, деяких законів України : Закон України від 28 січня 2014 року № 732-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/732-18#n6> (дата звернення 29.03.2024)

103. Про визнання такою, що втратила чинність, Інструкції про взаємодію правоохоронних та інших державних органів України у боротьбі із злочинністю : Наказ, зареєстрований в Мін'юсті України від 03.02.2014 № 204/24981. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0204-14#Text> (дата звернення 09.06.2024)

104. Про Вищу раду юстиції . Закон України від 15.01.1998 № 22/98-ВР (втратив чинність). Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1998. № 25.

105. Про Військову службу правопорядку у Збройних Силах України : Закон від 07.03.2002 № 3099-ІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3099-14#Text> (дата звернення 06.11.2024)

106. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо припинення норм законів, схвалених 16 січня 2014 року» Закон України від 23 лютого 2014 року № 767-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/767-18#n217> (дата звернення 07.10.2024)

107. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо функціонування установ виконання покарань та установ попереднього ув'язнення в період воєнного стану : Закон України від 29.06.2023 № 3185-ІХ URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3185-20#n17> (дата звернення 13.10.2024)

108. Про внесення змін до Закону України "Про судоустрій і статус суддів" та процесуальних законів щодо додаткових заходів захисту безпеки громадян Закон України від 16 січня 2014 року № 721-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/721-18#n268> (дата звернення 05.04.2024)

109. Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя) : Закон України від 02.06.2016 № 1401-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1401-19#n99> (дата звернення 08.08.2024)

110. Про демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією і правоохоронними органами держави : Закон України від 19.06.2003 № 975-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/975-15#Text> (дата звернення 28.03.2024)

111. Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів : Закон України від 23.12.1993 № 3781-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3781-12#Text> (дата звернення 20.10.2024)

112. Про Державну кримінально-виконавчу службу України : Закон від 23.06.2005 № 2713-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2713-15#Text> (дата звернення 13.10.2024)

113. Про затвердження Положення про державну установу «Центр пробації» : Наказ Міністерства юстиції України від 29.03.2024 № 896/5 URL: <https://drive.google.com/file/d/13NK8RzVNL5bNgr4d551jrjIWx-wVDWDQ/view> (дата звернення 13.10.2024)

114. Про затвердження Порядку розроблення посадових інструкцій державних службовців категорій «Б» та «В» : Наказ Національного агентства України з питань державної служби (НАДС) від 11.09.2019 № 172-19 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1077-19/ed20230330#Text> (дата звернення 04.05.2024)

115. Про Конституційний Суд України Закон України від 13 липня 2017 року № 2136-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-19#n719> (дата звернення 16.04.2024)

116. Про Міністерство юстиції України. Положення затверджене Постановою Кабінету Міністрів України від 02.07.2014 № 228. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/228-2014-%D0%BF/page#Text> (дата звернення 6.03.2023)

117. Про Науково-консультативну раду при Голові Верховної Ради України : Розпорядження Голови Верховної Ради України від 30.12.2021 № 502. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/502/21-%D1%80%D0%B3#Text> (дата звернення 13.10.2024)

118. Про національну безпеку України : Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> (дата звернення 26.06.2024)

119. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19/ed20240816> (дата звернення 25.11.2024)

120. Про основи національної безпеки України : Закон України від 19.06.2003 № 964-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/964-15/ed20180708#Text> (дата звернення 15.09.2024)

121. Про прокуратуру : Закон України від 14.10.2014 № 1697-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18#Text> (дата звернення 03.11.2024)

122. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15 лютого 2008 року "Про хід реформування системи кримінальної юстиції та правоохоронних органів" Указ Президента України від 08.04.2008 № 311/2008

123. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text> (дата звернення 21.06.2024)

124. Про утворення державної установи «Центр пробації»: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 13.09.2017 № 655-р URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/655-2017-%D1%80#Text> (дата звернення 13.10.2024)

125. Про хід реформування системи кримінальної юстиції та правоохоронних органів : Рішення Ради національної безпеки і оборони України (РНБО) від 15.02.2008. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0009525-08#Text> (дата звернення 19.06.2024)

126. Проект нового Кримінального кодексу України: передумови розробки, концептуальні засади, основні положення: монографія. Андрушко П.П., Бакумов О.С., Баулін Ю.В., Бурдін В.М., Вишневська І.А., Горох О.П., Гуторова Н.О., Марчук Н.О., Навроцький В.О., Пономаренко Ю.А., Стрельцов Є.Л., Хавронюк М.І. // За заг. ред. Ю.В. Бауліна, М.І. Хавронюка. К.: Компанія ВАІТЕ. 494 с.

127. Резолюція Парламентської Асамблеї Ради Європи № 690 (1979) «Про Декларацію про поліцію» URL: <https://pravo.org.ua/wp-content/uploads/old/files/Criminal%20justice/rezol.pdf> (дата звернення 12.09.2024)

128. Реформування органів кримінальної юстиції України відповідно до європейських стандартів: концептуальний аналіз: монографія / Овчаренко О.М., Сердюк О.В., Мошак Г.Г., Дунаєва Т.Є., Кохан В.П., Шуміло О.О. ; НДІ ВПЗ ім. акад. В.В. Сташиса. Харків , 2015. 242 с.

129. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 45 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положення частини другої статті 16 Дисциплінарного статуту прокуратури України, затвердженого Постановою Верховної Ради України "Про затвердження Дисциплінарного статуту прокуратури України" (справа про Дисциплінарний статут прокуратури) 22 червня 2004 року N 13-рп/2004. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v013p710-04#Text> (дата звернення 23.09.2024)

130. Руденко М. В., Шайтуро О. П. Щодо визначення поняття «органи правопорядку». *Вісник Харківського національного університету ім. В.Н.Каразіна. Серія «Право»*. 2017. Вип. 23. С. 158-160.

131. Савицька Н. А. Правоохоронна функція держави та роль нотаріату в її реалізації. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*. 2019 № 42 том 1. С.33-36.

132. Савчук В.А. Систематизація сфер кримінально-правової політики та її критерії. *International Journal Law & Society*. Issue 7, 2023. с.3-7. URL: <https://journals.pnu.edu.ua/index.php/lsp/article/view/8728> (дата звернення 13.10.2024)

133. Сандрачук Я.В. Розвиток адміністративної юстиції в системі публічної влади : дис... доктора філософії. Київ, 2021. 292 с.

134. Свиридчук Н. П. Політична юстиція як засіб втілення політичних репресій *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького*. №7/2013. С.59-64

135. Сердюк А. М. Патрульна поліція як суб'єкт реалізації правоохоронної функції держави. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2016. Вип. 1. С. 181-184. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pjuv_2016_1_41 (дата звернення 12.08.2024)

136. Словник іншомовних слів / за ред. О.С. Мельничук. Київ : Укр. рад. енцикл., 1974. 775 с.

137. Соколенко О. Л. Поняття та ознаки правоохоронної функції держави як основи правоохоронної діяльності. *Форум права*. 2012. № 4. С. 847-852. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2012_4_140 (дата звернення 02.03.2024)

138. Стасюк О. Л. Принципи та методи реалізації правоохоронної функції держави в умовах асоціації України та Європейського Союзу. *Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки*. 2017. № 2. С. 53-61. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vznu_Jur_2017_2_8 (дата звернення 10.08.2024)

139. Тацій В. Поняття та система правоохоронних органів: у контексті системних змін до Конституції України. *Вісник Академії правових наук*

України. 2012. № 4. С. 3-17. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vapny_2012_4_3
(дата звернення 02.08.2024)

140. Текст проєкту нового Кримінального кодексу України станом на 01 серпня 2024 року URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2024/08/02/kontrolnyj-tekst-proyektu-kk-stanom-na-01-08-2024.pdf> (дата звернення 11.11.2024)

141. Титаренко О.О. Дискусійні питання кримінально-правової охорони професійної діяльності працівників правоохоронних органів у Проєкті Кримінального кодексу України. *Нове українське право*, Вип. 1, 2022. С.158-165.

142. Тихомиров О.Д., Гусарева О.С. Теоретико-методологічні засади сучасного розуміння категорії «юстиція». *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2010. № 2. С. 24–31.

143. Ткаченко І. М. Правоохоронна функція української держави та попереджувальна функція юридичної відповідальності: аспекти співвідношення. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Юриспруденція*. 2014. Вип. 12(1). С.36-37. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_jur_2014_12%281%29__12 (дата звернення 05.05.2024)

144. Топчий Н.В. Органи кримінальної юстиції у механізмі правоохоронної діяльності : дис. . канд. юрид. наук : 12.00.10. Київ, 2015. 203 с.

145. Тренінговий центр прокурорів України : Статут, затверджений Наказом Генерального прокурора від 29 травня 2020 року № 243 URL: <https://ptcu.gp.gov.ua/wp-content/uploads/2020/08/statut-treningovogo-czentru-prokuroziv-ukrayiny.pdf> (дата звернення 13.10.2024)

146. Указ Президента України №584/2019 від 7 серпня 2019 року «Питання Комісії з питань правової реформи». URL: <https://www.president.gov.ua/documents/5842019-28949> (дата звернення 16.08.2023)

147. Федорова Т.С. Господарська юстиція в системі інститутів сучасної держави : дис... доктора філософії Одеса, 2018. 259 с.

148. Федькович О.В. Роль органів юстиції в організації та забезпеченні функціонування системи правосуддя : дис. ... канд. юрид. наук 12.00.10 К., 2007. 148 с.

149. Фесянов П. О., Хомуйло С. С. Трансформація сутності органів юстиції України на шляху євроінтеграції та сучасний стан побудови управлінської вертикалі. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2021. № 7. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=2118> (дата звернення: 13.12.2023).

150. Фріс П. Л. Кримінально-правова політика Української держави: теоретичні, історичні та правові проблеми. Київ: Атіка, 2005. 332 с.

151. Фріс П. Л. Методи кримінально-правової політики Розділ 2.2. з колективної праці: Правова доктрина України (у 5 томах). Наукове видання. Том 5. Кримінально-правові науки в Україні: стан, проблеми та шляхи розвитку. За заг. ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова. Харків: Видавництво «Право», 2013. 1240 с.

152. Фріс П. Л., Козич І. В., Гануляк Е. М. Диспозитивний метод реалізації кримінально-правової політики: монографія / Павло Львович Фріс та ін. ІваноФранківськ, 2020. 203 с

153. Фріс П.Л. Деякі зауваження щодо концепції державної політики у сфері кримінальної юстиції та забезпечення правопорядку в Україні // *Матеріали науково-практичної конференції “Актуальні проблеми удосконалення кримінального законодавства України”*. - К.: КНУВС, 2007. - С. 190-194.

154. Фріс П.Л. Деякі питання кримінально-правової політики у сфері охорони господарських відносин // *Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Поєднання публічно-правових та приватно-*

правових механізмів регулювання господарських відносин» (19-20 жовтня 2007 року). – Івано-Франківськ, 2007. С.273-277.

155. Фріс П.Л. До питання про концепцію політики у сфері боротьби зі злочинністю // *Правова політика України: концептуальні засади та механізми формування*: зб. матеріалів наук.-практ. конф. (Київ, 5 груд. 2012 р.) / за ред. О. М. Рудневої, д. ю. н., проф. К. : НІСД, 2013. С. 122-126.

156. Фріс П.Л. До питання про періодизацію кримінально-правової політики України // *Збірник наукових статей за матеріалами I Міжвузівської науково-практичної конференції «Актуальні питання реформування правової системи України»*. Луцьк, 2004. С.174-177.

157. Фріс П.Л. До питання про підстави застосування кримінально-правових заходів безпеки // *Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції «Актуальні проблеми кримінального права та криминології»* (Донецьк, 24 квітня 2009 року). Донецьк, 2009. С.32-36

158. Фріс П.Л. Ідеологія кримінально-правової політики : монографія / Павло Львович Фріс Івано-Франківськ : Супрун В. П. 2021 389 с.

159. Фріс П.Л. Інтереси кримінально-правової політики. *Наше право*. 2005. №1. С. 52-59.

160. Фріс П.Л. Міжнародна кримінально-правова політика (поняття та основні завдання) // *Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Реформування кримінального та кримінально-процесуального законодавства України: сучасний стан та перспективи»*. Івано-Франківськ, 2005 р. С. 103-105.

161. Фріс П.Л. Нарис історії кримінально-правової політики України: Монографія / За заг. ред. М. В. Костицького. К.: Атіка, 2005. 124 с.

162. Фріс П.Л. Наступність у кримінально-правовій політиці // Наступність у кримінальному праві України : до 70-річчя професора Юрія Васильовича Бауліна : матеріали наукової конференції (м. Харків, 8 вересня 2023 року) / Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого,

Кафедра кримінального права, Харківська кримінально-правова платформа «Наукові коди поколінь». Харків : Право, 2023. С. 55-60.

163. Фріс П.Л. Питання вузівської підготовки юристів з теорії політики у сфері боротьби зі злочинністю. Львівський державний університет внутрішніх справ. При-карпатський юридичний інститут. Івано-Франківськ, 2007. - С. 328-338.

164. Фріс П.Л. Політика у сфері боротьби зі злочинністю і права людини. Монографія / Павло Львович Фріс. Надвірна: Видавництво ЗАТ «Надвір-нянська друкарня», 2009. 332 с.

165. Фріс П.Л. Політика у сфері боротьби зі злочинністю у світлі концепції реформування кримінальної юстиції // *Актуальні питання реформування Правової системи України. Збірник наукових статей за матеріалами VI міжнародної науково-практичної конференції* м. Луцьк, 29-30 травня 2009 р. – С.671-675 .

166. Фріс П.Л. Поняття кримінального права в українській та польській кримінально-правовій теорії. *Порівняльне правознавство – сучасний стан та перспективи розвитку*: збірник наукових праць / За ред. Ю.С. Шемшученка, І.С. Гріценка, О.К. Маріна; упоряд. О.В. Кресин, І.М.Ситар. – Київ: Логос, 2011. – С.445-450.

167. Фріс П.Л.. Вибрані праці. Івано-Франківськ: Фоліант, 2014. 651 с.

168. Хавронюк М. І. Система кримінальної юстиції: ознаки, поняття, елементи // *Кримінальна юстиція в очікуванні змін* : III Львівський форум кримінальної юстиції (м. Львів, 22–23 вересня 2017 року) : збірка тез / [уклад. Т. І. Созанський, В. В. Луцик ; Організація з безпеки та співробітництва в Європі, Координатор проектів в Україні]. [Київ : ВАІТЕ, 2017]. С. 97-106.

169. Цветков В. В. Демократія – Управління – Бюрократія: в контексті модернізації українського суспільства. К. : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2001. 248 с.

170. Цибуляк-Кустевич А. С. Мирова юстиція : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.10. Харків, 2016. 193 с.

171. Шай Р. Я. Правоохоронна функція правової держави: теоретико-практичний аспект : дис... канд. юрид. наук : 12.00.01; Національний університет "Львівська політехніка". Львів, 2012. 194 с.

172. Шемшученко Ю. С. Юстиція / Юридична енциклопедія. К.:Українська енциклопедія імені М. П. Бажана. 2004. Т. 6, Т-Я. URL: <https://cyclor.com.ua/content/view/1461/1/1/12/#31799> (дата звернення 4.01.2023)

173. Ширшикова Р. М. Шляхи вдосконалення законодавчого забезпечення правоохоронної функції держави. *Форум права*. 2010. № 2. С. 590-597. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2010_2_96 (дата звернення 01.02.2024)

174. Шостенко О. І. Особливості запровадження адміністративної юстиції в Україні в контексті світової адміністративної теорії та практики : дис... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2004. 124 с

175. Яра О. С., Світличний О. П. Функції правоохоронних органів України в умовах режиму воєнного стану. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. 2024 № 4. С.472-476. URL: <http://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2024/08/80.pdf> (дата звернення 29.11.2024)

176. Яриш Н. Зміст терміна «органи правопорядку», використаного у статті 131-1 Конституції України. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2016. № 4 (46). С. 79–84.

177. EU Agencies with Competence for Law Enforcement. URL: <https://www.linkedin.com/pulse/eu-agency-competence-law-enforcement-marco-f-1rtze/> (дата звернення 27.07.2024)

178. Partners & Collaboration. Member States. Europol's closest partners.
URL: <https://www.europol.europa.eu/partners-collaboration/member-states> (дата звернення 05.07.2024)

ДОДАТКИ

Додаток А

Список публікацій здобувача за темою дисертації та відомості про апробацію результатів дисертації

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Карабін Є.М. Учасники кримінально-правової політики у сфері забезпечення охорони діяльності органів кримінальної юстиції. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України* [текст] : Збірник наукових статей. Випуск 62. Івано-Франківськ, 2023. С. 1.156-1.163.

DOI: <https://doi.org/10.15330/apiclu.62.1.156-1.163>

URL: <https://journals.pnu.edu.ua/index.php/apiclu/article/view/8770>

2. Карабін Є.М. Рівні кримінально-правової політики у сфері забезпечення охорони діяльності органів кримінальної юстиції. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України* [текст] : Збірник наукових статей. Випуск 65. Івано-Франківськ, 2024. С. 1.129-1.137.

DOI: <https://doi.org/10.15330/apiclu.65.1.129-1.137>

URL: <https://journals.pnu.edu.ua/index.php/apiclu/article/view/8771>

3. Карабін Є.М. Доктринальні підходи до виділення сфер кримінально-правової політики. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України* [текст] : Збірник наукових статей. Випуск 66. Івано-Франківськ, 2024. С. 1.51-1.60.

DOI: <https://doi.org/10.15330/apiclu.66.1.51-1.60>

URL: <https://journals.pnu.edu.ua/index.php/apiclu/article/view/8772>

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Карабін Є.М. Органи кримінальної юстиції в доктринальній площині. *Вдосконалення правового регулювання прав та основних свобод людини і*

громадянина [Текст] : Матеріали щорічної Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих вчених (16 травня 2022 р.). Івано-Франківськ, 2022. С. 20-22.

URL: <https://law.pnu.edu.ua/vdoskonalennia-pravovoho-rehuliuvannia/>

2. Карабін Є.М. Міжнародно-правовий вимір захисту діяльності органів кримінальної юстиції: короткий огляд. *Вдосконалення правового регулювання прав та основних свобод людини і громадянина* [Текст] : Матеріали щорічної Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих вчених (5-6 травня 2023 р.). Івано-Франківськ, 2023. С.31-32.

URL: <https://law.pnu.edu.ua/vdoskonalennia-pravovoho-rehuliuvannia/>

3. Карабін Є.М. Кримінально-правове забезпечення охорони діяльності органів кримінальної юстиції: вітчизняні підходи. *Вдосконалення правового регулювання: погляд молодих науковців* [Текст] : Матеріали щорічної Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих вчених (10-11 травня 2024 р.). Івано-Франківськ, 2024. С.588-590.

URL: <https://law.pnu.edu.ua/vdoskonalennia-pravovoho-rehuliuvannia/>

Наукові праці, які додатково відображають наукові результати дисертації:

1. Карабін Є.М. Норми щодо забезпечення охорони діяльності органів кримінальної юстиції у Декларації про поліцію. *International Journal Law & Society*. Issue 5, 2022. с.119-124.

URL: <https://journals.pnu.edu.ua/index.php/lsp/article/view/8773>

2. Карабін Є.М. Міжнародно-правове забезпечення охорони діяльності органів кримінальної юстиції: типові приклади регулювання. *International Journal Law & Society*. Issue 7, 2023. с.8-12.

URL: <https://journals.pnu.edu.ua/index.php/lsp/article/view/8774>